

KOHORSZ '18 MAGYAR SZÜLETÉSI KOHORSZVIZSGÁLAT

JELENTÉS AZ ANYAI MUNKAVÁLLALÁS
VIZSGÁLATRÓL

Ökrös Fruzsina, Boros Julianna, Fábián Ildikó,
Kapitány Balázs, Kis Réka, Kopcsó Krisztina,
Sándor Nikolett Gabriella, Šindýlková Zsófia,
Spéder Zsolt, Szabados Dániel, Szabó Laura,
Veroszta Zsuzsanna

KUTATÁSI JELENTÉSEK 108.

KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

KOHORSZ '18
magyar születési kohorszvizsgálat

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

SZÉCHENYI 2020

demográfia.hu

A kiadványt, kérjük, a következőképpen hivatkozza:

Ökrös Fruzsina, Boros Julianna, Fábián Ildikó, Kapitány Balázs, Kis Réka, Kopcsó Krisztina, Sándor Nikolett Gabriella, Šindýlková Zsófia, Spéder Zsolt, Szabados Dániel, Szabó Laura, Veroszta Zsuzsanna (2023). *Jelentés az Anyai Munkavállalás Vizsgálatról. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat*. Kutatási Jelentések 108. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest. DOI: 10.21543/Kut.2023.108

A Kutatási Jelentések 108. a KSH NKI Magyar Születési Kohorszvizsgálatának részeként, az EFOP-1.9.4-VEKOP-16-2016-00001 azonosítószámú, „A szociális ágazat módszertani és információs rendszereinek megújítása” című európai uniós projekt támogatásával jelent meg.

A kötetben szereplő ábrák és táblázatok egységes forrásmegjelölése: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, Anyai Munkavállalás Vizsgálat. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 2023

Szerzők © Ökrös Fruzsina*, Boros Julianna, Fábián Ildikó, Kapitány Balázs, Kis Réka, Kopcsó Krisztina, Sándor Nikolett Gabriella, Šindýlková Zsófia, Spéder Zsolt, Szabados Dániel, Szabó Laura, Veroszta Zsuzsanna

Szerkesztő:

Ökrös Fruzsina

Sorozatszerkesztő:

Makay Zsuzsanna

Szakmai lektor:

Rusinné Dr. Fedor Anita

Olvasószerkesztő:

Törő Ágnes

Grafika:

Farkas Anna, anagraphic

Tördelés:

Simonné Horváth Gabriella

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

1024 Budapest, Buday László u. 1-3.

nki@demografia.hu

www.demografia.hu

Igazgató:

Makay Zsuzsanna

Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat

info@kohorsz18.hu

www.kohorsz18.hu

ISSN 0236-736X

ISBN 978-963-9597-68-6 nyomtatott

ISBN 978-963-9597-69-3 online

* Az Ökrös Fruzsina által írt 2.4. alfejezet az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

KOHORSZ '18 MAGYAR SZÜLETÉSI KOHORSZVIZSGÁLAT

JELENTÉS AZ ANYAI MUNKAVÁLLALÁS VIZSGÁLATRÓL

ÖKRÖS FRUZZSINA, BOROS JULIANNÁ, FÁBIÁN ILDIKÓ,
KAPITÁNY BALÁZS, KIS RÉKA, KOPCSÓ KRISZTINA, SÁNDOR
NIKOLETT GABRIELLA, ŠINDÝLKOVÁ ZSÓFIA, SPÉDER ZSOLT,
SZABADOS DÁNIEL, SZABÓ LAURA, VEROSZTA ZSUZSANNA

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	11
1. MÓDSZERTANI LEÍRÁS	13
1.1. Bevezetés	15
1.1.1. Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat koncepcionális keretei	16
1.1.2. A nők munkaerőpiaci megjelenésének történeti áttekintése Magyarországon	16
1.1.3. Munkerőpiaci diszkrimináció	19
1.1.4. A társadalmi normák és egyéni preferenciák szerepe a nők és anyák munkaerőpiaci részvételében	20
1.1.5. A kutatás főbb témakörei és célja	21
1.1.6. A kérdőív	22
1.2. A COVID-19 járvány hatása az adatfelvételre	25
1.3. Terepmunka	29
1.3.1. A kutatási szakasz előkészítése és felépítése	29
1.3.2. Alapsokaság és minta	29
1.3.3. Kérdőív és adatfelvételi módszerek	30
1.3.4. Adatvédelem	30
1.3.5. Telefonos adatfelvétel megszervezése	32
1.3.6. Kérdőbiztosi képzés	32
1.3.7. Címlisták átadása és sikeresség	33
1.3.8. Ellenőrzés	34
1.4. Az adatok ellenőrzése és tisztítása. Az adatminőség ellenőrzése	35
1.4.1. Adatellenőrzés és tisztítás	35
1.4.2. Az adatok minőségének ellenőrzése	36
1.4.2.1. Ellenőrző kérdések az anya és gyermek születési dátumáról	36
1.4.2.2. Az interjú hossza	38
1.4.2.3. A kérdésszintű válaszmegtagadás (item non-response)	40
1.4.2.4. Az interjúk kitöltöttségi állapota (unit-nonresponse)	41
1.5. A súlyozási eljárás	43

2. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI	45
2.1. Bevezetés	47
2.2. Családi állapot és gyermekvállalási szándék	49
2.2.1. Anya családi állapota és párkapcsolati helyzete	49
2.2.2. Gyermekszám és gyermekvállalás	51
2.3. A külön élő apák és gyermekeik kapcsolata	55
2.4. Az anyák munkavállalási jellemzői	61
2.4.1. Az aktívan dolgozó anyák munkavállalási jellemzői	62
2.4.2. Munkahellyel rendelkező, anyasági támogatások mellett otthon lévő anyák munkavállalási tervei és munkaerőpiaci jellemzői	68
2.4.3. A nem foglalkoztatott anyák munkavállalási jellemzői	70
2.4.4. Az anyák szociodemográfiai jellemzőinek összehasonlítása munkaerőpiaci aktivitásuk szerint	73
2.5. Az anya partnerének munkaerőpiaci státusza	75
2.6. Jövedelem és támogatások	79
2.6.1. Anyagi helyzet	79
2.6.2. Igénybe vett támogatások	82
2.7. Családon belüli munkamegosztás és gyermekfelügyelet	87
2.7.1. Családon belüli munkamegosztás	87
2.7.2. Napközbeni gyermekfelügyelet	93
2.8. Értékek és elégedettség	99
2.8.1. Anyai munkavállalással kapcsolatos attitűdök	99
2.8.2. Pszichés állapot	102
2.9. A koronavírus hatása a családok életére	107
2.9.1. A COVID-19 járvány hatása a háztartásszerkezetre	107
2.9.2. Munkavégzés a járvány alatt	112
2.9.3. Gyermekfelügyelet	115
2.9.4. Gyermekkel végzett tevékenységek	117
2.9.5. Anyai tevékenységek gyakoriságának változása	119
2.9.6. A járvány idején tapasztalt nehézségek	121
2.9.7. Megbetegedés	126
2.10. Összefoglalás	129
Hivatkozások	133
Melléklet: Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat változólistája	137
A Népeségtudományi Kutatóintézet kutatási jelentései	139

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrák

1. ábra: 15–74 éves férfiak és nők foglalkoztatási rátája Magyarországon 2009 és 2021 között	18
2. ábra: A másfél éves kérdezés és az anyai munkavállalói kérdezés dátuma	27
3. ábra: A Kohorsz '18 kutatás szakaszai	32
4. ábra: A betöltött és korrigált születési dátumok közötti kapcsolat, gyermek és anya	37
5. ábra: A kutatásban részt vevő gyermek életkora a kérdezés idején	37
6. ábra: Az anyai munkavállalói interjú hossza	38
7. ábra: NT/NV válaszok megoszlásának hisztogramja	41
8. ábra: NT/NV válaszok együttes aránya a megkérdezetteknek feltett kérdések száma szerint	42
9. ábra: Az anyák hivatalos családi állapot és valós partnerkapcsolati helyzet szerint	49
10. ábra: Munkavállalás az anya párkapcsolati helyzete szerint	50
11. ábra: Munkavállalás az anya gyerekszámára szerint	51
12. ábra: A termékenységi életút lezártsága a főbb társadalmi-demográfiai csoportokban	53
13. ábra: A külön élő apák aránya	55
14. ábra: Különélés az apától a gyermek kora és az anya szociodemográfiai jellemzői szerint – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján	57
15. ábra: A külön élő apa lakóhelye – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján, ha él az apa	57
16. ábra: Az anya és a külön élő apa kapcsolata – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján	58
17. ábra: Anyák munkaerőpiaci aktivitása	61
18. ábra: Dolgozó anyák foglalkoztatási jellege	62

19. ábra: Nemek aránya a munkahelyen az aktívan dolgozó anyák körében	63
20. ábra: Munkavégzés jellemzői az aktívan dolgozó anyák körében	64
21. ábra: Munkavállalás szempontjai az aktívan dolgozó anyák körében	64
22. ábra: Munkahelyi feladatok és a család körüli teendők összeegyeztetése az aktívan dolgozó anyák körében	65
23. ábra: Munkahelyi diszkrimináció megtapasztalásának előfordulása az aktívan dolgozó anyák körében	66
24. ábra: A dolgozó anyák egyéni, havi, nettó jövedelme ezer forintban munkaidő szerint	67
25. ábra: Az aktívan dolgozó anyák aránya a kérdéses időpontja szerint	67
26. ábra: Jövőbeli munkavállalási tervek a munkahellyel rendelkező anyák körében	68
27. ábra: Munkaerőpiaci szerepvállalást befolyásoló tényezők az anyasági támogatáson lévő anyák körében	69
28. ábra: Tervezett munkavégzés jellemzői a munkahellyel rendelkező, inaktív anyák körében	70
29. ábra: Jövőbeli munkavállalási tervek a munkahellyel nem rendelkező anyák körében	71
30. ábra: Munkaerőpiaci szerepvállalást befolyásoló tényezők a nem foglalkoztatott anyák körében	72
31. ábra: Tervezett munkavégzés jellemzői a munkahellyel nem rendelkező, inaktív anyák körében	73
32. ábra: Az anyák szociodemográfiai jellemzői munkaerőpiaci aktivitásuk szerint	74
33. ábra: A partner munkaviszonya a párkapcsolatban élő nők körében	75
34. ábra: A partnerek munkaviszonya a partnerrel rendelkező nők szociodemográfiai jellemzői szerint	76
35. ábra: A munkánélküli partnerrel rendelkezők aránya azon anyák szociodemográfiai jellemzői szerint, akiknek van partnerük	78
36. ábra: A háztartás szubjektív anyagi helyzete	80
37. ábra: A háztartás anyagi helyzetének megítélése háttérváltozók szerinti bontásban	80
38. ábra: Egy főre eső háztartási jövedelmi átlagok	81
39. ábra: Az apai GYES-t igénybe vevők aránya	83
40. ábra: A családi adó- és illetékkedvezmény igénybevételi aránya	85
41. ábra: A különböző családtámogatási formák igénybevételi aránya	86
42. ábra: Házimunka-feladatok megosztása a szülők között – együtt élő szülők körében	88
43. ábra: Háztartási feladatok átlagos száma – együtt élő szülők körében	88
44. ábra: Háztartási feladatok átlagos száma, anyai munkavállalás szerint – együtt élő szülők körében	89
45. ábra: Fizetett háztartási segítség igénybe vételének háttérjellemzői	89

46. ábra: Gyermekgondozási feladatok megosztása a szülők között – együtt élő szülők körében	90
47. ábra: Gyermekgondozási feladatok átlagos száma – együtt élő szülők körében	91
48. ábra: Gyermekgondozási feladatok átlagos száma, anyai munkavállalás szerint – együtt élő szülők körében	91
49. ábra: Háztartási munkamegosztással való anyai elégedettség – együtt élő szülők körében	92
50. ábra: Gyermekgondozási munkamegosztással való anyai elégedettség – együtt élő szülők körében	92
51. ábra: A bölcsődébe járó gyermekek aránya a kérdezés időpontja szerint	93
52. ábra: A bölcsődébe járó gyermekek aránya az anyák jellemzői szerint	94
53. ábra: A bölcsődékbe járó gyermekek megoszlása intézménytípusok szerint	95
54. ábra: A bölcsődébe járás kezdete életkori csoportok szerint	96
55. ábra: Segítség igénybevétele gyermekfelügyelethez	97
56. ábra: A családi szerepekkel, munkavállalással és bölcsődékkal kapcsolatos attitűdök megoszlása	100
57. ábra: A családi szerepekkel, munkavállalással és bölcsődékkal kapcsolatos attitűdök az anyai munkaerőpiaci aktivitás szerint – az állításokkal részben vagy teljes mértékben egyetértők aránya	101
58. ábra: A háztartásbeli szerep megítélése bizonyos szociodemográfiai jellemzők szerint – az állítással részben vagy teljes mértékben egyetértők aránya	102
59. ábra: Az étellel való elégedettség megoszlása	103
60. ábra: Az anyagi helyzettel való elégedettség megoszlása	103
61. ábra: Az étellel és az anyagi helyzettel való elégedettség átlagpontszáma a partnerkapcsolati helyzet, a jövedelmi helyzet és a munkaerőpiaci aktivitás szerinti bontásban	104
62. ábra: Az észlelt stressz-szint átlagpontszáma a család jövedelmi helyzete, az anya munkaerőpiaci aktivitása és az adatfelvétel hónapja szerinti bontásban	105
63. ábra: Változás a háztartás összetételében, akár ideiglenesen is, a koronavírus első (2020 tavaszi) és harmadik (2021 tavaszi) hullámában	108
64. ábra: A háztartások összetételének változása a koronavírus első és harmadik hullámában – csak a változást tapasztaló anyák körében	109
65. ábra: A háztartások összetételének változása háztartási jellemzők szerint a koronavírus első és harmadik hullámában – csak a változást tapasztaló anyák körében	110
66. ábra: Az anyák munkaerőpiaci aktivitása a járvány első és harmadik hulláma alatt	112
67. ábra: Koronavírus okozta változások az aktívan dolgozó anyák munkavégzésében	113

68. ábra: A partnerek koronavírus ideje alatti munkaerőpiaci aktivitása	114
69. ábra: Koronavírus okozta változások az aktívan dolgozó partnerek munkavégzésében	115
70. ábra: Gyermekfelügyeletbe bevont segítség típusainak gyakorisága a pandémia első és harmadik hullámában a gyermekfelügyeletet igénybe vevők körében	116
71. ábra: Gyermekfelügyelet igénybevételének gyakorisága egyes szociodemográfiai háttérváltozók alapján	117
72. ábra: Gyermekkel végzett tevékenységek gyakoriságának alakulása	118
73. ábra: A gyermek médiafogyasztása a járvány alatt az anya aktivitása alapján	119
74. ábra: Anyai tevékenységek gyakoriságának alakulása	120
75. ábra: A koronavírus első hulláma alatt megjelenő nehézségek megoszlása	122
76. ábra: A koronavírus első hulláma alatt felmerülő nehézségek megoszlása érintettség esetében	123
77. ábra: A koronavírus harmadik hulláma alatt megjelenő nehézségek megoszlása	123
78. ábra: A koronavírus harmadik hulláma alatt felmerülő nehézségek megoszlása érintettség esetében	124
79. ábra: A koronavírus járvány alatt felmerülő nehézségek az anyai munkaerőpiaci aktivitás szerint – az egyes nehézségekben legalább kismértékben érintettek aránya	125
80. ábra: A koronavírussal való érintettség egyes dimenziói a válaszadás hónapja szerint	123
81. ábra: A koronavírussal való fertőzöttség az anya szociodemográfiai jellemzői szerint	128

Táblázatok

1. táblázat: A COVID-19 világjárvány okozta veszélyhelyzet melyik időszakára vonatkozott a kérdés, súlyozatlan elemszámok	27
2. táblázat: Az anyai munkavállalói interjú hossza demográfiai csoportonként	39
3. táblázat: Relatív magas válaszmegtagadást mutató kérdések (kiemelve a 25% feletti említési arányokat)	40
4. táblázat: Az NT/NV válaszok arányának megoszlása (unit non-response)	42
5. táblázat: Anyai munkaerőpiaci aktivitás súlyozott és súlyozatlan arányai	44
6. táblázat: A külön élő apával való találkozás gyakorisága – gyermekük apjától külön élő anyák demográfiai jellemzői alapján, ha él az apa	59
7. táblázat: Tartásdíj és egyéb támogatás fizetése a külön élő apa részéről – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján, ahol él az apa	60
8. táblázat: Milyen okok miatt költöztek be, illetve ki a háztartásból azok a személyek, akiknél történt kiköltözés (is), illetve akiknél történt beköltözés (is), említések száma	111

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, Anyai Munkavállalás Vizsgálatának kivitelezésén dolgozó munkatársak ezúton is szeretnék köszönetüket kifejezni a kutatásba bekapcsolódó családoknak, különösen a válaszadó anyáknak. Segítőkézségüknek köszönhetően átfogó képet kaphatunk a kisgyermeket nevelő nők munkavállalási mintázatairól és azok jellemzőiről Magyarországon.

Mindemellett szeretnénk köszönetet mondani az Anyai Munkavállalás Vizsgálat adatfelvételét lebonyolító kollégáknak, valamint a kutatási hullám megvalósulását támogató szakértőknek.

1. MÓDSZERTANI LEÍRÁS

1.1. BEVEZETÉS

Miképpen vesz részt egy anya a munka világában? Hogyan hat a társadalmi megítélés a kisgyermekes anyák munkaerőpiaci szerepére? Miként képesek a nők összehangolni a munkavállalást a gyermekneveléssel és a családi feladatokkal? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekkel foglalkozik a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet (NKI) által indított „*Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat*” elnevezésű longitudinális kutatás¹ Anyai Munkavállalás Vizsgálata. Kutatásunkat 2018-ban kezdtük meg; fő célja a 2018–2019-ben született gyermekek felnövekedésének vizsgálata, valamint annak jellemzőinek és sajátosságainak nyomon követése. A Kohorsz '18 ezidáig a kisgyermekes hároméves korában történő adatfelvételi hullámáig jutott, amelyet megelőzött a várandós időszakban, a gyermek fél éves korában, valamint a gyermek másfél éves korában történt személyes lekérdezés. Továbbá két telefonos adatfelmérés, illetve a pszichológiai fókuszú Dél-dunántúli Vizsgálat (Kopcsó, 2022), amely a gyermekek egyéves korában egy regionális almintán készült. A kutatás interdiszciplináris jellegéből fakadóan különböző szociológiai, demográfiai, pszichológiai, egészségre vonatkozó, valamint közgazdasági kérdések vizsgálatára is egyaránt alkalmas. Az egyes hullámokban az ismétlődő kérdések mellett lehetőség van bizonyos témák kiterjedtebb vizsgálatára is. Ennek köszönhetően indult el 2019 őszén – a másfél éves kori lekérdezési hullámhoz kapcsolódóan – a telefonos apa-kutatás, mely célja az apák családon belüli szerepének megismerése, valamint 2020 és 2021 ősze között ehhez a részkutatáshoz hasonlóan, szintén telefonon zajlott a jelen kiadványban tárgyalt adatfelvétel is. Ennek keretében a résztvevő gyermekek két és fél éves kora környékén (jellemzően 27–30 hónapos korában) kerestük meg az anyákat, kérdéseinkben nagyobb teret engedve a nők munkaerőpiaci mintázatainak feltérképezésének. Azért választottuk ezt az időszakot az adatfelvétel időpontjának, mivel ebben a korban már jellemzően megszűnik a gyermekgondozási díjra való (GYED) jogosultság (bár a világjárvány ideje alatt meghosszabbították az anyasági támogatások idejét), a gyerekek azonban még nem vesznek részt a kötelező óvodai nevelésben, így meglehetősen nehéz feladatnak bizonyulhat a munkavállalás és a gyermeknevelés összehangolása. Mivel a terepmunka idején a COVID-19 világjárvány az élet minden területén érzékeltette hatását, a pandémiás helyzet következtében megváltozott családi életéről is szerettünk volna egy pillanatképet

¹ A kutatás finanszírozása az EFOP 1.9.4. – VEKOP-16 EMMI felhívás (A szociális ágazat módszertani és informatikai megújítása) keretében valósult meg.

kapni. Ennek érdekében az eredeti kérdőív kiegészült egy speciális blokkal, amely a járványhelyzethez köthető változásokat kívánta felmérni a kisgyermekes családok körében.

Jelen kiadvány első fele a Kohorsz '18 kutatás telefonos adatfelvételen alapuló Anyai Munkavállalás Vizsgálatának elméleti kereteit és a kutatás módszertanát bemutató leírást tartalmazza, második felében pedig a legfontosabb eredményeket összegezzük.

1.1.1. AZ ANYAI MUNKAVÁLLALÁS VIZSGÁLAT KONCEPCIONÁLIS KERETEI

A kisgyermekes anyák munkaerőpiaci szerepvállalásának jellemzőit feltérképező vizsgálat fontosságát, a társadalmi-, illetve családi szerepfelfogások átalakulása mellett a nők és anyák fokozódó munkaerőpiaci részvétele, valamint az ehhez kapcsolódó szerepkonfliktusok indokolják. Mindezekon túl az anyai munkavállalás mellett való döntést és annak mintázatait nagyban befolyásolja a családtámogatások rendszere, amely Magyarországon európai viszonylatban is igen kiterjedt, így a kutatás ennek elemeire és azok hatásainak vizsgálatára szintén nagy figyelmet fordít. A nők munkaerőpiaci helyzetét számtalan hazai és külföldi kutatás vizsgálja, amelyek leggyakoribb témái többek között az anyai munkavállalás hatása a gyermek fejlődésére, az esélyegyenlőség megvalósulásának kérdése, a női foglalkoztatás mintázatainak, illetve a női és férfi felsővezetők sajátosságainak jellemzői, a munka és a család, valamint a magánélet és a karrier összeegyeztethetőségének kérdése (Lipták–Matiscsákné, 2018; Blaskó, 2010; Booth et al., 2003; Fazekas–Szabó–Morvai, 2018; Fedor, 2015; Fedor–Toldi, 2017; Makay, 2017a). Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat kérdőívét mindezen tényezők figyelembevételével alakították ki az NKI kutatói.

1.1.2. A NŐK MUNKAERŐPIACI MEGJELENÉSÉNEK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE MAGYARORSZÁGON

Magyarországon nagyjából öt elkülöníthető periódusra (rendszerváltozás előtti időszak, 1990-es évek első fele, 1990-es évek második fele, 2000–2009-ig tartó időszak, valamint a 2010-től napjainkig tartó időszak) osztható az 1950-es évek óta eltelt időszak a nők munkavállalása tekintetében, aszerint, hogy mikor milyen arányban dolgoztak és miért. Akárcsak más posztszocialista országokban, a második világháborút követő kommunizmus éveitől, a teljes foglalkoztatottság megvalósítása érdekében a nők munkaerőpiaci részvétele folyamatosan – jellemzően az 1950-es évektől – nőtt. Az államszocializmusban „megvalósult” nemi egyenlőség és emancipáció ellenére azonban a nőkre csak mint másodlagos munkaerőre tekintettek. Többségük alulfizetett volt, amely lényegében az egyes gazdasági szektorok és állástípusok szerinti szegregáltságból következett. A nyugati társadalmaktól eltérően, ahol a nők többsége saját elképzeléseinek és igényeinek megfelelően, a gyorsan bővülő és jellemzően könnyebb munkát kínáló szolgáltatóiparban helyezkedett el, Magyarországon a nők túlnyomó része a nehéz, fizikai munkával járó ipari szektorban kényszerült munkát vállalni (Makay, 2015). Annak ellenére, hogy az állam hivatalosan is elismerte a nemi egyenlőséget, csak még több teher nehezedett a nőkre, mivel a fizetett munka és az otthoni fizetetlen házimunka súlya továbbra is az ő vállukat nyomta, a férfiak felelőssége e téren pedig nem is került szóba (Koncz, 2004). Mégis meg kell jegyeznünk, hogy a „*nők és férfiak közötti írat-*

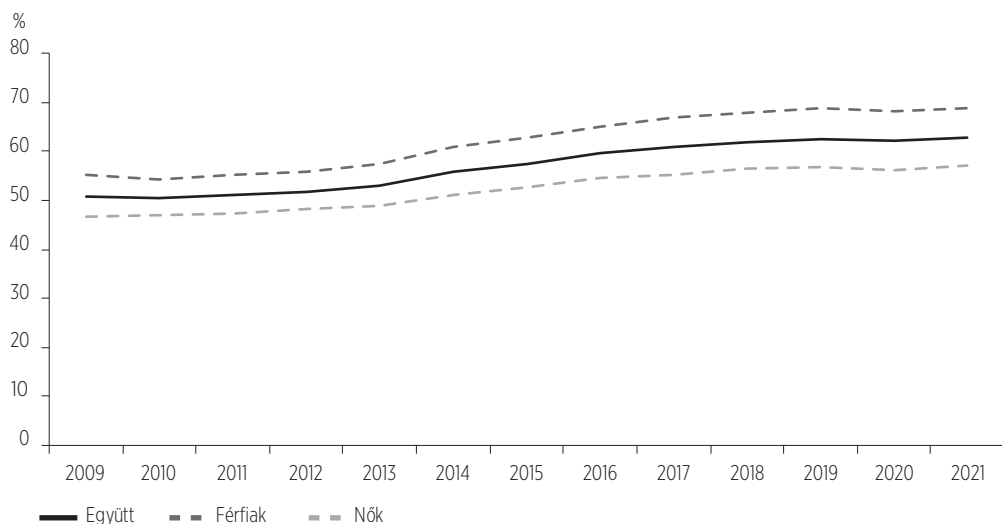
lan társadalmi szerződés (gender contract) ellenére számos fontos eredmény született: a nők nagyarányú munkavállalása, a munkahelyek biztonsága (a nők gazdasági függetlensége), valamint az elérhető és megfizethető, a gyerekek napközbeni elhelyezésére szolgáló intézmények” (Nagy et al., 2012: 31). Az 1950-es évek elején tapasztalt születésszám-növekedés okán, a központi vezetésnek ki kellett találnia, hogyan csökkentse a majdani új belépők számát a munkaerőpiacon, mivel a munkanélküliség létezését ideológiai alapon tagadták. Emellett folyamatosan nőtt a nők munkaerőpiaci részvétele is, amely hozzájárult ahhoz, hogy az 1950-es évek végére a teljes termékenységi arányszám 3-ról 2,1-re csökkenjen. Ezt követően az állam felismerte az ellátó intézmények bővítésének szükségességét, ezenfelül további gyermeknevelési támogatásokat folyósítottak és biztosították a munkahelyi étkeztetést. A munkaerőpiaci túlkínálat megelőzése, a gyermekvállalási kedv növelése, valamint a nők túlterheltségének csökkentése érdekében az állam 1967-ben bevezette (3/1967. számú kormányrendelet) a gyermekgondozási segélyt (GYES). Az anyák abban az esetben voltak jogosultak a GYES-re, ha a 20 hetes szülési szabadságot követően, első körben még két és fél évig, majd az időtartam megemlése után – miután 1969-ben az akkori kormány felismerte, hogy nincs elég bölcsőde – három évig kereső tevékenységüket felfüggesztve otthon maradnak a gyermekekkel. Az intézkedés eredményeképpen 1977-ben az összes aktív korú nő 13 százaléka volt GYES-en, az anyák többsége pedig végig otthon maradt a rendelkezésre álló három évben. 1985-ben az állam egy újabb családpolitikai intézkedéssel bevezette a gyermekgondozási díjat (GYED), amely bár csak a gyermek kétéves koráig jár, összege – mivel ez a korábbi jövedelem függvénye – meghaladja a GYES összegét (Makay, 2015; 2017b). A gyermekgondozási támogatások bevezetése, különösen a GYES intézménye, nagyban elősegítette a társadalom azon felfogásának berögzülését, hogy a gyermekeknek az a legjobb, ha az anyák a gyermek hároméves koráig otthon maradnak és csak a nevelésre összpontosítanak (Blaskó, 2011). A rendszerváltozást követő néhány évben részben a globalizáció, részben pedig az új tőkeintenzív technikák alkalmazásának hatására a munkaerőpiac meglehetősen összeszűkült, amelynek következményeként bár a nők gazdasági aktivitása is drámaian lecsökkent, a férfiak munkanélkülisége jóval magasabbra nőtt (Koncz, 2004). Ennek egyik oka, hogy a rendszerváltozással járó munkaerőpiaci változások nyomán a nők többsége alacsonyabb kockázatú ágazatokba tömörült (egészségügy, oktatás, közfűtő), ahol jellemzően bár alacsonyabbak voltak a fizetések, magasabb volt a munkahelyi stabilitás. Összességében, függetlenül a nemektől, 1990 és 1992 között több mint félmillióan lettek munkanélküliek, ezzel pedig a munkanélküliségi ráta² 1993-ban elérte a 11,9 százalékot. Még ugyanebben az évben a kormány bevezette (1993. évi III. törvény) a gyermeknevelési támogatást (GYET), amellyel a nagycsaládosok helyzetén kívánt segíteni. A GYET összege a korábbi jövedelem függvénye volt, és csak a három vagy több gyerekes családok igényelhették, a legkisebb gyerek legfeljebb 8 éves koráig (Papházi, 2003). Az anyasági támogatások ismertetésekor fontos megemlítenünk, hogy bár az 1.004/1953. (II.8.) sz. MT határozattal bevezetett terhességi gyermekágyi segély (TGYÁS) keretében már korábban is törekedtek az anya- és a gyermekvédelemre, azonban ez kezdetben csak egy 12 héten át tartó támogatást jelentett. Később ez a támogatás többször is módosult, 2015 óta pedig megváltozott név alatt – csecsemőgondozási díj (CSED) – vált elérhetővé. A CSED biztosított jogviszonyhoz kötött, időtartama 168 nap, amelyből 28-at már a szülést megelőzően is fel lehet használni. Míg korábban a támogatás összege a korábbi fizetés 70 százaléka volt, 2021-ben ezt 100 százalékra emelték fel.

² „A munkanélküliségi ráta – a munkanélküliek létszámának a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együttes létszámához (a gazdaságilag aktív népességhez) viszonyított arány [...]” (Nagy, 2000: 81)

Az 1990-es évek közepétől ugyan némileg csökkenni kezdett a munkanélküliség, de ez csak 1998-tól párosult a foglalkoztatottak létszámának növekedésével. Ebben az időszakban a tízenévesek kiugróan magas munkanélkülisége volt jellemző, ami azzal magyarázható, hogy a munkaadók szívesebben foglalkoztatnak szakmailag tapasztaltabbakat, ennek megfelelően pedig kisebb eséllyel bocsájtják el a gyakorlottabb, valószínűleg idősebb korcsoportba tartozó dolgozóikat (Nagy, 2000).

Bár a nők foglalkoztatási rátája jellemzően a férfiaké alatt maradt, a kétezres évek elején mindkét nem esetében a foglalkoztatottság növekedése volt megfigyelhető. A gazdasági válsághoz közeledve, ezek az arányok azonban egyre inkább visszaestek, ezt követően viszont 2010-től tíz éven át ismét mindkét nem tekintetében folyamatosan növekedni kezdett a foglalkoztatás (lásd 1. ábra). 2019 után tapasztalható egy minimális visszaesés mindkét nem esetében a foglalkoztatási rátát illetően, 2020 és 2021 között azonban ismét inkább növekedés figyelhető meg. A két nem egymáshoz viszonyított foglalkoztatási rátája alapján azonban kijelenthető, hogy 2010-től 2019-ig – bár 2011 és 2012 tapasztalható egy 0,3 százalékpontos csökkenés – egyre nőtt a férfiak és nők közötti különbség (2010: 7,2 százalékpont, 2019: 12 százalékpont), 2019 után azonban folyamatos csökkenés jellemző (2019:12 százalékpont, 2021: 11,7 százalékpont).

1. ábra: 15–74 éves férfiak és nők foglalkoztatási rátája Magyarországon 2009 és 2021 között

Forrás: KSH, 2022a

Ha korcsoportok szerint vizsgáljuk meg a kérdést, megállapítható, hogy a férfiak foglalkoztatási rátája szinte minden korcsoportban nagyobb, mint a nőké, kivéve 2010-ben és 2014-ben az 50–54 évesek csoportját, ahol a nők foglalkoztatási rátája minimálisan meghaladta a férfiakét (KSH, 2022a).

Mivel a bőkezű anyasági támogatások egyik hátránya, hogy sok időre kiszakíthatja az anyákat a munkaerőpiacról, a döntéshozók lazítottak a gyermekek után járó támogatások feltételein, lehetővé téve a munkavállalást a gyermek hat hónapos korát követően a GYED és a GYES folyósítása mellett, majd 2012-ben a Munka Törvénykönyvének módosításával előírták a munkaadók számára a részmunkaidős foglalkoztatás biztosításának lehetőségét azon három éven aluli gyermeket nevelő anyák számára, akik ezt igénylik. Az új szabályozások egyik negatívuma azonban az volt, hogy megszüntette a szülők felmondási védelmét (Makay, 2015; Makó, 2018). 2018 óta további intézkedések keretében a munkaadók számára is igyekeznek vonzóvá tenni a kisgyermekes anyák alkalmazását azzal, hogy a szociális hozzájárulási adóról szóló 2018. évi LII. törvény keretében azok a munkáltatók, akik kisgyermekes anyákat foglalkoztatnak, adókedvezményben részesülnek. Az adókedvezmény a foglalkoztatás első három évében, illetve három vagy több gyermeket nevelő nők esetében annak első öt évében igényelhető. Mindemellett 2019-ben Családi Akcióterv néven újabb intézkedéscsomaggal kívánták támogatni a családokat, amely magába foglalja többek között a babaváró támogatást, a jelzáloghitel-elengedését, a nagycsaládosok autót vásárlási támogatását és a családi otthonteremtési kedvezmény kibővítését (Kormányhivatalok, 2019; Leitheiser–Veroszta, 2021).

A koronavírus okozta gazdasági és munkaerőpiaci nehézségek következtében a kormány nem hagyhatta érintetlenül az anyasági támogatások rendszerét, mivel sokak számára az éppen lejáró juttatások aktuálisabbá tették volna (az újbóli) munkavállalást. Maga a járványhelyzet és az annak következtében bevezetett szigorítások azonban aránytalanul megnehezítették volna a kisgyermekes anyák számára a munkaerőpiaci szerepvállalást. Éppen ezért a kormányzat úgy határozott, hogy mindazon anyák számára meghosszabbítja mind a GYED, mind pedig a GYES támogatások folyósításának idejét, akiknek 2020. március 11-én lejárt, vagy váltott volna át a GYED esetében a GYES-re való jogosultságra (Magyar Közlöny, 2020).

1.1.3. MUNKAERŐPIACI DISZKRIMINÁCIÓ

A nők munkaerőpiaci szerepvállalását, különösen a szülést követően a szociodemográfiai tényezők mellett nagyban befolyásolja a munkaerőpiaci diszkrimináció jelensége. Magyarországon a társadalmi egyenlőség, illetve az esélyegyenlőség jogi keretei alkotmányos és törvényi garanciákkal biztosítottak, a gyakorlatban azonban az egyenlőség nem mindig valósul meg. A nőket érő diszkrimináció megnyilvánulásának több formája is megfigyelhető a munkaerőpiacon. Ilyen például az a mára már viszonylag ritkának számító jelenség, amikor pusztán a neméből fakadóan nem vesznek fel egy nőt, azonban az már gyakrabban fordul elő, hogy ugyanazért a munkáért cserébe kevesebb fizetést kapnak, mint férfitársaik. A diszkrimináció egy harmadik fajtája az úgynevezett „üvegplafon” jelenség, amely szerint a nőket kisebb eséllyel léptetik elő; így megragadnak a munkahelyi hierarchia egy bizonyos – jellemzően alacsonyabb – fokán. Az „üvegplafon” által okozott vertikális szegregáció egyik következménye tehát, hogy a nők kisebb arányban vannak jelen a felsővezetésben, míg ha szervezeti hierarchia szerint egyre feljebb haladunk, egyre több férfi található az egyes pozíciókban (Nagy–Primecz, 2010; Koncz, 2010). Engler és Fényes (2014) tanulmányukban azt az összefüggést találták, hogy a nők vezető beosztásának esélye tovább csökken a gyermekszám növekedésével.

Mindemellett a nőkhez és a férfiakhoz különböző tulajdonságokat, viselkedési formákat rendel a közvélemény. A férfiaknak tulajdonított racionalitás és határozottság okán a társadalom többsége inkább őket tartja alkalmasabbnak a vezető szerepre, mintsem a nőket, akikhez inkább az empátiát és az emocionális hozzáállást társítják. Nagy (2005) kutatásában leszögezi, hogy bár növekszik a nők jelenléte a vezető pozíciókon belül (mint ahogyan az az Eurostat adatain is látszik), mégis, a jelentős társadalmi és gazdasági változások ellenére nem történt nagy áttörés a nők felsővezetésben betöltött szerepét illetőleg. A nőket érő diszkriminációt kiegészíti a „ragadós padló” elképzelése, amely szerint a nők általában véve sokkal kevésbé törekednek a magasabb pozíciók elérésére. Ennek egyik oka a család és a karrier nehéz összeegyeztethetősége lehet, másrészt pedig fontos tényező az egyenlőtlen bérelosztás. A nemek közti bérkülönbséget nagyban befolyásolja a munkahelyen betöltött pozíció és az iskolai végzettség. Adamecz-Völgyi (2018) egyik kutatásában arra hívja fel a figyelmet, hogy bár Magyarországon az 1990-es évek óta csökkent az átlagos korrigált bérkülönbség a nemek között, a jelenség mégis inkább csak az alacsony iskolai végzettségűek körében – akik jellemzően alacsonyabb pozícióban dolgoznak – látszik érvényesülni. A magasabb iskolai végzettségű férfiak és nők közötti bérkülönbségben ezzel szemben inkább növekvő tendencia figyelhető meg. Az iskolai végzettség és a betöltött pozíció mellett, a bérkülönbségek harmadik nyilvánvaló oka maga a gyermekvállalás. Nem meglepő módon az apák jövedelme magasabb, mint az anyáké (hiszen általában az anyák maradnak otthon a gyerekekkel, ezáltal akár több évig távol maradva a munkaerőpiactól), sőt Rhys és Gaele (2005) által készített empirikus becslések azt is kimutatták, hogy számos európai országban a gyermektelen nők bére is magasabb, mint az anyáké.

A munkaerőpiacon jelenlevő diszkrimináció vizsgálatakor a vertikális szegregáció mellett fontos bemutatnunk a horizontális szegráció („üvegfal”) jelenségét és annak következményeit is. A rendszerváltozást követően a nők többsége jellemzően alulfizetett volt, melynek egyik oka, hogy az alacsony jövedelmet biztosító gazdasági ágazatokba és foglalkozásokba szegregálódtak (Nagy et al., 2012). Ez alapján megfigyelhető, hogy a rosszabbul fizetett középsőférfában és a részmunkaidőben foglalkoztatottak, valamint az egyéb atipikus formában dolgozók többsége nő. Az így kialakult, jellemzően elnőiesedett szakmák azonban a férfiak számára mind a presztíz, mind pedig az alacsony jövedelem szempontjából kevésbé vonzóak. Sok esetben, amikor a nők előtt egy új munkakör nyílik meg, az azt jelenti, hogy egyes gazdasági, technikai vagy társadalmi változások következtében az adott pálya társadalmi presztízse csökken és romlanak az ott elérhető bér- és kereseti lehetőségek (Koncz, 2004).

1.1.4. A TÁRSADALMI NORMÁK ÉS EGYÉNI PREFERENCIÁK SZEREPE A NŐK ÉS ANYÁK MUNKAERŐPIACI RÉSZVÉTELÉBEN

A szegregáció jelensége és a diszkrimináció fontos tényezőként jelennek meg a nők munkaerőpiaci szerepvállalásakor, azonban legalább ugyanekkora hatással van a társadalomban jellemzően fellelhető nemi szerepekhez kötődő nézetek alakulása is a munkavállalási trendekre. Ezért fontos megvizsgálni, hogy maguk a nők hogyan vélekednek a társadalmi szerepekről, különös tekintettel a kettős teher jelenségére. Catherine Hakim (2002; 2006) preferenciaelmélete szerint, a nők munkavállaláshoz tanúsított hozzáállását nem lehet homogén véleményként kezelni, mivel a család-munka konfliktusra és az ezzel kapcsolatos szociálpolitikai kezdeményezésekre adott reakcióik, preferenciáik nagyon is különbözőek

lehetnek. A brit szociológus szerint a nők három kategóriába sorolhatók a munka- és életstílus-preferenciák alapján, amelyek az otthoncentrikusak (home-centred), az alkalmazkodók (adaptive) és a munkacentrikusak (work-centred) csoportjait jelentik. Az első csoportba azokat a nőket sorolja, akik nem szeretnének dolgozni, mert számukra a gyermekük és a család a legfontosabbak. A második kategóriába tartozik a nők többsége, akik bár szeretnének dolgozni, nem a karrierjük a legfontosabb számukra. A harmadik csoport többségét a gyermektelen nők alkotják, akik számára a karrierjük a legfontosabb. A különböző csoportokhoz tartozó nők reakciói eltérőek az egyes gazdasági vagy család-, illetve szociálpolitikai döntésekre. Míg az otthoncentrikus nők aktívabban reagálnak a családokat, valamint a szociális témákat érintő politikára, addig a munkacentrikusak inkább a gazdaságot, illetve a foglalkoztatást célzó döntésekre érzékenyek (Nagy-Paksi, 2014; Leitheiser-Veroszta, 2021).

A társadalmi szerepeken belül a legtöbb tanulmány megkülönbözteti a tradicionális (konzervatív) és modern társadalmi szerepeket. A normatív, azaz a szerepelvárásokkal egybekötött szerepelmélet munkaerőpiaci reintegráció szempontjából vizsgált jelentőségét a legegyszerűbben úgy világíthatjuk meg, ha a tradicionális nemi szerepeket úgy definiáljuk, hogy a férfiak dolgoznak, így a patriarchális elgondolásoknak megfelelően ők válnak családfenntartókká, míg a nők elsődleges feladata a gyermeknevelés és a háztartás vezetése, így jelenlétük a munkaerőpiacon nem szükséges és nem is elvárt. A férfiakról Magyarországon a közvélekedés elsősorban a család megélhetésének biztosítását várja el, azonban az utóbbi évtizedben megfigyelhető egy kettős elvárás kialakulása is az apákkal szemben. Amellett, hogy megteremtsek a gyermekek és a család ellátásához szükséges anyagi feltételeket, egyre inkább megkívánják tőlük a gyermeknevelésben való aktívabb részvételt is (Spéder, 2011). A modern nemi szerepekhez kapcsolódó meggyőződések ezzel szemben megengedőbbek, a házimunkából és gyermeknevelésből fakadó terhek megosztását hirdetik, a nők munkaerőpiaci részvételét pedig fontosnak, sőt az önmegvalósítás egyik eszközének tartják. Az otthoni szerepmegosztás azonban nemcsak a munkaerőpiaci jelenségekre vagy a családok életére hat, hanem más társadalmi folyamatokat – többek között magát a termékenységet – is képes befolyásolni (Makay, 2018; Nagy, 2009). Mivel a társadalmi normákhoz kapcsolódó elvárások általános jelenléte világos az anyák életében, az ennek megfelelően kialakult szerepkonfliktusok kezelése gyakran okoz problémát. Szerepfeszültségről lehet beszélni abban az esetben, ha az anya a gyermeknevelés miatt gátolva érzi magát karrierjének kiépítésében, de akkor is, ha az anyának szándékaival és preferenciáival nem megegyezően – például a nehéz anyagi helyzet szülte kényszerből – dolgoznia kell, annak ellenére, hogy úgy érzi, a munkavállalás miatt nem tud eleget tenni anyai kötelezettségeinek (Blaskó, 2010).

1.1.5. A KUTATÁS FŐBB TÉMAKÖREI ÉS CÉLJA

A Kohorsz '18 anyai munkavállalást középpontba helyező hulláma során a legfontosabb kérdésünk, hogy a kisgyermekes anyák foglalkoztatása milyen képet mutat, és mely tényezők milyen módon befolyásolják azt. Ilyen alakító tényezők a korábban már részletesebben bemutatott társadalmi attitűdök és a hozzájuk kapcsolódó elvárások, illetve a diszkrimináció különböző formái is. Mindezek mellett hangsúlyt fektetünk az egyes szociodemográfiai sajátosságok, a munkáltatói, valamint munkavállalói ösztönzők, továbbá a családpolitikai intézkedések hatásának feltérképezésére.

Bár az anyák többsége teljes munkaidős állásban dolgozik, e foglalkoztatási típus mellett ma már számos más atipikus munkavégzési forma is elérhető (home office, teleworking, mobile working stb.). A munkavállalás kötetlenebb formájával a foglalkoztatók megkönynyíthetik a munkavállalók számára a munka, a magánélet és a család közötti egyensúly fenntartását, valamint a háztartáson belüli teendők összehangolását (Tóth et al., 2017).

Továbbá kiemelt figyelemmel kell lennünk az anya gyermekeinek korára és számára is, mivel Magyarország és más európai országok tendenciái alapján láthatjuk, hogy minél fiatalabb gyermeket nevelnek az anyák, annál alacsonyabb a foglalkoztatási rátájuk, emellett pedig a magasabb gyermekszám szintén csökkenti a munkaerőpiaci részvétel esélyét (Engler-Fényes, 2014; KSH, 2022b). A gyermekszám emellett nemcsak a foglalkoztatás megvalósulása esetében játszik meghatározó szerepet, de hatással lehet a munkavállalás olyan szegmenseire is, mint a beosztás vagy a kereset (Engler-Fényes, 2014).

Az anya iskolai végzettsége is mérvadó, hiszen jellemző, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező anyák foglalkoztatási rátája magasabb, mint a középfokú iskolai végzettséggel rendelkező, vagy az alacsonyan képzett anyáké (Bálint-Köllő, 2007).

A kutatás kiterjed még a családi állapot és az anyai munkavállalás összefüggéseire is, hiszen – ha nem is kizárólag önmagában, függetlenül más tényezőktől – de ez is hatással lehet a munkavégzés időzítésére. A KSH 2011-es adatai szerint a gyermekgondozási támogatásban részesülő nők többsége (60%) házasságban élt. Egy gyermek megszületése tehát fokozhatja a szülők jövedelemigényét, így a munkavállalási hajlandóságot is, amely a kétkeresős családmódel felé tereli a párokat. A gyermekek ellátása azonban rengeteg időt igényel, ezért felértékelődnek a háztartás körüli teendők és az egyéb otthoni feladatok, amelyek megosztásában meghatározó szerepet játszanak a társadalmi szerepekhez kapcsolódó attitűdök. Magyarországon általában azoknak a házas, gyermekes nőknek alacsonyabb a foglalkoztatottsága, akik megengedhetik maguknak, hogy férjük jövedelmére támaszkodjanak (Bácsné Bába, 2014). A házasság és a gyermekvállalás munkaerőpiaci aktivitást csökkentő hatása tehát inkább a nők, főleg az anyák körében figyelhető meg, míg a férfiakat fokozottabb munkaerőpiaci jelenlétre ösztönzi.

Bár a kutatás az anyák munkaerőpiaci szerepvállalását helyezi középpontba, számos egyéb témakör vizsgálatát is lehetővé teszi, többek között a partner munkaerőpiaci helyzetének nyomon követését, továbbá a jövőbeli gyermekvállalási tervek, valamint a családon belüli munkamegosztás és a gyermekfelügyelet kérdésének megfigyelését. Mindezek mellett, mivel az adatfelvétel nagy része a COVID-19 világjárvány alatt zajlott, lehetőségünk nyílt a két és féléves kor körüli gyermekeket nevelő családok mindennapjainak megfigyelésére a járvány által megnehezített időszakban.

1.1.6. A KÉRDŐÍV

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat adatfelvételéhez az NKL munkatársai úgy állították össze a kérdőívet, hogy az nagyjából 30 perc alatt lekérdezhető legyen. A kérdőív változólistája a Mellékletben található. A kérdőív a korábban már bemutatott főbb kutatási kérdések men-

tén épült fel; kezdve az azonosításhoz szükséges kérdésekkel úgy, mint a gyermekek azonosítója, születési ideje, neme, ikertestvéreinek száma, valamint az anya születési dátuma.

Ezt követően a gyermekek családi hátterére vonatkozóan tettünk fel kérdéseket, amelyek során többek között rákérdeztünk az anya hivatalos családi állapotára és valós partnerkapcsolati helyzetére, gyermekeinek számára és gyermekvállalással kapcsolatos jövőbeli terveire, valamint az anyával egy háztartásban élők számára és a rokoni kapcsolatokra.

A családi hátteret követte a munkavállalást feltérképező rész, amely a jelenlegi aktivitási helyzet szerint (Ön jelenleg aktívan dolgozik? 1 – Igen: Rendelkezik állással/munkával, és aktívan dolgozik; 2 – Nem: Rendelkezik állással/munkával, de jelenleg nem dolgozik (Pl. GYED-en, GYES-en van); 3 – Nem: Korábban már dolgozott, de jelenleg nincs munkája; 4 – Nem: Még nem volt fizetett munkája) három blokkra tagolódott. Az elsőbe kerültek az aktívan dolgozó anyák, a másodikba a munkahellyel rendelkező, de az adatfelvétel idején nem dolgozó anyák, a harmadik blokkba pedig azok az anyák kerültek, akik az adatfelvételt idején nem rendelkeztek munkahellyel vagy még sosem dolgoztak. A munkavállalásra vonatkozó kérdésekben többek között megkérdeztük az anyákat a jelenlegi munkahelyi és munkavégzési jellemzőikről, foglalkozásukról, a munkavállalás okairól, a munka és a magánélet összeegyeztethetőségéről, jövedelmükről, illetve a visszatérést követően esetlegesen tapasztalt diszkrimináció formájáról. A jelenleg munkahellyel rendelkező, ám anyasági támogatáson lévő anyákat, illetve a munkahellyel nem rendelkező vagy még soha sem dolgozó anyákat főként a jövőbeli munkavállalási terveikről, annak formáiról és az otthonmaradás okairól kérdeztük.

A következő részben arra kértük az anyákat, hogy ismertessék, milyen családi támogatásokban részesülnek, majd pedig az otthoni munkamegosztás felől érdeklődtünk. Ennek keretében megkérdeztük őket, mennyire elégedettek azzal, ahogyan partnerükkel a háztartás ellátását érintő feladatokat megosztják, illetve megkérdeztük azt is, hogy a gyermek körüli teendőket jellemzően ki végzi egy átlagos hétköznapon, illetve hétvégén.

Egy külön kérdésblokkban foglalkoztunk a kapott külső segítség (mint például a babsitter vagy a nagyszülők besegítése) meglétével és igénybevételének gyakoriságával, illetve kiértünk a bölcsődei ellátás igénybevételére is.

Ezt követően igyekeztünk megvizsgálni az anyák társadalmi szerepekkel kapcsolatos beállítottságát, majd pedig egy külön blokkban foglalkoztunk a külön élő apák helyzetének áttekintésével.

Mivel az adatfelvétel egésze a koronavírus járvány ideje alatt zajlott, a kérdőív utolsó részében néhány, a pandémia által okozott helyzetet feltáró kérdéssel igyekeztünk képet kapni arról, hogy hogyan alakította át a világjárvány a két és féléves kor körüli gyermeket nevelő anyák és családjaik mindennapjait.

A kérdések kialakításakor szem előtt tartottuk a kutatás longitudinális jellegét, így törekedtünk arra, hogy a korábbi hullámok során felhasznált kérdéseket ugyanabban a formában tegyük fel az anyáknak. A kérdőív összeállításában az alábbi kutatások nyújtottak segítséget:

-
- Népszéktudományi Kutatóintézet, Életünk Fordulópontjai, 4. hullám, 2012–13.
 - European Social Survey, Round 5, 2012.
 - University of Bristol, Avon Longitudinal Study of Parents and Children, 8 Months Mother Questionnaire (Looking After The Baby), 1993.
 - University of Bristol, Avon Longitudinal Study of Parents and Children, 33 Months Mother Questionnaire (Your Health Events and Feelings), 1995.
 - MEDIÁN, Omnibusz, 2016.
 - Társadalomkutatási Intézet, Családi Értékek, 2009.
 - Központi Statisztikai Hivatal, Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer. Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási ellátások igénybevétele után, IV. negyedév 2005.
 - Központi Statisztikai Hivatal, Munkaerő-felmérés I. negyedévi Munkanélküli érin-tettség, diszkrimináció című kiegészítő felvétel, 2012.
 - Központi Statisztikai Hivatal, Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekvállalás után, 2006.
 - JÓL-LÉT Közhasznú Alapítvány, Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügye-lőség, Biztonságos várandósság, biztonságos munkahely (OMMF II-10-P-0368), 2012.
 - Erdélystat, Koronavírus Erdélyben, 2020.

Az anyák krónikus stressz-szintjének felmérésére pedig egy standard mérőeszközt, az Észlelt Stressz Kérdőívet (Cohen–Williamson, 1988; Stauder–Konkoly Thege, 2006) al-kalmaztuk.

1.2. A COVID-19 JÁRVÁNY HATÁSA AZ ADATFELVÉTELRE

Mivel a COVID-19 világjárvány az élet minden területére kihatott, nem hagyta érintetlenül az Anyai Munkavállalás Vizsgálat 2020 októberétől 2021 szeptemberéig tartó adatfelvételét sem.

Az első magyarországi COVID-19-fertőzést 2020. március 14-én észlelték, az első koronavírusnak tulajdonítható haláleset pedig 2020. március 15-én történt. A pandémia első hullámára a viszonylag alacsony esetszám volt jellemző, nyugat-európai adatokkal összehasonlítva. Az aktív esetek száma 2020 tavaszán egészen májusig emelkedett, elérve a 2000-et, majd csökkenésnek indult, egészen július második feléig, amikor is újra növekedni kezdtek a számok.

A második hullám 2020 augusztusában kezdődött, rendkívül gyors emelkedéssel. Az első hullámtól eltérően ebben a szakaszban a fiatalok is nagyobb arányban fertőződtek meg. A második hullám 2020 decemberében kezdett a végére érni, de nem tűnt el teljesen, sőt 2021 februárjában megkezdődött a harmadik hullám, amely mind a megbetegedések, mind pedig a halálozások számát tekintve sokkal súlyosabb volt az előzőeknél, valamint nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő értékeket ért el. 2021 júniusában ugyan az esetszám és a halálozás jelentősen csökkent, így a harmadik hullám véget ért, a járvány azonban nem szűnt meg. Elsősorban a delta vírus agresszív terjedésével 2021 októberében a negyedik hullám is megkezdődött Magyarországon, majd egészen decemberig tombolt, jelentős morbiditási és mortalitási terheket okozva. Az ötödik hullám pedig egészen rövid idővel a negyedik után következett: 2022 januárjától a vírus omikron variánsa terjedt el.

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat 2020. október és 2021. szeptember között, vagyis a COVID-19 járvány második és negyedik hulláma idején zajlott egy ideig párhuzamosan a másfél éves kori adatfelvételi hullámmal. Mivel a lekérdezés telefonon történt, elkerülhető volt az adatfelvétel COVID-19 világjárvány miatti megszakítása, nem úgy, mint a 18 hónapos hullám esetében, ahol a terepmunka egy ideig szünetelt *(lásd 2. ábra)*.

Amellett, hogy a koronavírus bizonyos értelemben az adatfelvétel teljes időszakára rányomta a bélyegét, az Anyai Munkavállalás Vizsgálat során egy visszatekintő adatfelvételi blokkban rákérdeztünk arra, hogy a 2020 tavaszán bevezetett veszélyhelyzet konkrétan hogyan érintette a Kohorsz '18 kutatásban résztvevő családokat. Az első hullám idején,

2020 márciusától, az alacsony esetszámok ellenére a kormányzat szigorú intézkedéseket hozott, többek között elrendelte az oktatási intézmények bezárását, korlátozta az üzletek és éttermek nyitva tartását, nem engedélyezte a csoportos rendezvények megtartását, kijárási és utazási korlátozásokat vezettek be, valamint bevezették a kötelező maszkhasználatot.

Kérdésünk felvezető szövege (kezdetben) így hangzott: „A következő kérdéseink a 2020 tavaszán, a koronavírus miatt bevezetett veszélyhelyzet időszakára vonatkoznak. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy az Ön családjának életét mennyiben érintette a vírus és az emiatt bevezetett intézkedések. Kérjük, gondoljon vissza a 2020 márciusa és júniusa közötti, a koronavírus miatti veszélyhelyzet időszakára!”.

Miközben zajlott az Anyai Munkavállalás Vizsgálat kérdezése, a COVID-19 világjárvány újabb (harmadik) hulláma miatt szintén veszélyhelyzetet hirdetett a kormány, így ehhez alkalmazkodva, a kérdezés során már nem a 2020 tavaszán, hanem a 2021 tavaszán bevezetett veszélyhelyzet alatt megélt élethelyzetekre kérdeztünk rá. A harmadik hullám kezdetén hozott intézkedések közé tartozott többek között az óvodák és az általános iskolák bezárása, a nem létfontosságúnak ítélt üzletek zárva tartása, az egészségügyi szolgáltatások szüneteltetése, illetve a kötelező maszkhasználat a települési közterületeken. 2021. május 12-től már így hangzott a kérdezés felvezető szövege: „A következő kérdéseink a 2021 tavaszán, a koronavírus miatt fennálló veszélyhelyzet időszakára vonatkoznak. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy az Ön családjának életét mennyiben érintette a vírus és az emiatt bevezetett intézkedések. Kérjük, gondoljon vissza a 2021. február–május közötti, a koronavírus harmadik hulláma miatti veszélyhelyzet időszakára!”.

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat 12 hónapon át zajló adatfelvételi időszaka során a válaszadók többsége, 77,4 százaléka, 2020 tavaszára vonatkozóan válaszolta meg a koronavírus időszakára vonatkozó visszatekintő kérdéseinket, míg 22,6 százalékuk 2021 tavaszára vonatkozóan.

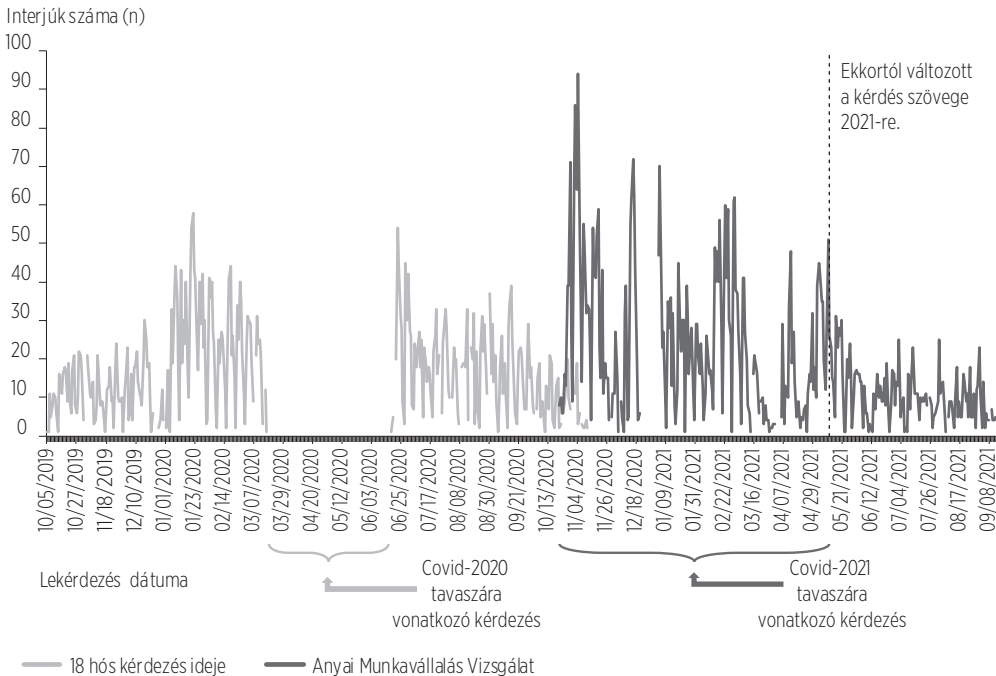
1. táblázat: A COVID-19 világjárvány okozta veszélyhelyzet melyik időszakára vonatkozott a kérdezés, súlyozatlan elemszámok

	N súlyozatlan	%
2020. március–június között	4435	77,4
2021. február–május között	1294	22,6
Együtt	5729	100,0

Összegezve, az első időszakra (2020. március–június) vonatkozóan válaszolók (júniushoz viszonyítva) 4–10,5 hónappal később válaszoltak, vagyis egyrészt sokkal elnyújtottabban történt a lekérdezés, másrészt a világjárvány adott időszakában a gyerekeik kora az Anyai Munkavállalás Vizsgálatkor átlagos 28 hónaphoz képest ekkor 17,5–24 hónap között változott. Ehhez képest 2021. május 12-től az anyák 2021. májushoz viszonyítva 0–4 hónappal később válaszoltak, vagyis a gyerekeik a vonatkoztatott időszakban jellemzően 24–28 hó-

naposak. A kutatásban részt vevő gyermekek egy adott járvány-hullámra vonatkozó korának becslését tovább nehezíti, hogy nem egy adott időpontra, hanem időintervallumra kérdeztünk rá, továbbá az, hogy az Anyai Munkavállalás Vizsgálatkor sem voltak teljesen azonos korúak a gyerekek.

2. ábra: A másfél éves kérdés és az anyai munkavállalói kérdés dátuma

Forrás: Kohorsz "18 kutatás 18 hónapos adatfelvétel és Anyai Munkavállalás Vizsgálat. Súlyozatlan adatbázis.

1.3. TEREPMUNKA

1.3.1. A KUTATÁSI SZAKASZ ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS FELÉPÍTÉSE

Az anya esetleges munkába állását, valamint a gyermek intézménybe (bölcsőde, óvoda) kerülését középpontba helyező adatfelvétel előkészítési szakasza 2020. május és augusztus között zajlott. Ez idő alatt került első lépésként kialakításra a nagyjából 20 perc alatt lekérdezhető kérdőív – amely később kiegészült egy 10 perces járványhelyzetre vonatkozó blokkal – majd ezt követte a végleges változat programozása. A terepmunkát egy, az Inspira Research Kft. által végzett pilot kutatás előzte meg, amely segítségével még az éles kutatás előtt kijavíthattuk a kérdőívvel kapcsolatban felmerült problémákat. A terepmunkáért felelős munkatársak ekkor készítették elő a korábbi hullámok telefonos elérési adatainak címlistáját. A címlistában a kutatás korábbi adatfelvételei során gyűjtött személyes és az eléréshez szükséges adatok szerepelnek úgy, mint a gyermekazonosító, a válaszadó neve, a válaszadó telefonszáma és/vagy e-mail címe, a másfél éves személyes kérdőív státusza, valamint a lekérdezés időkerete a gyermek korának figyelembevételével. A terepmunka során kiemelten fontos volt az időzítés. Ennek oka, hogy a GYED okán járó jogosultságok a gyermekek két éves korában már véget érnek, azonban a GYES időszakának elején a gyerekek többsége még nem jár nappali gyermekfelügyeletet biztosító intézménybe, így rálátást kaphatunk arra, hogy egy ilyen speciális időszakban, hogyan alakul az anyák munkavállalási hajlandósága. Az egy-egy válaszadóhoz tartozó címadatok a válaszadók utolsó lekérdezés idején rögzített, vagy az azóta aktualizált (pl. a válaszadótól származó bejelentésből fakadó) elérhetőségét tartalmazzák.

1.3.2. ALAPSOKASÁG ÉS MINTA

A Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat alapsokaságát azok a gyermekek alkotják, akik 2018. április 1. és 2019. április 30. közötti időszakban születtek Magyarországon (Szabó et al., 2020). Mivel a kutatás jellege szerint a longitudinális panelkutatások sorát bővíti, az egyes hullámokban a kiinduló mintába tartozó résztvevők ismételt felkeresése történik. A kutatás mintavételi alapegységeit a védőnői körzetek jelentették. A későbbi hullámok során mindazon válaszadókkal, akik beletartoztak az alapsokaságba, azonban lekérdezésük valamilyen oknál fogva (pl. koraszülés) elmaradt, proxy kérdőívek segítségével igyekeztünk pótolni az előző hullámban elmaradt válaszadásokat, ezzel is törekedve az adathiányok

csökkentésére és a válaszadók kutatásban tartására (Veroszta et al., 2022). Emellett az adatfelvételek között folyamatosan monitoroztuk a költözéseket, azonban külföldre költözés esetében nem követtük tovább a válaszadókat.

A telefonos adatfelvétel mintájának kialakításakor két kritériumot tartottunk szem előtt. Az egyik értelemszerű kritérium az volt, hogy a válaszadó rendelkezzen telefonos vagy online elérhetőséggel. Az átadott címlistánk összesen 8195 esetből állt, közülük 7575 telefonszámmal, további 620 pedig csak e-mail címmel került fel a listára – ez utóbbiak azzal az instrukcióval, hogy a kérdezőbiztos levél útján kísérelje meg beszerezni a hiányzó telefonszámot. Ennek a próbálkozásnak az eredménye mindössze 21 új telefonos elérhetőséget hozott, így összesen 7596 esetet kereshettünk fel. A kezdeti, teljes longitudinális mintának azokat az eseteit nem kontaktáltuk ebben a szakaszban, akikhez kizárólag személyes elérhetőséggel rendelkezünk (78 eset), valamint értelemszerűen azokat sem, akik korábban kiléptek, vagy valamilyen egyéb okból (haláleset, külföldre költözés) kikerültek a vizsgálatból (444 eset). A mintába kerülés másik feltétele az volt, hogy a felmérést végző telefonos kérdezőbiztosok csak a vér szerinti anyák elérhetőségeit kapták meg. Mivel a kutatás egy ideig párhuzamosan zajlott a gyermek 18 hónapos korában történt megkereséssel, az onnan érkező adatfrissítéseket folyamatosan nyomon követtük a lekérdezést végző cég számára küldött címlisták összeállításakor.

A lekérdezési hullám lezárulása után létrejött kutatási adatbázis az induló 7596 címből 5729 anya válaszait tartalmazza. Mivel a munkavállalási hullám során nem volt külön az ikergyermekeket nevelő anyák számára összeállított kérdőív, az elemzés (az adatbázis) alapegysége az 5729 anya, függetlenül attól, hogy egy gyermeket vagy ikergyermekeket nevel.

1.3.3. KÉRDŐÍV ÉS ADATFELVÉTELI MÓDSZEREK

A Kohorsz '18 kutatás személyes, interjú adatfelvételi hullámaintól eltérően az Anyai Munkavállalás Vizsgálatban nem volt lehetőség önkitöltős kérdőív felvételére, így egy telefonos kérdőívet kérdeztünk le, amely négy témacsoport köré épült fel.

Az adatfelvétel CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*) módszerrel zajlott, amelyet képzett kérdezőbiztosok végeztek. A kérdőívet a kérdezőbiztosok kizárólag online rögzíthették, azonban az adatfelvétel megszakadása esetén (pl. ha a válaszadó bár hajlandó volt a részvételre, de az adatgyűjtés egy pontján halasztást kért) lehetőség volt az adott válaszadóhoz tartozó kérdőív újbóli megnyitására és a lekérdezés befejezésére. Az interjú lebonyolítása érdekében a telefonos elérhetőséggel rendelkező anyákat időpont egyeztetés céljából háromszor próbálták meg felkeresni a kérdezőbiztosok, mielőtt sikertelenül zárták volna az egyes eseteket.

1.3.4. ADATVÉDELEM

A következő alfejezetben az adatfelvétel jogi és kutatásetikai kereteit mutatjuk be röviden, amelyet részletesebben a várandós (Szabó et al., 2020) és a fél éves (Veroszta et al., 2022) hullámok technikai riportjai ismertetnek.

A Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat adatkezelésének szabályozási keretét *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről* című előírás adja. Irányelvei a tudományos kutatási és statisztikai célú személyes adatkezelések esetében a főszabályokhoz képest némileg eltérő feltételeket állapítanak meg. Tekintettel arra, hogy a Kohorsz '18 személyes adatkezelése tudományos kutatási, valamint statisztikai célúnak minősül, a kutatás a fenti rendelet tudományos kutatási és statisztikai célú adatkezelésekre megállapított speciális szabályait alkalmazza.

A Kohorsz '18 kutatás adatkezelője a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, amely a személyes adatok kezelésének, tárolásának megfelelő szintű biztonságát a kutatás Személyes adatgyűjtési és adatkezelési protokollja³ alapján garantálja. A kutatás legfőbb adatvédelmi eleme az egyedi személyes azonosítókon keresztül megvalósuló álnevesítés, amely a longitudinális kutatás különböző fázisaiban felvett adatokat személyes adatok beemelése nélkül kapcsolja össze egy egyénsoros egységes kutatási adatbázisba. A személyes azonosításra alkalmas adatok – beleegyező nyilatkozatok és az ezek részét képező címkártyák – kezelése a kutatás folyamán mindvégig elkülönítetten zajlik. A kutatásba bekapcsolódó résztvevőket adataik kezeléséről és biztonságáról az Adatvédelmi tájékoztató dokumentum informálja, amely a válaszadók számára érthető módon ismerteti a kutatásban való részvétel jogi kereteit, különös tekintettel az adatvédelmi garanciákra. Az adatkezelés jogalapját a válaszadók által hitelesített beleegyező nyilatkozat adja, amely lehetővé teszi a válaszadóra vonatkozó személyes adatok kutatási célú felhasználását és összekapcsolását a vizsgálat során. A nyilatkozat részét képezi a címkártya is, amely az elérési adatok megadására és frissítésére szolgál. A még nem nagykorú válaszadók esetében a beleegyező nyilatkozat módosított verzióját a válaszadó gondviselője hitelesítette. Érvényes, aláírt beleegyező nyilatkozat nélkül az adatfelvétel érvénytelen, az így rögzített adatok nem kerültek be a kutatási adatbázisba. A kutatás dokumentumairól, mint a címkártyák, a beleegyező nyilatkozat és az Adatvédelmi tájékoztató, korábbi kiadványunkban írtunk részletesen (Szabó et al., 2020, 149–151.o.). Mivel a telefonos hullám során felkeresett válaszadók mind rendelkeztek korábban aláírt beleegyező nyilatkozattal, a telefonos kutatási hullámban való részvételükre és adataik tárolására vonatkozó beleegyezésüket már nem kellett ismét megerősíteniük. A telefonos megkeresés alkalmával a felkeresettek azonban szóban jelezhették, ha nem kívántak részt venni az adatfelvételben, illetve ha végérvényesen ki szerettek volna lépni a kutatásból.

A Kohorsz '18 tudományetikai megfelelőségét egy háromtagú Etikai Bizottság támogatja.⁴ Az Etikai Bizottság feladatai közé tartozik többek között a kutatás háttértámogatása, a módszertani döntések és az adatfelhasználás kutatásetikai kérdéseinek véleményezése és validálása révén. A Bizottság a KSH NKI kezdeményezésére eseti véleményezési szerephez jut a kutatás egyes szakaszainak tervezési fázisában és az adatok kezelését, felhasználását érintő etikai kérdésekben.

³ Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, Személyes adatgyűjtési és adatkezelési protokoll, 2018. január

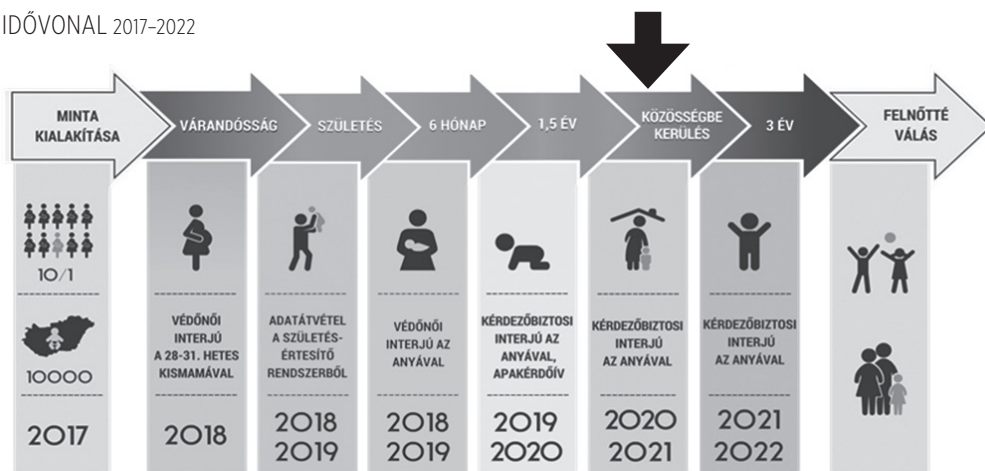
⁴ A kutatási hullám etikai jóváhagyási dokumentumának száma: 2022/1.

1.3.5. TELEFONOS ADATFELVÉTEL MEGSZERVEZÉSE

A Kohorsz '18 anyai munkavállalási jellemzőket feltérképezni kívánó adatfelvételi hulláma 2020 októberében indult el és 2021 szeptemberében zárult le. A várandós korban és a gyermek féléves korában zajlott hullámoktól eltérően – de hasonlóan a gyermek 18 hónapos korára időzített adatfelvételhez – ebben a hullámban már nem a védőnők készítették az interjúkat, hanem képzett kérdezőbiztosok keresték fel az anyákat. Az adatfelvétel nem személyes megkeresésen alapult, hanem telefonon (CATI módszer) keresztül zajlott a kutatásban részt vevő gyermekek 27–30 hónapos kora között. A Kohorsz '18 Anyai Munkavállalás Vizsgálatát, valamint az azt megelőző pilot kutatást – amelynek célja az összeállított kérdőív tartalmi és megadott időn belüli lekérdezhetőségének ellenőrzése volt – az Inspira Research Kft. kérdezőbiztosai végezték. A Népszépszámla Kutatóintézet és az Inspira Research Kft. közösen dolgozta ki a telefonos adatfelvétel menetét, szabályait és a lekérdezés ellenőrzésének menetét. A két fél között a terepmunka alatt folyamatos volt a kapcsolattartás, továbbá együttesen kezelték a terepmunkával kapcsolatban felmerülő kérdéseket és a problémák megoldását. Az éles terepmunka 2020. október 22-én indult és 2021. szeptember 16-án zárult.

3. ábra: A Kohorsz '18 kutatás szakaszai

IDŐVONAL 2017–2022

1.3.6. KÉRDEZŐBIZTOSI KÉPZÉS

A telefonon keresztül végzett kérdezési szakaszt megelőzte egy kérdezőbiztosai képzés, amelyet az Inspira Research Kft. és a Népszépszámla Kutatóintézet munkatársai tartottak a kérdezőbiztosok számára. A képzés alapját a Kérdezőbiztos Útmutató adta, amely tartalmazta az adatfelvételhez kapcsolódó összes információt és szabályt.

A Kérdőbiztosi Útmutató főbb pontjai:

- Kutatással kapcsolatos általános információk
- Címlista
- Kérdés menete
- Beköszönő szövegajánló
- A kérdőív felépítése
- Jelölések a kérdőívben
- Ellenőrzés

A Népszégtudományi Kutatóintézet és az Inspira Research Kft. közötti kommunikáció elsősorban e-mailen keresztül zajlott, az aktuális témákban azonban személyes egyeztetésekre is sor került, a kapcsolódó munkatársak/szakértők bevonásával. A részt vevő családok elérhetőségeit tartalmazó címlisták két részletben kerültek átadásra a lekérdezést végző cég számára, akik ez alapján tervezték meg a felkeresések ütemezését. A kérdezőbiztosok a gyermek 27 hónapos kora előtti hetekben már telefonálhattak az anyáknak időpontegyeztetés, illetve az adatfelvétel lebonyolítása céljából. Mivel az anyák munkavállalásával foglalkozó kiegészítő hullám egy ideig párhuzamosan zajlott a gyermekek másfél éves korában folytatott adatfelvétellel, külön ügyeltünk arra, hogy a másfél éves korban zajló hullám során érkező cím- és telefonos elérhetőség frissüléseket figyelembe vegyük a telefonos adatfelvétel címlistáinak kezelésekor és folyamatosan tájékoztassuk a lekérdezést végző céget az esetleges változásokról. A címlistában átadásra kerültek azok a címek is, ahol nem szerepelt megadott telefonszám, viszont az anyák megadták az e-mail-es elérhetőségüket. Ezeknél az eseteknél e-mailen keresztül történt a megkeresés, ami magába foglalta a válaszadó tájékoztatását a kutatási szakasról, továbbá egy kérést, amely a telefonos kontaktfelvétel lehetőségének biztosítására irányult.

1.3.7. CÍMLISTÁK ÁTADÁSA ÉS SIKERESSÉG

Az adatfelvételben 47 kérdezőbiztos vett részt, akik egyenként átlagosan 122 interjút készítettek. Az első címlista 2020 szeptemberében, 3804 telefonszámmal rendelkező anya elérhetőségével került átadásra, míg a második címlistát 2021 januárjában, 3771 telefonszámmal adtuk át. Mindezek alapján összesen 7575 telefonszamos esettel indult a kérdezés, amelyet a terepmunka során további 21 telefonszámmal sikerült kiegészíteni az e-mail-es elérhetőségek útján.

Ebből az összesen 7596 felkeresett esetből 5729 kérdés (75%) zárult sikeresen. A sikertelen megkeresések 45 százaléka telefonszámmal kapcsolatos problémák miatt hiúsult meg (nem kapcsolható szám vagy helytelen szám, nem a megkeresett személy vette fel stb.). Az esetek 22 százalékban azért nem sikerült a lekérdezés, mert a telefont többszöri próbálkozást követően sem vették fel. További 13 százalék végleges válaszmegtagadóként kilépett a kutatásból és kilenc százalék volt azoknak az aránya, akik az aktuális szakaszban nem kívántak ugyan válaszolni, de a longitudinális mintában benne maradtak. További 68 esetben – ami a sikertelen esetek 4 százalékát teszi ki – az interjú törölve lett ellenőrzés során tetten ért kérdezői csalás, vagy nagy arányban hiányos kitöltés miatt. Mindezek felül a sikertelenség hátterében gyakran külföldre költözés, vagy pedig az elsődleges gondozó személyének megváltozása állt.

1.3.8. ELLENŐRZÉS

A terepen zajló munkát mind az Inspira Research Kft., mind pedig a Népeségtudományi Kutatóintézet terepmunkáért felelős munkatársai ellenőrizték.

Az Inspira Research Kft. részéről, a telefonos ellenőrzés során a kérdőíves interjúk minimum 15 százaléka került ellenőrzés alá, az NKI által jóváhagyott kontroll-kérdőív segítségével történő telefonos megkereséssel. Az ellenőrzés minden kérdezőbiztosra kiterjedt, továbbá minden esetben azzal a személlyel történt, akivel a kérdezés megvalósult. Az eljárás során a kiválasztás véletlen kiválasztási módszerrel történt.

A Népeségtudományi Kutatóintézet számára az adatfelvételt végző cég minden hónapban elküldte a sikerességgel, illetve sikertelenséggel zárt adatfelvételek összesítését, amelyben megjelölték, hogy mely esetekben végzetek ellenőrzést. Az ezt követő két hétben az NKI terepmunkáért felelős munkatársa (átadási szakaszonként), kérdezőbiztosonként a sikeres interjúk minimum 20 százalékaiban végzett telefonos ellenőrzést. Az interjúk 10 százalékában véletlenszerű kiválasztás során, telefonon kereste fel munkatársunk az érintett személyt. Az ellenőrzési folyamat magába foglalta egyfelől annak megállapítását, hogy a kérdezőbiztos valóban megkereste-e telefonon a megadott személyt (ez esetben mennyi ideig tartott a lekérdezés), másfelől további kérdéseket tett fel a kérdezőbiztos hozzáállásáról, szakmai felkészültségéről, valamint a kérdezési szabályok betartásáról (időpontegyeztetés, érthetőség, udvariasság stb.). Az interjú ellenőrzések további 10 százaléka a híváslista ellenőrzésével zajlott, ahol a dátum, a hívás időpontja és a hívás ideje került ellenőrzésre, az adatbázisban rögzített adatok alapján.

1.4. AZ ADATOK ELLENŐRZÉSE ÉS TISZTÍTÁSA. AZ ADATMINŐSÉG ELLENŐRZÉSE

Az anyai munkavállalási adatbázis ellenőrzését és tisztítását az 5729 esetet tartalmazó sikeres interjúk adatbázisán végeztük el. A következőkben ezeket a lépéseket ismertetjük.

1.4.1. ADATELLENŐRZÉS ÉS TISZTÍTÁS

Akárcsak az előző Kohorsz '18 kutatási adatbázisok ellenőrzése és tisztítása során, az adatokat keresztmetszeti szinten ellenőriztük, azaz az erre a lekérdezési periódusra jellemző adatok egymás közötti logikai összefüggéseit ellenőriztük és javítottuk. Ez alól két adatsor képez kivételt: az anya és a gyermek születési dátuma, ugyanis azokat ismerjük mind a beleegyező nyilatkozatok, mind a féléves kérdezések alapján. Az ellenőrzés céljából a telefonos kérdezés során megadott születési adatokat csak az adatminőség jellemzésére használtuk (lásd 1.4.2. alfejezetet).

Az anyai munkavállalói kérdezés során 121 kérdést kellett megválaszolni. Mivel ezek közül több kérdés több-itemű volt, a kérdéseket összesen 306 változóba rögzítette az Inspira Research Kft. (Ezekre a változókra a későbbiekben legtöbbször „kérdéseként” fogunk hivatkozni az egyszerűbb fogalmazás érdekében, de mindig az adatbázis változókészletét, és nem a kérdőívben szereplő kérdések számát értjük alatta.)

Az adatellenőrzés első lépésében a változók megoszlását ellenőriztük. Mivel a kérdőív lekérdezése előre rögzített programmal történt, (elméletileg) nem szerepelhettek benne nem létező értékek, illetve az ugratások, az adott kérdések kihagyása is automatikusan programozott volt. 9 skála-kérdés⁵ esetében fordult elő olyan érték („11”), ami nem szerepelhetett volna; ez összesen 784 esetet érint. A 11-es értékeket 99 (nem kíván válaszolni) értékekre kódoltuk.

⁵ Q3_24. Mennyire elégedett Ön a munkájával?; Q3_35. Mit gondol, mennyire biztos, hogy visszatérhetne korábbi munkahelyére, korábbi munkájához?; Q3_46. Mennyire elégedett Ön az anyagi helyzetével?; Q6_2. Összességében mennyire elégedett azzal, ahogyan partnerével a háztartás ellátását érintő feladatokat megosztják?; Q6_4. Összességében mennyire elégedett azzal, ahogyan partnerével a gyermekgondozást érintő feladatokat megosztják?; Q8_4. Az elmúlt hónap során milyen gyakran érezte úgy, hogy képtelen kézben tartani azokat a dolgokat, amelyek fontosak az életében?; Q8_5. Az elmúlt hónap során milyen gyakran bízott magában, hogy képes megoldani személyes problémáit?; Q8_6. Az elmúlt hónap során milyen gyakran érezte úgy, hogy a dolgok az Ön kedve szerint alakulnak?; Q8_7. Az elmúlt hónap során milyen gyakran érezte úgy, hogy a nehézségek úgy felhalmozódtak, hogy már nem tud úrrá lenni rajtuk?

Két változó esetében programozási hiba miatt hiányzott (legalább részlegesen) a válasz. Az egyik kérdésnél 1705 esetben, a fizikai, szakmunkát végző alkalmazottaktól azt is meg kellett volna kérdezni, hogy van-e ehhez a munkához való szakmai bizonyítványuk, de a változó üres maradt. Illetve arra a kérdésre, hogy „Hogyan változott az Ön családjában a 2020 tavaszi időszak alatt a következő tevékenységek gyakorisága: A gyermek apja ott-hon tartózkodott”, az 5729 válaszadóból csak 3127 anyának a válasza van rögzítve (55%), mivel ez a kérdés egy véletlen hiba folytán az adatfelvétel egy későbbi pontján került programozásra. A hiányzó értékeket ebben az esetben nem kódoltuk „99-nem kívánok válaszolni” válaszra, hanem sysmis-ként hagytuk, ahogy az Inspira Research Kft. átadta számunkra.

Azoknál a kérdéseknél, amikor évet és hónapot is meg kellett adni (például: Q3_5. A kutatásban részt vevő gyermeke mennyi idős volt, amikor Ön munkát vállalt? MINDEN ESETBEN ÉVET ÉS HÓNAPOT IS RÖGZÍTENI KELL! KERÉK ÉVSZÁM ESETÉN PL. 1 ÉV VAGY 5 HÓNAP A MÁSIK CELLÁT 0-VAL TÖLTSD FEL!), sok esetben csak az évet rögzítették a kérdezők, a hónap változót üresen hagyták; ezekben az esetekben a hónapot a 0 értékkel töltöttük fel. Ez a javítás 359 esetet érint az öt kérdés során.

Minimális esetben fordult elő az, hogy kellett volna válasznak lennie, de mégsem volt (22 esetet érintett ilyen típusú hiba, összesen hét kérdésnél); ilyenkor a hiányzó értékeket 99=nem kíván válaszolni értékre kódoltuk. Illetve négy esetben fordult elő, hogy a változóban nem kellett volna válasznak szerepelnie, mégis volt (ez négy kérdésnél fordult elő); ilyenkor a fölösleges válaszokat sysmis-re kódoltuk.

Az így javított adatbázison végeztük az adatminőség ellenőrzését.

1.4.2. AZ ADATOK MINŐSÉGÉNEK ELLENŐRZÉSE

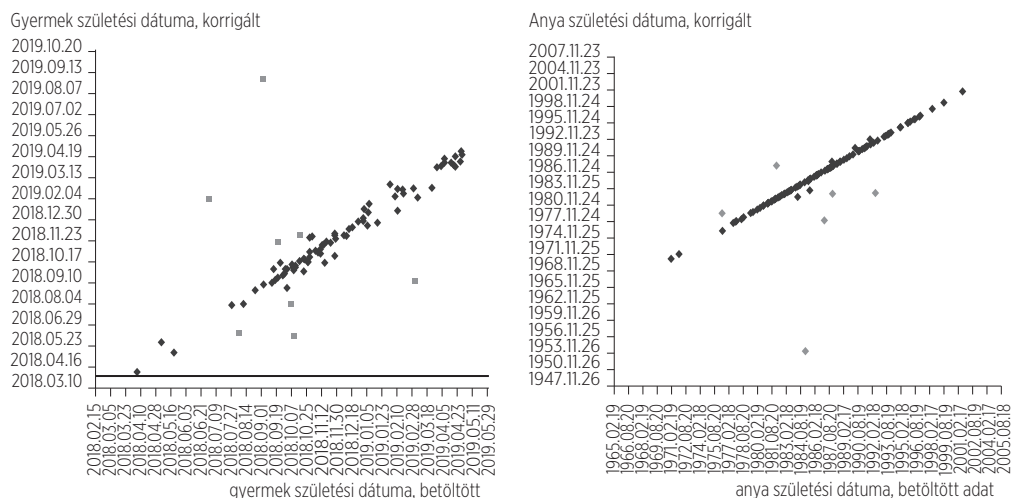
1.4.2.1. ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK AZ ANYA ÉS GYERMEK SZÜLETÉSI DÁTUMÁRÓL

A telefonos kérdezés során mind az anya, mind pedig a gyermek születési dátumát, illetve azt, hogy a gyermek egyedüli vagy van ikertestvére, már előre betöltött adatok alapján ellenőriztük. Ezek az adatok a beleegyező nyilatkozatról, illetve a féléves adatfelvétel során lekérdezett adatokból származtak.

Először a Kohorsz '18 kutatásban résztvevő gyermek születési dátumát ellenőriztük. Az esetek 98,5 százalékban egyeztek az adatok, 1,4 százalékban nem, egy esetben pedig hiányzott az adat (4. ábra, bal oldali panel). Összesen 86 esetben volt eltérés a születési dátum valamelyik összetevőjében: a születési év hat esetben tért el (ez nem vehet fel más értéket, mint 2018 vagy 2019 és ez a két évszám cserélődött fel). A születési hónap 27 esetben, míg a születési nap 80 esetben tért el az előre beolvasott adattól. Az, hogy a születési dátum minden komponensében eltérjen, öt esetben volt jellemző. A kérdezőbiztosai megjegyzésben négy esetben ráerősített a kérdező, hogy a gyermek születési dátuma nem jó. Ezekben az esetekben további ellenőrzések után javítottuk a betöltött születési dátumot.

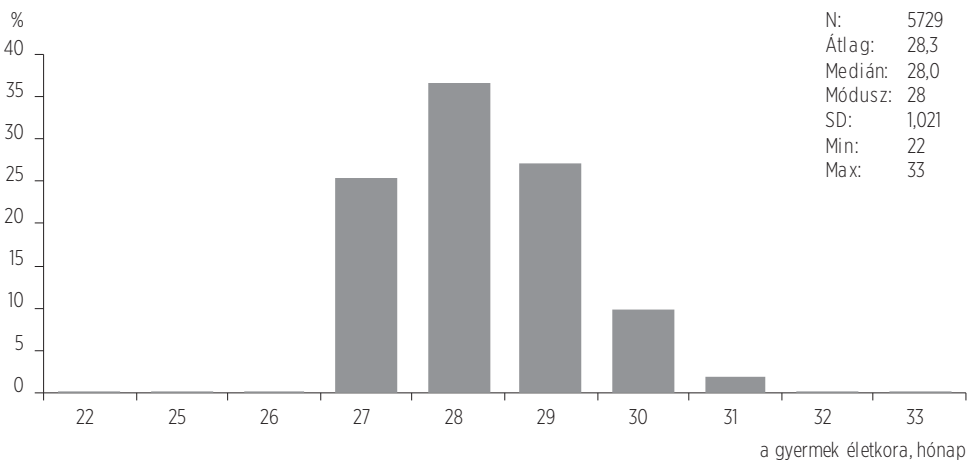
A többiek esetében úgy hagytuk, ahogy eredetileg szerepelt. Öt további esetben kaptunk a betöltöttől eltérő választ arra a kérdésre is, hogy a gyermek egyedüli vagy van ikertestvére. Ezek nagy valószínűséggel elütések, mert az előző kutatási hullámok a betöltött adatok helyességét jelzik.

4. ábra: A betöltött és korrigált születési dátumok közötti kapcsolat, gyermek és anya

A gyermekek életkora a kérdezés idején átlagosan 28,3 hónap volt ($N = 5729$, $SD = 1,02$ hónap, $MD = 28$ hónap). A lekérdezések többsége, 98 százaléka, az instrukciónak megfelelően, a gyermek 27–30 hónapos között zajlott (5. ábra).

5. ábra: A kutatásban részt vevő gyermek életkora a kérdezés idején

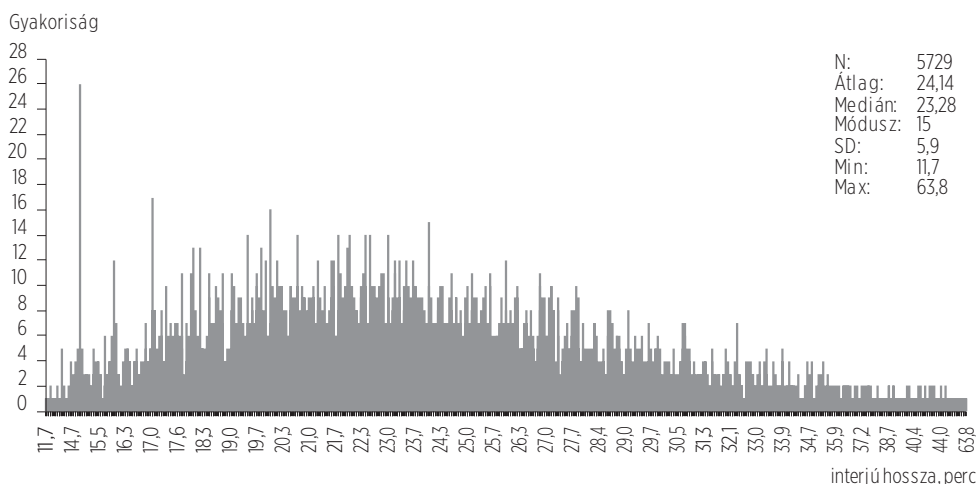

Az anya születési dátuma az esetek 98 százalékban egyezett. 116 esetben (2%) van eltérés a betöltött és az újonnan rögzített adat között (lásd fentebb, a 4. ábra jobb oldali paneljét). Tíz esetben a születési évnél (ebből egy esetben egyértelműen elütés történt, két esetben pedig kilenc, illetve 31 év volt az eltérés), hét esetben a születési hónapnál és 104 esetben pedig a születési napnál tért el az adat. Ezeket az eltéréseket egy önálló változó jelöli (q4mbirthcorr) az adatbázisban; de az anyai betöltött születési dátumot nem írjuk ezekkel felül.

1.4.2.2. AZ INTERJÚ HOSSZA

Mivel az anyai munkavállalói kérdőívet telefonon keresztül kérdezték le az Inspira Research Kft. kérdezőbiztosai, a Kohorsz '18 előző hullámainál eltérően, egy sokkal rövidebb kérdőív lekérdezésére volt lehetőségünk. A lekérdezés idejét programozott időbélyeg rögzítette. Ez alapján az interjúk átlagos hossza 24,14 perc volt (N= 5729, SD= 5,90 perc; MD= 23,28 perc). A legrövidebb idő alatt lekérdezett interjú hossza 12 perc, míg a leghosszabbé 64 perc volt (6. ábra). Két esetben haladta meg a kérdezési idő az egy órát, de kérdezői megjegyzés nem volt indoklasként.

6. ábra: Az anyai munkavállalói interjú hossza

Demográfiai csoportonként vizsgálva az interjú hosszát, az adott változó egyes csoportjaihoz képest szignifikánsan rövidebb idő alatt válaszoltak a kérdőívre azok, akiknek nem volt partnere (22,4 perc), akik kétfős háztartásban éltek (22,6 perc), akiknek nem volt a kérdezés idejéig fizetett munkájuk (21,1 perc) és azok akik, ha dolgoztak, alkalmi munkát végeztek (24,1 perc). A többiekhez képest, szignifikánsan hosszabb ideig tartott az interjú azok esetében, akik a kérdezés idején rendelkeztek állással és aktívan dolgoztak (26,6 perc) (2. táblázat).

2. táblázat: Az anyai munkavállalói interjú hossza demográfiai csoportonként

	N	Átlag	SD	Min	Max	(perc) Anova, F sign.
Teljes minta	5729	24,1	5,9	11,7	63,8	
Valós párkapcsolati helyzet						
házastársával él	4109	24,3	5,9	11,7	63,8	0,000
élettársával él	1322	24,0	5,8	12,8	59,1	
partnere van, de nem élnek együtt	63	25,9	6,1	15,5	41,2	
nincs partnere	235	22,4	5,2	12,3	41,9	
Életben lévő gyermekek száma						
1	2222	24,3	5,9	11,7	59,1	0,198
2	2298	24,0	5,7	11,8	57,1	
3+	1208	24,2	6,1	12,8	63,8	
Várandós-e a kérdés idején						
igen	566	23,7	5,9	11,7	46,5	0,141
lehetséges, nem tudja	65	24,3	4,8	15,1	39,1	
nem	5095	24,2	5,9	11,8	63,8	
Háztartás típusa						
egy háztartásos lakás	5364	24,2	5,9	11,7	63,8	0,321
több háztartás él a lakásban	358	23,7	5,8	12,3	56,5	
intézeti háztartás	4	24,7	7,2	15,0	30,8	
Háztartás mérete						
2 fő	123	22,6	5,8	13,6	41,2	0,020
3 fő	2012	24,3	5,9	11,7	55,7	
4 fő	2262	24,1	5,8	12,0	57,1	
5+ fő	1324	24,2	6,0	11,8	63,8	
Aktívan dolgozik-e a kérdés idején						
igen: rendelkezik állással, és aktívan dolgozik	1967	26,6	6,0	12,3	63,8	0,000
nem: rendelkezik állással/munkával, de jelenleg nem dolgozik (Pl. GYED-en, GYES-en van)	3090	23,0	5,5	11,7	57,1	
nem: korábban már dolgozott, de jelenleg nincs munkája	581	22,4	5,1	13,8	48,7	
nem: még nem volt fizetett munkája	91	21,1	4,5	14,7	36,0	
Munkaviszony						
alkalmazott	1705	26,6	6,0	12,3	63,8	0,055
vállalkozó	230	26,8	6,5	13,7	54,4	
alkalmi munka	32	24,1	5,2	16,2	37,3	

1.4.2.3. A KÉRDÉSSZINTŰ VÁLASZMEGTAGADÁS (ITEM NON-RESPONSE)

A „nem tudom”/”nem kívánok válaszolni” (NT/NV) válaszok átlagos aránya 4 százalék (n=280 változó, SD= 12,7%, min= 0; max= 73,3%), ha nem vesszük figyelembe azt a szakképzésre vonatkozó kérdést, amelyet programhiba miatt egyáltalán nem kérdezett le az Inspira Research Kft.⁶

Egy kutatási kérdés esetében (Q1016-os kérdés, 8 itemmel) volt az NT/NV válaszok aránya magasabb 50 százaléknál. A Q1016 kérdést („A koronavírus miatt sokaknak megváltoztak a munkakörülményei. Igazak voltak-e az Ön partnerére (legalább egy ideig) a koronavírus 2021 tavaszi időszaka alatt a következő állítások?”) eleve azoktól a párcapcsolattal rendelkező nőktől kellett megkérdezni, akik az előtte lévő Q1012 szűrőkérdésnél („Partnere aktívan dolgozott a koronavírus 2021 tavaszi időszaka alatt?”) NT/NV választ adtak, mely összesen 15 nőt jelent. Ezek a válaszadók értelemszerűen a részletező kérdésekre is magasabb arányban, 73,3 százalékban adtak szintén NT/NV választ.

Négy kérdés esetében 27–36 százalék közötti, kilenc kérdés esetében 10–15 százalék közötti és 21 kérdés esetében 5–10 százalék közötti volt az NT/NV válaszok aránya. Ezen kérdések közül a 25 százalék feletti válaszhiánnyal rendelkezőket a 3. táblázatban emeljük ki.

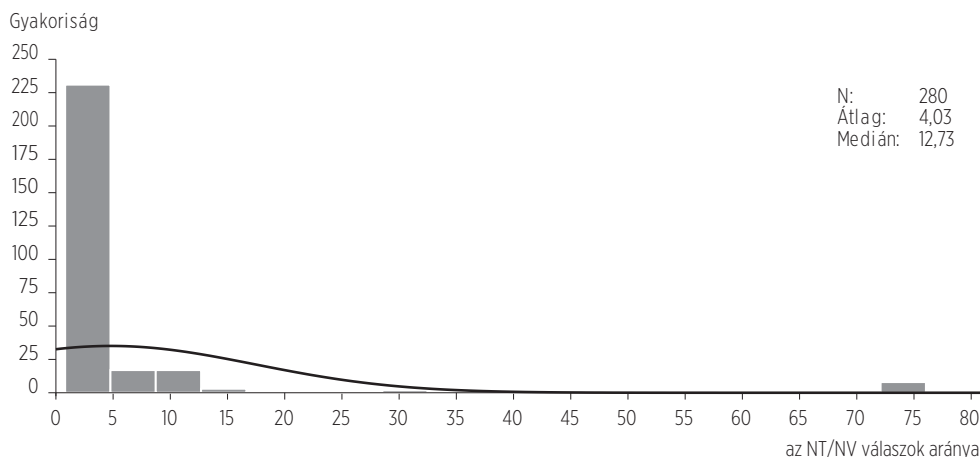
3. táblázat: Relatív magas válaszmegtagadást mutató kérdések (kiemelve a 25% feletti említési arányokat)

Kérdések	Akiknek a kérdést feltették (total N)	%
Q10_16_1. A koronavírus miatt otthoni munkavégzésre kellett váltania.	15	73,3
Q10_16_2. A koronavírus miatt munkája egy részét otthonról végezte, másrészt bejárt dolgozni	15	73,3
Q10_16_3. A koronavírus miatt rövidített munkaidőben dolgozott	15	73,3
Q10_16_4. A koronavírus miatt többet vagy hosszabb ideig kellett dolgoznia	15	73,3
Q10_16_5. Bár dolgozott, a koronavírus okozta helyzet miatt csökkent a bére	15	73,3
Q10_16_6. A koronavírus okozta helyzet következtében megnőtt a bére	15	73,3
Q10_16_7. A koronavírus miatt elvesztette a munkáját	15	73,3
Q10_16_8. Partnere GYED-en volt.	15	73,3
Q3_48. Mindent összevetve, mennyi az Ön háztartásának havi bevétele?	5729	36,2
Q3_30_1. (Az Ön havi nettó keresete) Ha nem tudja, vagy nem szeretné keresetét pontosan megadni, kérjük, hogy kategóriák szerint adja meg múlt havi nettó (levonások után kapott) jövedelmét!	553	31,1
Q3_30. Mennyi az Ön havi nettó keresete?	1967	28,1
Q3_49. Ha nem tudja háztartásának bevételeit pontosan megadni, kérjük, hogy kategóriákból válassza ki a múlt havi nettó (adó- és járulék-levonások után kapott) háztartási bevételek összegét!	2074	27,3
V123. Van-e ehhez a munkához való szakmai bizonyítványa?	5729	100

⁶ Ha az arra a kérdésre adott „nincs válasz” értékeket is figyelembe vennénk, így alakulnának a számok: átlag: 4,4%, n= 281 változó; SD= 13,9%; min= 0, max= 100%.

Látható, hogy a jövedelemre vonatkozó kérdéseknél magasabb a válaszhiány. Ahogyan azonban a 7. ábrán bemutatott hisztogram is jelzi, a kérdések messze nagy többségénél 5 százalék alatti volt az NT/NV válaszok aránya.

7. ábra: NT/NV válaszok megoszlásának hisztogramja

1.4.2.4. AZ INTERJÚK KITÖLTÖTTSEGI ÁLLAPOTA (UNIT-NONRESPONSE)

Az anyai munkavállalói interjú során az 5729 megkérdezettnek minimum 73 és maximum 182 kérdést (pontosabban „változót”) kellett megválaszolnia, élethelyzetétől függően. 2107 válaszadó, azaz a megkérdezettek 36,8 százaléka, egyetlen kérdésre sem adott „nem tudom” vagy „nem kívánok válaszolni” választ (4. táblázat). Az NT/NV válaszok együttes aránya 1 százalék alatti volt 1257 kérdezettnél (21,9%), míg 1–3 százalék közötti 1866 (32,6%) válaszadó esetében. 476 válaszadó (8,3%) nem válaszolt érdemben a neki feltett kérdések 3–10 százalékra, és 21 válaszadó (0,5%) adott NT/NV választ a kérdések 11–36 százalékra.

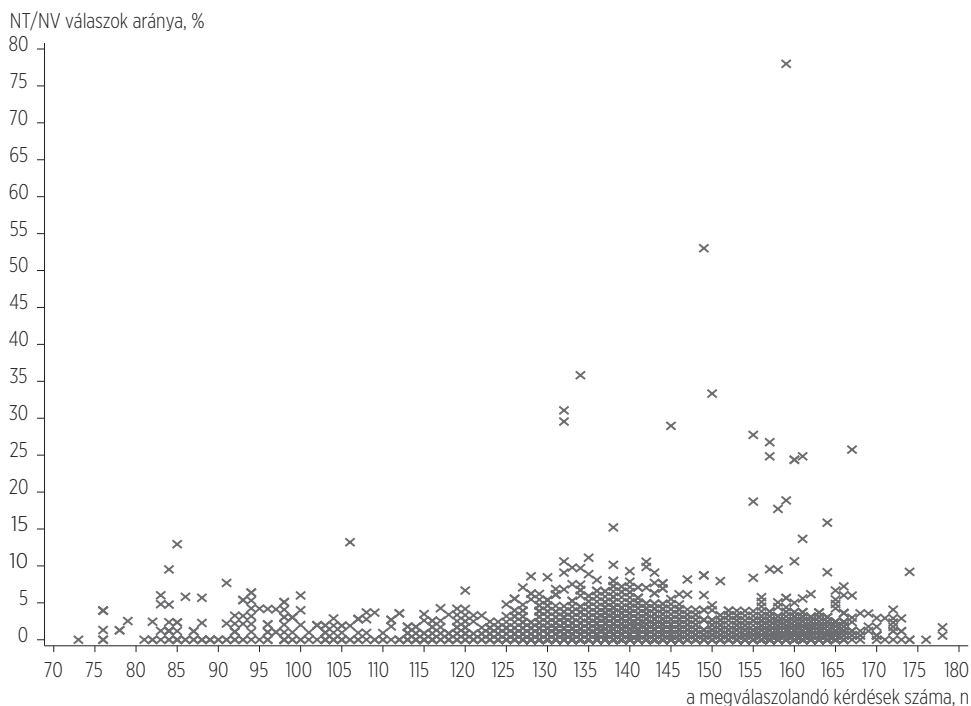
Két olyan válaszadó volt, aki a kérdések több mint felére nem válaszolt érdemben: az egyik a neki feltett kérdések 78 százalékára, míg a másik a neki feltett kérdések 53 százalékára nem válaszolt (4. táblázat). A későbbi tudományos elemzések során megfontolandó, hogy ezt a két esetet kihagyjuk-e az eredmények feldolgozásából. Kérdezőbiztosi megjegyzés is tartozott ezekhez az esetekhez: „2020.12.14-én elkészült a kérdőív 49 százaléka, majd letettük, mert az anya nem ért rá, 12.15-én hívtam, azt mondta, hogy nem szeretné folytatni, mert túl személyesek a kérdések és egyébként is így telefonon keresztül nem jó. Nem szeretné folytatni és letette. Ezért a Q3_48-as kérdéstől NV és Nem tudja válasz szerepel.”, illetve „[...] a férje, a gyerekek apja meghalt, a gyerekeket nevelő szülőnél helyezték el, most ez átmeneti állapot, intézi, hogy visszakerüljenek hozzá. [...] élettársi kapcsolatban él a fenti címen”.

4. táblázat: Az NT/NV válaszok arányának megoszlása (unit non-response)

NT/NV válaszok aránya a kérdőívben	n	%
0%	2107	36,8
1% alatti	1257	21,9
1-3% közötti	1866	32,6
3-10% közötti	476	8,3
11-36% közötti	21	0,5
53%	1	0,0
78%	1	0,0
Összes válaszadó	5729	100,0

A 8. ábrán bemutatott felhőábra pontos áttekintést ad arról, hogy hogyan oszlik meg az NT/NV válaszok aránya – a válaszadóknak feltett kérdésekhez viszonyítva. A válaszadók megoszlásából is jól látszik, hogy a válaszadók (a felhőábrán az X-ek jelölik őket) messze nagy többsége 3 százalékalatti arányban adott a neki feltett kérdésekre „nem tudom” vagy „nem kívánok válaszolni” választ.

8. ábra: NT/NV válaszok együttes aránya a megkérdezetteknek feltett kérdések száma szerint

1.5. A SÚLYOZÁSI ELJÁRÁS

A Kohorsz '18 adatbázisaihoz tartozó súly, azaz a longitudinális alapsúly, a teljes érintett sokaság peremeloszlásait illeszti a KSH népmozgalmi adatbázisához az anya életkora, családi állapota, életben lévő gyermekeinek száma, iskolai végzettsége és lakhelye szerint. Ennek köszönhetően a Kohorsz '18 adatbázisai reprezentatívnak tekinthetők a 2018–2019-ben gyermeket vállalt nők iskolai végzettsége, paritása, hivatalos családi állapota, életkora, illetve lakhelyük fejlettségi mutatója szerint.

A longitudinális alapsúly az Anyai Munkavállalás Vizsgálat kiinduló súlyának kialakításakor egy logisztikus regressziós modell segítségével készült korrekciós tényezővel lett kiigazítva oly módon, hogy a modell az adott adatfelvételbe való bekerülés valószínűségét becsülte meg, mint függő változót.

Első lépésben a kiindulási alapként felhasznált, várandósságkor felvett adatbázisból kiválasztottuk azokat az anyákat, akiknek volt esélyük bekerülni az anya munkavállalásával kapcsolatos kutatásba. Más szóval az előbbi adatbázisból kiszűrtük azokat, akikhez nem rendelkezünk telefonos elérhetőséggel, majd az azonosító változó alapján ezen anyák adatait összeillesztettük az anyák munkaerőpiaci helyzetét vizsgáló adatbázis adataival. Így 5486 anya maradt bent a maximálisan lehetséges 5729-ből, utóbbi az anyák munkaerőpiaci helyzetét vizsgáló adatbázis teljes létszáma. Azaz 243 anya újonnan került lekérdezésre a várandósságkor felvett adatbázishoz képest.

Ezt követően (ugyanúgy, mint a másfél éves korban felvett adatbázis esetében) egy binomiális logisztikus regressziós modellel előállítottunk egy korrekciós tényezőt oly módon, hogy az anya munkavállalási kérdőívbe való bekerülését, mint függő változót szerepeltettük a modellben. Független változókként pedig minél több olyan, a kiinduló várandós adatbázisban szereplő változót bevontunk, ami magyarázóerővel rendelkezhetett az aktuális kérdésbe való bekerülés vonatkozásában. A mintaelemszám csökkenés elkerülése miatt, az adathiányos eseteket a leggyakrabban előforduló elemmel imputáltuk. A gyakorlatban azok a változók, ahol túl nagy arányban szerepeltek adathiányok, ott a túl nagy torzítás elkerülése végett nem végeztük el az adatpótlást, ugyanakkor az ilyen változók nem is kerültek bele a végső modellbe. Jellemzően ezek olyan kérdések voltak, amelyeknél saját logikájuk alapján várható volt a nagyobb arányú adathiány (például mióta vannak együtt a férjével, mikor költöztek össze az élettársával, nyilvánvalóan a megkérdezettek jelentős hányadának nincs férje vagy nincs élettársa), illetve mondhatni szokásos jelenség a válaszmegtagadás (a jövedelemre vonatkozó kérdésre jelentős százalékban nem érkeztek válaszok).

Végül 12 változó került be magyarázó változóként a végső logisztikus regressziós modellbe (a párkapcsolati helyzet, az anya születési éve, gyermekeinek száma, hogy szokott-e és ha igen, milyen gyakran igénybe venni fizetett segítséget a háztartási munkák elvégzésében, hogyan (milyen nehezen) tudja fedezni a háztartás a szokásos kiadásokat, az anya iskolai végzettsége, hogy magyar-e az anyanyelve, aktívan dolgozik-e, a partnere aktívan dolgozik-e, párkapcsolati elégedettség, párkapcsolati elköteleződés, továbbá hogy hány könyv van a lakásban). A Cox & Snell féle R^2 értéke mindössze 0,132 volt, ez a statisztika pedig stabilnak bizonyult a magyarázó változók számának csökkentése vagy növelése során. Miu-tán elkészült a végső modell, létrehoztuk az első korrekciós tényezőt úgy, hogy az e modell által számított, becsült bekerülési esély reciprokával beszoroztuk a kiinduló súly változót.

A várandóssági adatbázisban 8287 anya adatai szerepeltek, míg ez a szám az anyák munkaerőpiaci helyzetét vizsgáló adatbázisban 5729. Azonban az anyák azonosítói alapján csak 5486 személy adatait sikerült párosítani a viszonyításként használt adatbázisból, ezért a már kész súlyváltozó bizonyos értékeit imputálni kellett a hiányzó 243 esetben.

Ehhez három változó felhasználásával készítettünk egy 16 kategóriát tartalmazó tipológiát, majd a hiányzó súly értékeket az adott tipológia kategória szerinti átlag értékkel imputáltuk. A három változó, amelyek a tipológiát képezték a következők: az életkor, a párkapcsolati helyzet és az, hogy jelenleg aktívan dolgozik-e a megkérdezett. A magas mérési szintű kor változót négy kategóriába kódoltuk, a párkapcsolati helyzetet pedig az eredeti négy kategóriából (házastárral él; élettárral él; partnere van, de nem élnek együtt; nincs partnere) két kategóriába soroltuk asze-rint, hogy van-e párkapcsolata a megkérdezettnek és együtt is él-e vele, illetve nem él együtt partnerével (partnere van, de nem élnek együtt vagy nincs partnere kategóriák). A harmadik, szintén eredetileg négykategóriás (rendelkezik állással/munkával és aktívan dolgozik; rendelkezik állással/munkával, de jelenleg nem dolgozik (GYES-en vagy GYED-en van); korábban dolgozott, de jelenleg nincs munkája; még nem volt fizetett munkája) munkával kapcsolatos változót ugyancsak kétkategóriássá kódoltuk az alapján, hogy jelenleg aktívan dolgozik-e az anya.

Az így kapott súlyváltozó szélsőséges értékeit átkódoltuk. A gyermekek 18 hónapos korá-ban felvett lekérdezés súlyozásához hasonlóan a 0,33 alatti értékeket 0,33-ra, illetve a 3 feletti értékeket 3-ra. Ezáltal a megkérdezettek körülbelül 6 százalékánál kellett módosítani a súlyt ebben a lépésben. Legvégül utólagos normalizálást hajtottunk végre azért, hogy a tényleges elemszám megegyezzen a súlyozott elemszámmal.

A 5. táblázatban látszik, hogy a súlyozás a munkaerőpiaci aktivitásra vonatkozó kérdés egyik kategóriájában sem okoz jelentős eltolódást egyik csoport felé sem.

5. táblázat: Anyai munkaerőpiaci aktivitás súlyozott és súlyozatlan arányai

	Súlyozatlan arányok	Súlyozott arányok
Igen: Rendelkezik állással/munkával, és aktívan dolgozik	34,3	31,8
Nem: Rendelkezik állással/munkával, de jelenleg nem dolgozik (Pl. GYED-en, GYES-en van)	53,9	52,3
Nem: Korábban már dolgozott, de jelenleg nincs munkája	10,1	13,0
Nem: Még nem volt fizetett munkája	1,6	3,0

2. A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

2.1. BEVEZETÉS

A kötet e részében összegezzük a gyermekek két, két és fél éves kora környékére időzített Anyai Munkavállalás Vizsgálat főbb leíró jellegű eredményeit. Az első alfejezetben a részt vevő anyák családi állapot szerinti jellemzőiről, valamint a jövőbeli gyermekvállalási szándékaikról számolunk be, majd pedig a külön élő apák és a kutatásban részt vevő gyermekük kapcsolatát részletezzük. Ez utóbbi alfejezetben kitérünk többek között arra, hogy a két, két és fél éves gyermek mennyi idős kora óta él külön az apjától, milyen gyakran találkoznak egymással, milyen az anya és a külön élő apa kapcsolata, valamint hogy milyen anyagi támogatásokra számíthatnak az anyák a külön élő apáktól. A vizsgálat eredményeinek második alfejezetében bemutatjuk az anyák munkaerőpiaci jellemzőit. Elsőként az aktívan dolgozó anyák munkavállalási és foglalkoztatásbéli jellemzőit részletezzük, majd pedig rátérünk a munkahellyel rendelkező, ám otthon, anyasági támogatáson lévő anyák munkavállalási terveire és a munkavállalást (illetve a halasztást) meghatározó indokokra. Egy külön alfejezetben foglalkozunk az adatfelvétel pillanatában munkahellyel nem rendelkező, illetve a még soha nem dolgozó anyák munkaerőpiaci terveivel, majd ezt követően mutatjuk be a partnerek munkavállalási jellemzőit. Szintén külön alfejezetben foglalkozunk az anyák jövedelmi helyzetével, ahol az anyagi helyzet mellett bemutatjuk az igénybe vett támogatásokat is. Ezt követően a családon belüli munkamegosztás jellemzőit mutatjuk be az anyák és a partnerük között, valamint azt, hogy milyen napközbeni gyermekfelügyeletet biztosító intézményeket vesznek igénybe az anyák. Az Értékek és elégedettség című alfejezetünkben az anyák munkavállalással kapcsolatos hozzáállása, valamint pszichés állapota kerül részletezésre. Ez utóbbi alkalmával a különböző szociodemográfiai tényezőket figyelembe véve bemutatjuk az anyák élettel és jövedelmi helyzettel való elégedettségét, valamint az érzékelt stressz-szintjét. A vizsgálat eredményeit bemutató rész utolsó alfejezetében a koronavírussal kapcsolatos eredményeinket ismertetjük. Ennek keretében többek között beszámolunk a koronavírus háztartásszerkezetre gyakorolt hatásáról, a munkavégzésben történt esetleges változásokról, a gyermekfelügyelet és az egyéb tevékenységek során bekövetkezett nehézségekről, valamint az esetleges megbetegedésekről.

Szem előtt tartva, hogy az adatfelvétel célja a két, két és fél éves kor körüli gyermeket nevelő anyák munkaerőpiaci helyzetének megismerése, minden alfejezetben arra törekedtünk, hogy az adott témához illeszkedően közöljünk eredményeket az anyák munkavállalási sajátosságairól.

Az elemzésekkor használt súlyozott adatbázis 5728 fő válaszait tartalmazta, melynek oka, hogy egy válaszadót kizártunk, mivel az adatfelvétel idején az érintett gyermek két évesnél fiatalabb volt (22 hónapos). Ezt követően az elemzésekhez felhasznált adatbázisban szereplő gyermekek mindegyikének életkora nagyjából két, két és fél éves kor közé esett (25–33 hónap).

Az elemzések során főként az alábbi háttérváltozókat használtuk:

- Az anya kora öt éves korcsoportonként
- Az anya vér szerinti gyermekeinek száma, három kategóriában (1, 2, 3+)
- Az anya befejezett iskolai végzettsége négy kategóriában (max. 8 osztály, szakmunkás, középfokú, felsőfokú)
- Az anya párkapcsolati helyzete három kategóriában (házastárssal él, élettárssal él, nincs együttélő partnere)
- Ekvivalens jövedelmi ötödök (Az anyagi helyzet fő háttérváltozójaként a háztartási jövedelmi helyzet mérésére az ekvivalens – egy háztartástagra jutó – havi háztartásjövedelmi kvintilisek változója szolgál. Létrehozására a tisztított havi háztartási jövedelem folytonos változó értékeiből és a háztartásnagyság változójából került sor. Azok esetében, akik csak kategoriális háztartás jövedelmet adtak meg, a jövedelmi értéket a kategória-átlaggal helyettesítettük.)
- Az anya munkaerőpiaci aktivitása két kategóriában (dolgozik, nem dolgozik)

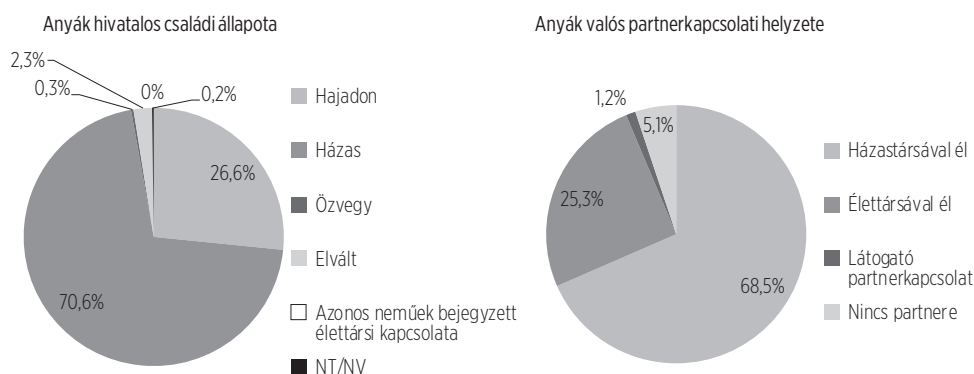
2.2. CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS GYERMEKVÁLLALÁSI SZÁNDÉK

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat elsődleges célja nem a kisgyermeket nevelő családok demográfiai viszonyainak megismerése volt, hiszen a Magyar Születési Kohorszvizsgálat személyes adatgyűjtési hullámaiban már kiemelten foglalkozik a demográfiai kérdésekkel. Emiatt a kisgyermekes anyák demográfiai jellemzőire vonatkozó néhány kérdés ebben az elemzésben elsősorban a munkapiaci helyzet (és a koronavírussal kapcsolatos kérdések) háttérváltozóiként szolgál. Így most csak röviden ismertetjük ezeket a kérdéseket és a két, két és fél éves gyermeket nevelő nők által ezekre adott válaszokat, elsősorban a munkaerőpiaci részvétel későbbi elemzésének szempontjából.

2.2.1. ANYA CSALÁDI ÁLLAPOTA ÉS PÁRKAPCSOLATI HELYZETE

A kutatásban részt vevő anyák 70,6 százaléka házas családi állapotú, melyből 68,5 százalék együtt is él a férjével. A hivatalos családi állapotot tekintve a hajadonok aránya 26,6, az elváltaké 2,3 százalék, míg a többi csoport nagysága elhanyagolható. A valós partnerkapcsolati helyzetet tekintve élettársi kapcsolatban 25,3 százalék él, a többi anyának nincs partnere, vagy nem él vele együtt (5,1, illetve 1,2 százalék).

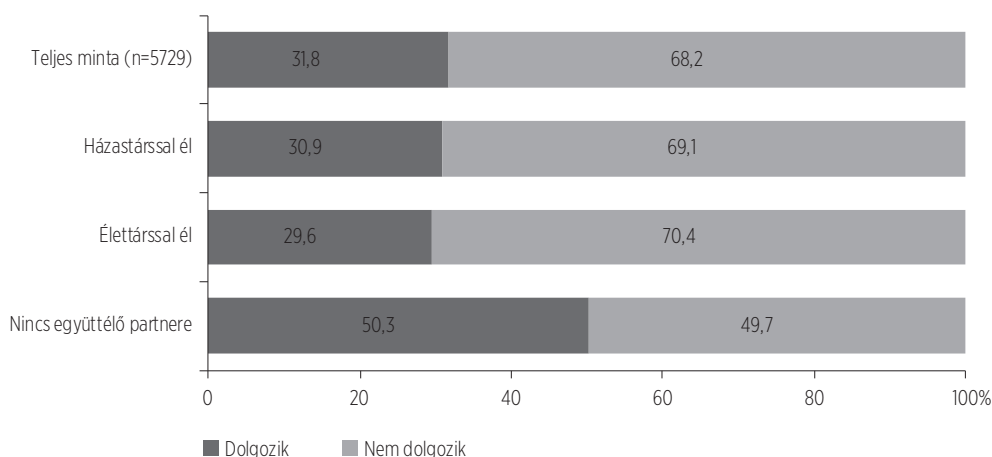
9. ábra: Az anyák hivatalos családi állapot és valós partnerkapcsolati helyzet szerint (n=5728)

A családi állapot és a valós partnerkapcsolati helyzet egyéb társadalmi/demográfiai jellemzőkkel való összevetésétől most eltekintünk, mert ez megtörtént a korábbi adatfelvételi hullámok jelentéseiben (Veroszta et al., 2021). Most csak egy érdekességre hívnánk fel a figyelmet. A jelen adatfelvételből származó eredmények viszonylag magas házas / férjjel élő arányokról tanúskodnak – például összevetve ugyanezen válaszadóknak a szülés előtti adataival is. Ez annak a jele, hogy – minden valószínűség szerint a családtámogatási lépésektől nem függetlenül – a házasság irányába való bekövetkezett jelentős eltolódás nemcsak a hagyományos családformálódási életutakat formálta át, hanem ezzel tömegessé válhatott a gyermekvállalást követő házasságkötés is az elmúlt években Magyarországon. Ez az érdekes társadalmi, demográfiai jelenség azonban nem témája ennek az adatgyűjtésnek, mivel a kérdés részletes vizsgálatához szükséges – például a házasságkötés időpontjára vonatkozó – kérdéseket nem ebben a kérdőívben, hanem a hároméves adatgyűjtés kérdőívében tettük fel.

Az adatok szerint a valós partnerkapcsolati helyzet összefüggést mutat a munkavállalással: A két és fél év körüli gyermekeket nevelő anyák közül lényegesen nagyobb, mintegy ötven százalékot is valamivel meghaladó arányban dolgoznak azok, akiknek nincs együtt élő partnere, azoknál, akik a férjükkal vagy élettársukkal élnek együtt. Utóbbi két csoport között azonban nincs érdemi különbség (30,9 vs. 29,6 százalék). Ez a mintegy 20 százalékpontos eltérés a női munkavállalás arányát tekintve igen jelentős, fundamentálisnak tekinthető, még akkor is, ha figyelembe vesszük az együtt élő partner nélküli csoport viszonylag alacsony elemszámát ($n = 360$). Teljesen egyértelmű oksági viszonyokról a két jelenség között természetesen nem beszélhetünk ilyen leíró statisztika alapján, de az az állítás mégis megkövethető, hogy az együtt élő partner hiánya közvetlen vagy közvetett módon növeli a kisgyermeket nevelő nők munkavállalásának esélyét/kényszerét.

10. ábra: Munkavállalás az anya párkapcsolati helyzete szerint

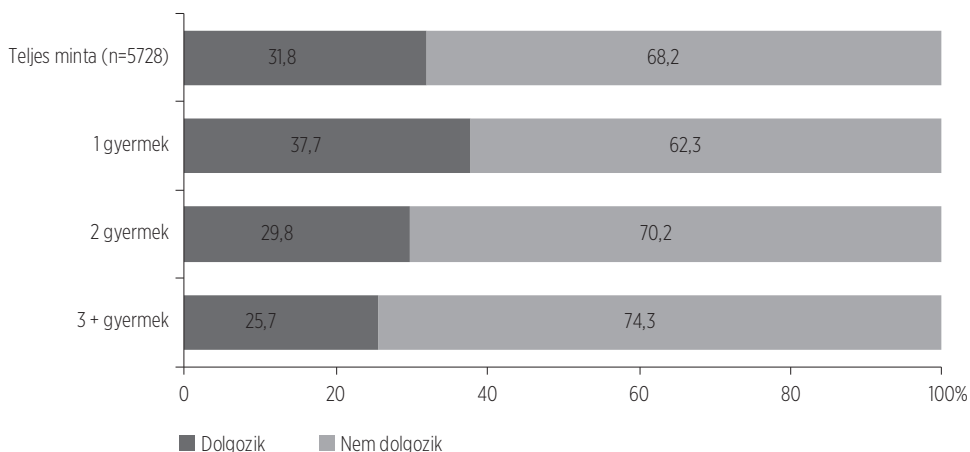

2.2.2. GYERMEKSZÁM ÉS GYERMEKVÁLLALÁS

Ezen adatfelvétel során szintén megkérdeztük az anyáktól, hogy hány élve született és életben is lévő saját 'vér szerinti' gyermekük van. A kutatás lényegéből és a minta tulajdonságaiból következik, hogy minden válaszadónak legalább egy ilyen gyermekének kell lennie, de természetesen a kutatásban résztvevő gyermekén túl annak születése előtt, után, sőt mellett (ikergyermek) születhettek a válaszadónak további gyermekei is. A kapott adatok szerint az egygyermekes válaszadók aránya 37,3 százalék volt. Valamivel többen (39,2 százalék) voltak a kétgyermekesek, 23,5 százaléknak pedig már három vagy több életben lévő, vér szerinti gyermeke volt a lekérdezés idején.

Ha a gyermekek számát összevetjük a válaszadó anyák munkavállalásával, elég egyértelműen azt látjuk, hogy minél több gyermeke van valakinek, annál kisebb eséllyel dolgozik. Az egygyermekesek 37,7 százaléka dolgozott, a kétgyermekeseknél ez az arány 29,8 százalék, míg a három vagy több gyermekeseknél 25,7 százalék. Bár az ábrán nem bontottuk ki részletesen, de a sokgyermekesek között is a gyermekszám további növekedésével párhuzamosan csökken a gyermekvállalási kedv, míg végül a mintába került hét vagy többgyermekes válaszadók (n=34) közül már senki sem dolgozott.

11. ábra: Munkavállalás az anya gyerekszáma szerint

A fentebb vázolt egyszerű keresztmetszeti kép azonban nem egészen pontos, ugyanis nem vesz figyelembe egy igen lényeges dolgot: a válaszadók életútjának a dinamikáját. A szülést követő harmadik év eleje ugyanis éppen egy fontos döntési pont a további gyermekvállalás szempontjából. A hazai családtámogatási rendszer – az első két gyermek esetén – hároméves korig teszi lehetővé, hogy az anya otthon maradjon gyermekével. Ugyanakkor a gyermek kétéves korát követően az érintettek jelentős része esetén csökken a kapott családtámogatások mértéke (az anyák jelentős része a korábbi GYED helyett csak GYES-t kaphat). Ez a szabályozási keret azt sugallja a kutatásban érintett kisgyermekes családoknak, hogy amennyiben további gyermek vállalását tervezik, annak itt és most már eljött az ideje. A kapott eredmények ezt támasztják alá. A válaszadók 15,4 százaléka nyilat-

kozott úgy, hogy a kutatásban részt vevő gyermeket követően már újabb gyermeke született; 9,7 százalék nyilatkozott úgy, hogy jelenleg várandós (további 1,1 százalék nem tudta biztosan), 21,6 százalék pedig gyermekvállalást tervezett egy éven belül. (Természetesen ezen csoportok között átfedések lehetnek.)

Az adatok tehát arról árulkodnak, hogy a válaszadóink valójában két csoportra oszthatók. Vannak egyfelől azok, akik a kutatásban részt vevő gyermek születését követően – ha nem is véglegesen, de legalábbis tartósan – lezártak tekintették gyermekvállalási életútjukat: nem vállaltak további gyermeket, jelenleg sem várandósok és a közeli jövőben nem is tervezik gyermek vállalását. Ez a csoport teszi ki a válaszadók több mint felét, 58,4 százalékát. Az ő esetükben az anyasági támogatások lejáráásával, csökkenésével nyilván a munkaerőpiacra való visszatérés / belépés válik elsődleges kérdéssé az életpálya-tervezés szempontjából.

Ezzel szemben áll azonban egy másik, szintén nem elhanyagolható nagyságú csoport (40,2 százalék), akik esetén a kutatásban részt vevő gyermekkel nem zárult le a gyermekvállalási életút: született már azóta gyermekük (aki értelemszerűen jelenleg csecsemőkorú), vagy jó eséllyel fog gyermekük születni a közeljövőben: a kérdezéskor már úton van a kistestvér, vagy egy éven belül tervezik. Az ő esetükben a munkavállalás, illetve a munkavállalási tervek nyilvánvalóan a gyermekvállalási tervek szempontjából értékelhetők.

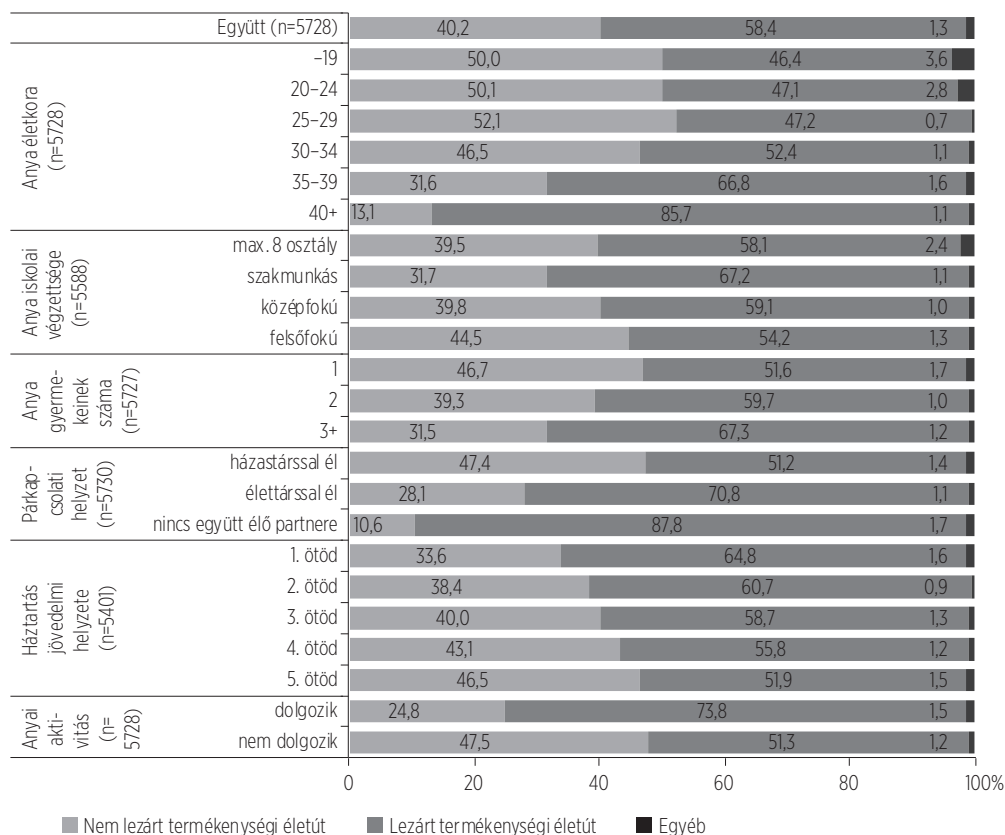
A következőkben első lépésben bemutatjuk az említett két csoportot, majd munkavállalási jellemzőiket és terveiket.

Nem meglepő módon a kort tekintve azt találjuk, hogy a 30 életév feletti nők körében elkezd növekedni azok aránya, akik lezártak tekintik a termékenységi életútjukat. Szintén nem meglepő az összefüggés a gyermekszámmal. Gyenge, de izgalmas összefüggést látunk a jövedelmi helyzettel: a jövedelmi pozíció javulásával nő az esélye annak, hogy a válaszadó ne tekintse lezártnak a gyermekvállalási életutat. Természetesen itt nem beszélhetünk oksági kapcsolatról, csupán keresztmetszeti együttjárásról. Nagyon egyértelmű és erőteljes összefüggést találunk ugyanakkor a partnerkapcsolati helyzettel: az, hogy a gyermeküket együtt élő partner nélkül nevelők nagyobb eséllyel tekintenek magukra úgy, mint akik a kutatásban részt vevő gyermekkel lezárták termékenységi életútjukat, teljesen érthető. Figyelemre méltó ugyanakkor a házasságban, illetve élettársi kapcsolatban élők között megfigyelhető szignifikáns eltérés: a házasságban élés egyértelműen nagyobb eséllyel jár együtt nem lezárt termékenységi életúttal.

Természetesen igen erőteljes az összefüggés a munkavállalás és a termékenységi életút lezártága között. A két, két és fél éves gyermekük mellett dolgozó anyák 73,8 százaléka a lezárt termékenységi életúttal rendelkező csoportba tartozik! Máshogy százalékolva is látványos az összefüggés: a lezárt termékenységi életpályával rendelkező csoportba sorolt anyák mintegy két ötöde (40,1 százaléka) dolgozott a kérdéses pillanatában, a nem lezárt termékenységi életpálya esetén ez az arány kevesebb, mint a fele volt: 19,6 százalék.

Ráadásul az, hogy demográfiai szempontból a válaszadó a termékenységi életútját lezártak tekint-e vagy sem, nemcsak az esetleges munkavállalás tényével függ össze, hanem munkavállalás esetén az esetleges munkavégzés típusával is. Például a nem lezárt termékenységi életútcsoporthoz besoroltak 37 százaléka dolgozott részben vagy egész-

12. ábra: A termékenységi életút lezártsága a főbb társadalmi-demográfiai csoportokban

ben otthonról, míg a lezárt termékenységi életút mellett a munkába visszatértek csupán 29 százaléka. A rugalmas munkabeosztással dolgozók aránya szintén valamivel magasabb a termékeny életszakaszt nem befejezettek között (51 vs. 46 százalék).

A nem lezárt termékenységi életúttal rendelkező és a kérdezéskor nem dolgozó nők esetén pedig szinte felesleges keresnünk annak az okát, hogy miért nem dolgozik: abban, hogy ők nem dolgoznak 81,2 százalékuk esetében saját megítélés szerint szerepet játszik az, hogy a kutatásban részt vevő gyermek születését követően ismét gyermeket vállalt, vagy tervez vállalni.

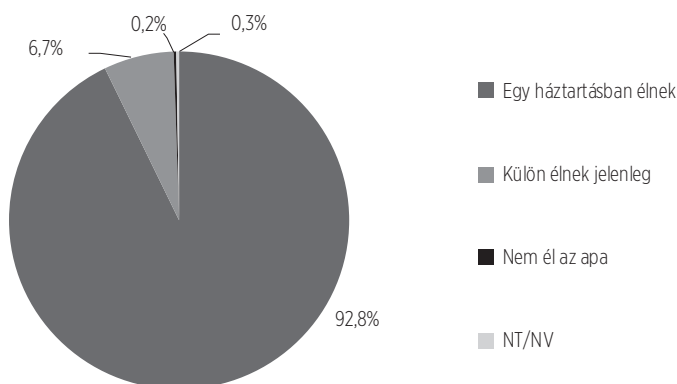
Ezek az adatok arra mutatnak rá, hogy amennyiben a kisgyermekes nők munkaerőpiaci helyzetét, inspirációit elemezzük, a demográfiai életút szerepe kiemelkedő. Ez utóbbi figyelembevétel nélkül csak korlátozottan vagyunk képesek értelmezni a munkapiaci adatokat. Az anya termékenységi életútja természetesen a munkapiacra túl, illetve azon keresztül rengeteg egyéb módon is befolyásolja nemcsak az anyát, hanem a gyermek életét is. Például azon kutatásban részt vevő gyermekek, ahol az anyának már lezárult a termékenységi életútja, sokkal nagyobb arányban jártak bölcsődébe, mint akiké nem zárult még le (39 vs. 25%).

2.3. A KÜLÖN ÉLŐ APÁK ÉS GYERMEKEIK KAPCSOLATA

A külön élő apák helyzetének feltárására a Kohorsz '18 kutatás ezen hullámában is – akár csak a korábbi adatfelvételek során – kiemelt figyelmet fordítunk, még ha az adatfelvételi keretünk nem is engedi meg a témakör részletes vizsgálatát.

A megkérdezett anyák 92,8 százaléka a gyermek apjával egy háztartásban él. Az anyák 6,7 százaléka (382 válaszadó) mondta azt, hogy a gyermek apjával nem élnek egy háztartásban (ebből 62 nőnek van különélő partnere, de azt nem tudjuk, hogy az a gyermek különélő apja-e vagy sem). 14 anya jelezte, hogy nem él a gyermek apja, míg további 10 fő, hogy nem tudja a választ, vagy nem kíván erre a kérdésre válaszolni.

13. ábra: A külön élő apák aránya (n=5728)

Ennél a 6,7 százaléknál szignifikánsan magasabb arányban van a Kohorsz '18 kutatásban részt vevő kétéves és annál idősebb gyermeknek külön élő apja, ha az anya 29 éves vagy annál fiatalabb (15–19 éves anyák: 34,1%; 20–24 éves anyák: 16,2%; 25–29 éves anyák: 8,6 százalék válaszolta ezt); az anya alacsonyabb iskolai végzettségű (a legfeljebb 8 osztályt végzett anyák 12,7 százaléka, míg a szakmunkás végzettségűek 12 százaléka válaszolta ezt); az anyának egy gyermeke van (10,1%); ha az anya háztartásának ekvivalens jövedelme az alsó ötödbe tartozik (15,8%); és ha az anya dolgozik (10,1%). Felhívjuk a figyelmet, hogy ezek

az összefüggések együjtjárások, és a kauzalitás mindkét irányba működhet: azaz ha az apa nem él együtt az anyával (és anyának nincs más partnere), akkor nagy valószínűséggel alacsonyabb a háztartás jövedelmi helyzete, és nagy valószínűséggel az anyának dolgoznia is kell, hogy biztosíthassa gyermekei ellátását.

Azon gyermekek, akik nem élnek apjukkal egy háztartásban, átlagosan 9,1 hónapos koruk óta élnek külön tőle (SD= 9,9 hónap). A leggyakoribb (módusz) említés azonban a 0 hónapos életkor, ami azt jelzi, hogy ezek a gyermekek a születésük óta nem élnek együtt az apjukkal: a megkérdezett anyák 38 százaléka válaszolta ezt, amikor azt kérdeztük tőlük, hogy a gyermek mennyi idős kora óta nem él együtt az apjával. A gyermek apjától különélő anyák fele, 49,5 százaléka jelezte, hogy gyermeke fél éves korában/koráig már külön élt gyermeke apjától; 12 százaléka mondta azt, hogy gyermeke 7 hónapos és egy éves kora között történt a különválás az apától; míg 13 százaléka szerint a gyermek egy éves és másfél éves kora között történt ez. A kérdésre válaszoló anyák közel ötöde, 18,8 százaléka említette, hogy gyermeke másfél éves korától nem él egy háztartásban a gyermek apjával.

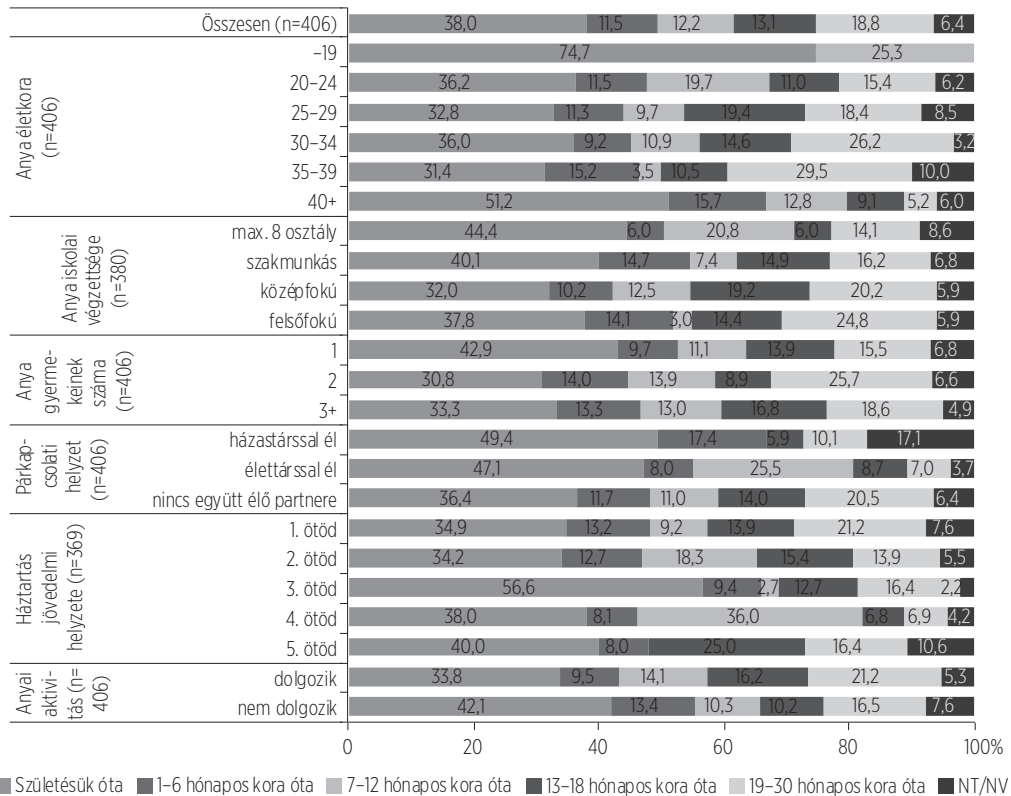
De vajon kik azok, akik már születésük óta nagyobb valószínűséggel éltek külön apjuktól? Az anya demográfiai jellemzői szerint elkülönített csoportok között alig néhány olyat találunk, amelyben ez szignifikánsan magasabb arányban fordult volna elő: a legfiatalabb és legidősebb anyák körében, az egygyermekesek körében, illetve akik olyan háztartásban éltek, amelynek jövedelme a középső jövedelmi ötéthöz tartozott (14. ábra). A másik végletet tekintve, a gyermekek 19–30 hónapos kora óta – azaz viszonylag „idősebb” életkorától – él külön a gyermek apja ott, ahol az anya 35–39 éves, két gyermeke van, és (még) nem él együtt (más) partnerrel.

A külön élő apa és gyermeke kapcsolatának jellemzőire csak azokban az esetekben kérdeztünk rá, ahol az anya egyértelműen megjelölte, hogy él a gyermek külön élő apja, összesen 382 esetben. Ezekben az esetekben a gyermeknek nincs ikertestére – azaz az adott helyzetben lévő anyák száma ugyanannyi, mint az adott helyzetben lévő gyermekek száma. Így mondhatjuk, hogy a külön élő apával rendelkező gyermekek 33,5 százalékának az apja ugyanazon a településen él, mint a gyermek (15. ábra). Ezen gyermekek több, mint felének azonban az apja máshol él: 58,6 százalékának az apja más magyarországi településen él, míg további 6,4 százalék él külföldön. Hat esetben az anya nem tudta, hogy hol él a gyermek apja.

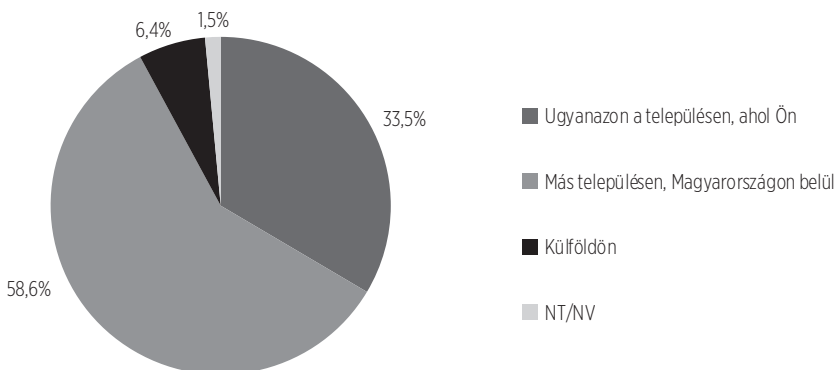
Azok a két éves és idősebb gyermekek élnek nagyobb valószínűséggel külön élő apjukkal egy településen, akiknek az anyja 40 éves vagy ennél idősebb (50,7%), ha az anya nem él együtt partnerrel (35,6%), illetve ha a háztartás jövedelme szerint az ekvivalens háztartási jövedelmi csoportok közül a legelső (39,4%), illetve legelső ötéthöz (a 14-ből 9 nő esetében) tartozik.

Azt, hogy a külön élő apa más magyarországi településen él, inkább azok az anyák említették szignifikánsan magasabb arányban az összes válaszadóhoz képest, akik 19 évesek vagy annál fiatalabbak (87,7%), akik élettárssal élnek (83,4%), vagy háztartásuk a jövedelmük szerint a második ötéthöz tartozik (70,8%). Azt, hogy az apa külföldön él inkább a 20–24 éves anyák említették magasabb arányban, illetve azok, akik nem élnek együtt partnerrel.

14. ábra: Különélés az apától a gyermek kora és az anya szociodemográfiai jellemzői szerint – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján

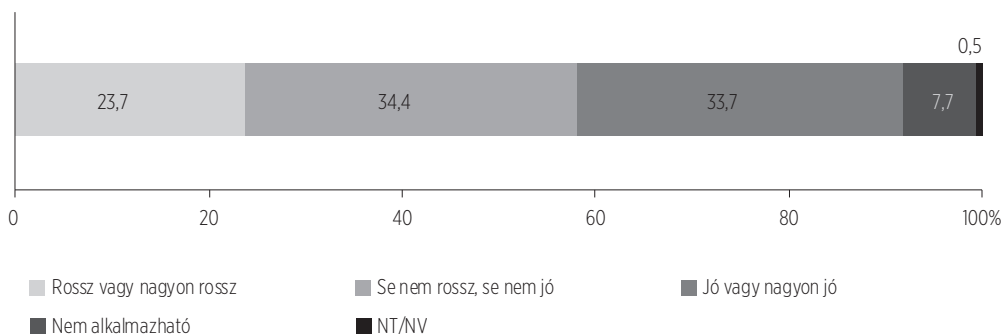
15. ábra: A külön élő apa lakóhelye – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján, ha él az apa (n=382)

A megkérdezett anyák többsége, 57,8 százaléka azt válaszolta, hogy gyermeke legalább kéthetente találkozik külön élő apjával (6. táblázat). Ezen belül 18 százalékuk naponta, illetve pár naponta. Ugyanakkor az anyák 8,4 százalékának véleménye szerint gyermeke ritkábban, mint félévente találkozik külön élő apjával, és csaknem egyötödük pedig soha (19,4%). Kik azok a gyermekek, akik egyáltalán nem találkoznak külön élő apjukkal? Azok az anyák választák ezt szignifikánsan magasabb arányban, mint az összes válaszadó, akik 24 évesnél fiatalabbak, iskolai végzettségük legfeljebb 8 általános, egy gyermekesek és élettárrsal élnek (aki értelemszerűen nem a gyermek apja). És kik azok, akik naponta, pár naponta találkoznak külön élő apjukkal? Azok a gyermekek, akiknek anyja 35–39 éves, nem élnek együtt partnerrel és háztartási jövedelmük a második ötödhöz tartozik. A 30–34 éves, illetve középfokú iskolai végzettségű nők szignifikánsan magasabb arányban választották azt, hogy gyermekük kéthetente találkozik a külön élő apjával, az összes válaszadóhoz képest (6. táblázat).

A gyermek apjától külön élő nők relatív többsége azt válaszolta, hogy kapcsolata a gyermek apjával se nem jó, se nem rossz (34,4%). Ugyanakkor magasabb azoknak a nőknek az aránya, akik inkább jó (27,4%) vagy nagyon jó (6,3%) kapcsolatot ápolnak a külön élő apjával, mint akik rossz (7,7%) vagy nagyon rossz (16,0%) kapcsolatot. A nők 7,7 százaléka azt mondta, e kérdés nem alkalmazható a helyzetükre (mert nagy részük egyáltalán nem tartja a kapcsolatot a külön élő apjával), míg ketten nem válaszoltak (16. ábra).

16. ábra: Az anya és a külön élő apa kapcsolata – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján (n=382)

Úgy tűnik, hogy az, hogy a gyermek milyen gyakran találkozik külön élő apjával, attól is függ, hogy milyen az anya kapcsolata a gyermek külön élő apjával. Azon nők, akik nagyon rossz vagy rossz kapcsolatban vannak a két éves és idősebb gyermekük külön élő apjával, szignifikánsan magasabb arányban jelezték, hogy gyermekük egyáltalán nem találkozik az apjával (38,8%), és szignifikánsan alacsonyabb arányban, hogy naponta (6,5%), hetente (9,9%) vagy kéthetente (10,7%) találkoznak. Azon nők viszont, akik jó vagy nagyon jó kapcsolatban vannak a gyermekük külön élő apjával, szignifikánsan magasabb arányban választották, hogy két éves és idősebb gyermekük naponta (34,4%), hetente (34,9%) vagy havonta (2,1%) találkozik az apjával; és szignifikánsan alacsonyabb arányban mondták azt, hogy ritkábban találkoznak, mint félévente (3,2%). Az apjával jó vagy nagyon jó kapcsolatot ápoló anyák közül senki nem említette, hogy gyermeke egyáltalán nem találkozik apjával.

6. táblázat: A külön élő apával való találkozás gyakorisága – gyermekük apjától külön élő anyák demográfiai jellemzői alapján, ha él az apa

		(%)								
		Naponta, pár naponta	Hetente	Kéthetente	Havonta	Három-havonta	Félévente	Ritkábban	Egyáltalán nem találkoznak	N=
Együtt		18,0	22,1	17,7	5,2	5,9	3,0	8,4	19,4	382
Anya életkora	-19	0,0	12,7	0,0	12,6	0,0	0,0	24,7	50,1	19
	20-24	23,4	17,0	7,9	1,3	8,8	2,2	11,9	27,4	82
	25-29	9,7	27,4	20,8	8,6	5,7	3,5	9,2	15,1	106
	30-34	17,7	24,7	29,4	3,2	4,0	4,2	0,0	15,9	77
	35-39	32,2	14,4	19,9	8,5	7,6	3,4	6,9	7,1	58
	40+	17,2	29,2	12,0	0,0	4,3	2,0	9,1	24,7	40
Anyai iskolai végzettsége	max. 8 osztály	13,7	20,2	13,1	3,3	5,9	1,1	12,2	30,5	102
	szakmunkás	19,4	19,6	10,9	5,9	3,8	6,7	13,5	20,2	88
	középfokú	19,2	23,6	26,4	7,8	5,6	2,7	4,3	10,3	123
	felsőfokú	27,4	30,1	16,6	3,8	3,0	2,4	0,0	13,7	48
Anyai gyermekeinek száma	1	19,4	17,2	17,8	5,4	4,3	4,2	7,0	24,8	216
	2	17,3	26,0	20,8	3,5	6,7	1,1	7,9	15,9	103
	3+	14,0	32,6	12,1	7,5	10,0	2,3	13,7	6,9	63
Párkapcsolati helyzet	házastárssal él	0,0	16,1	18,2	0,0	0,0	0,0	31,9	33,8	11
	élettárssal él	10,0	11,9	18,4	0,0	6,5	7,6	14,5	31,0	40
	nincs együtt élő partnere	19,5	23,5	17,6	6,0	6,0	2,6	6,8	17,5	331
Háztartás jövedelmi helyzete	1. ötöd	16,6	26,6	18,8	5,9	5,8	2,1	6,2	17,9	211
	2. ötöd	28,0	5,8	20,9	2,8	8,8	5,5	10,9	17,4	66
	3. ötöd	10,6	17,3	27,4	2,7	0,0	7,4	10,5	20,0	34
	4. ötöd	13,6	29,0	4,3	10,5	0,0	4,6	9,7	28,3	24
	5. ötöd	21,7	38,7	16,1	0,0	0,0	0,0	0,0	23,6	14
Anyai aktivitás	dolgozik	19,6	20,3	20,6	5,8	5,0	1,9	8,0	18,4	184
	nem dolgozik	16,4	23,8	14,9	4,7	6,6	4,0	8,7	20,4	198

Adatfelvételünkben arra is rákérdeztünk, hogy fizet-e a külön élő apa tartásdíjat, illetve a tartásdíjon kívül egyéb támogatást. Míg az anyák 50,7 százaléka mondta, hogy a külön élő apa fizet tartásdíjat, addig 48,9 százaléka mondta azt, hogy nem (7. táblázat). Ugyanakkor, a tartásdíjat nem számítva, az anyák 16,1 százaléka jelezte, hogy rendszeresen, 20 százaléka pedig azt, hogy alkalmanként kap egyéb támogatást a gyermekneveléshez az apától. Az anyák többségének, 63,4 százalékának azonban nem fizet egyéb támogatást a külön élő apa.

7. táblázat: *Tartásdíj és egyéb támogatás fizetése a külön élő apa részéről – a gyermekük apjától külön élő anyák válaszai alapján, ahol él az apa (n=382)*

		Tartásdíjon kívüli egyéb támogatás fizetése				
		Rendszeresen	Alkalmanként	Nem	NT/NV	Együtt
Tartásdíj fizetése	Igen	11,0	10,8	28,9	0,0	50,7
	Nem	5,1	9,1	34,3	0,4	48,9
	NT/NV	0,0	0,0	0,2	0,2	0,4
	Együtt	16,1	20,0	63,4	0,6	100,0

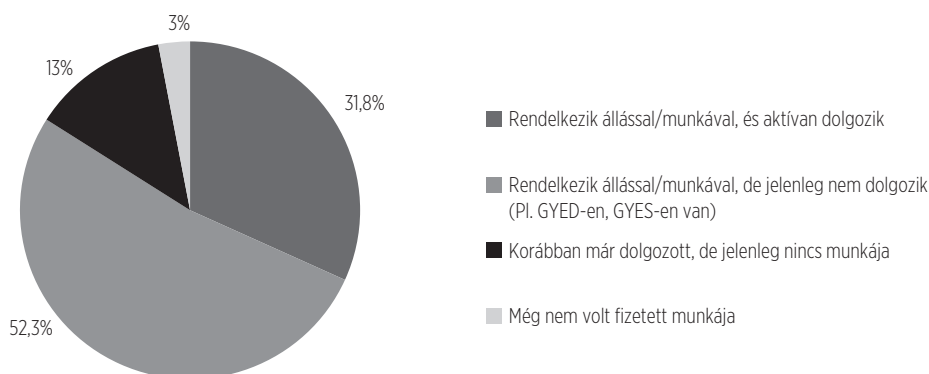
Eredményeink szerint a társadalmi-gazdasági szempontból hátrányosabb helyzetben lévő anyák jelezték magasabb arányban, hogy nem kapnak tartásdíjat. Azt is ők jelezték magasabb arányban, hogy nem kapnak a tartásdíjon kívül egyéb támogatást. Ha azokat az anyákat nézzük, akik se tartásdíjat nem kapnak, se egyéb támogatást, szintén a hátrányos helyzetű anyák körében vannak magasabb arányban. Szignifikánsan magasabb arányban vannak ebben a helyzetben a 19 évesnél fiatalabbak (87,3 százalékuk nem kap tartásdíjat, és 87,3 százalékuk nem kap egyéb támogatást) és a 20–24 éves anyák (71 százalékuk nem kap tartásdíjat; 51,7 százalékuk se tartásdíjat, se egyéb támogatást nem kap); illetve azok, akik legfeljebb 8 osztályt végeztek el (72,8 százalékuk nem kap tartásdíjat; 72,6 százalékuk nem kap egyéb támogatást; és 58,1 százalékuk nem kap se tartásdíjat, se egyéb támogatást).

Az apától külön élő anyák teljes köréhez képest az egygyermekes anyák magasabb arányban jelezték, hogy nem kapnak egyéb támogatást a tartásdíjon kívül (68,3%), míg a 3 vagy annál több gyermekesek azt, hogy nem kapnak tartásdíjat a külön élő apától (68,0%). Azok az anyák, akik élettársal élnek, szintén magasabb arányban választották azt, hogy nem kapnak tartásdíjon kívüli egyéb támogatást (81,6%), illetve hogy nem kapnak se tartásdíjat, se egyéb támogatást (56,9%). Szintén hasonlóan nyilatkoztak a nem dolgozó anyák: szignifikánsan magasabb arányban jelezték, mint az összes válaszadó, hogy nem kapnak tartásdíjat (56,6%).

2.4. AZ ANYÁK MUNKAVÁLLALÁSI JELLEMZŐI

A felmérés során az anyákat többek között a munkaerőpiaci aktivitásukról, munkavállalási terveikről, a foglalkoztatási és munkahelyi jellemzőkről, a munkahelyi diszkrimináció esetlegesen tapasztalt formáiról, valamint a család és munka közötti egyensúly fenntartásáról kérdeztük.

17. ábra: Anyák munkaerőpiaci aktivitása (n=5728)

Magyarországon részben a hagyományos nemi szerepek elterjedtsége miatt, részben pedig a családtámogatási rendszer struktúrájából fakadóan az anyák többsége jellemzően akár gyermeke hároméves koráig is otthon marad. A kutatás eredményei is megerősítik, hogy a két, két és féléves gyermeket nevelő anyák többsége (52,3%) ebben az időszakban még otthon, anyasági támogatások mellett a gyermeknevelésre koncentrál, mellőzve a munkavállalást. Az adatok alapján azonban jól látszik az is, hogy az anyák közel egyharmada (31,8%) viszont már aktívan dolgozik az adatfelvétel idején. További 13 százalékuk bár korábban már dolgozott, a megkeresés pillanatában nem rendelkezett állással, az anyák három százalékának pedig még soha nem volt fizetett munkája.

A következő három alfejezet során külön-külön vesszük sorra az aktívan dolgozó anyák (n=1821), a munkahellyel rendelkező, de az adatfelvétel idején anyasági támogatások mellett otthonlévő anyák (n=2995), valamint az interjú idején munkahellyel nem rendelkező,

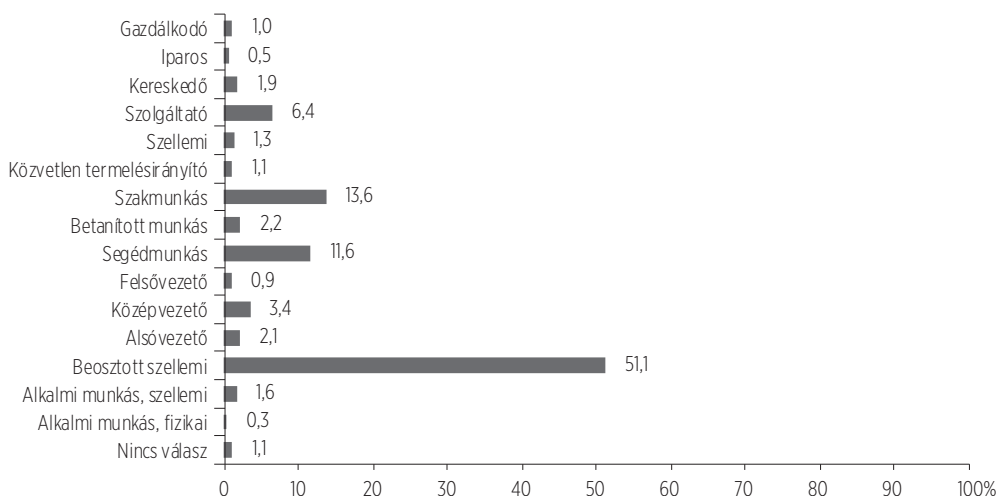
vagy még soha nem dolgozó (n=913) anyák munkavállalási jellemzőit, illetve jövőbeli munkavállalási terveit. Fontos kiemelnünk, hogy az adott alfejezetekben mindig az adott csoport elemszáma képezi a mintát, amely alapján feltüntettük a százalékos eredményeket.

2.4.1. AZ AKTÍVAN DOLGOZÓ ANYÁK MUNKAVÁLLALÁSI JELLEMZŐI

Az aktívan dolgozó anyák (n=1821, vizsgálati minta 31,8 százaléka) a szülést követően átlagosan gyermekük 21 hónapos korában vállalnak munkát, legnagyobb arányban (35,2%) pedig a gyermek 19 és 24 hónapos kora között kezdenek el dolgozni. Többségük (52,4%) a szülést megelőző munkahelyén, változatlan munkakörben és beosztásban vállal munkát, 38 százalékuk azonban új munkahelyen kezdett dolgozni. Az adatfelvétel idején dolgozó anyák közel egytizede, bár a szülést megelőző munkahelyére tér vissza dolgozni, azonban más munkakörben vagy beosztásban végzi a munkáját. Az eltöltött munkaéveket tekintve az anyák átlagosan öt éve állnak foglalkoztatásban jelenlegi munkahelyüknél, 20 százalékuk azonban kevesebb, mint egy éve van azon a munkahelyen, további 17,8 százalékuk pedig egy éve dolgozik a jelenlegi munkahelyén. A munkahelyek típusa szerint a megkérdezettek többsége (58,3%) teljes mértékben magántulajdonú cégnél dolgozik, 34,3 százalék azonban teljes mértékben állami vagy önkormányzati tulajdonú munkáltatónál vállalt munkát. Az anyák mindössze két százaléka helyezkedett el részben állami, részben magántulajdonú cégnél, 2,4 százalékuk pedig nonprofit szervezetnél vagy alapítványnál dolgozik.

A munkaviszony jellegét megfigyelve az anyák döntő többsége (78,9%) alkalmazottként dolgozik, határozatlan idejű szerződéssel, 6,5 százalékuk alkalmazott, de határozott idejű szerződéssel, 1,6 százalékuk pedig közfoglalkoztatottként (közmunkásként) vállalt munkát. Az anyák 1,3 százaléka társas vállalkozás tagjaként, 9,2 százaléka pedig egyéni vállalkozóként vagy tulajdonosként dolgozik. Emellett 0,5 százalékuk, mint őstermelő dolgozik, 1,9 százalékuk pedig alkalmi munkákat végez.

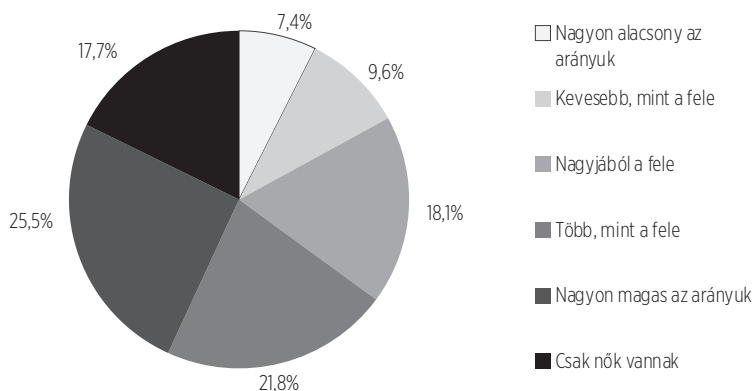
18. ábra: Dolgozó anyák foglalkoztatási jellege (n=1821)

A munkavállalás jellegét tekintve a gyermekük két, két és fél éves kora környékén már aktívan dolgozó anyák legnagyobb hányada (51,1%) beosztottként végez szellemi munkát. 13,6 százalékuk szakmunkás, 11,6 százalékuk segédmunkás, 6,4 százalékuk pedig szolgáltatóként dolgozik. Felsővezetői beosztásban az anyák mindössze 0,9 százaléka dolgozik, közpvezetőként pedig 3,4 százalékuk.

A foglalkoztatottak száma szerint az anyák valamivel több, mint egynegyede (27,4%) olyan munkahelyen dolgozik, ahol kevesebb, mint tíz embert foglalkoztatnak, azonban szintén nagyjából egynegyedük (26,2%) olyan munkahelyen van, ahol minimum 500 ember dolgozik. A foglalkoztatottak nemi arányát megfigyelve az anyák 17,7 százaléka dolgozik olyan munkahelyen, ahol csak nők vannak, 47,3 százalékuk pedig olyan munkahelyen, ahol a foglalkoztatottak fele, vagy valamivel több, mint a fele nő. További 17 százalék olyan helyen dolgozik, ahol a munkavállalók kevesebb, mint a fele nő, 18,1 százalék esetében pedig kiegyenlített a foglalkoztatottak nemi aránya.

19. ábra: Nemek aránya a munkahelyen az aktívan dolgozó anyák körében (n=1778)

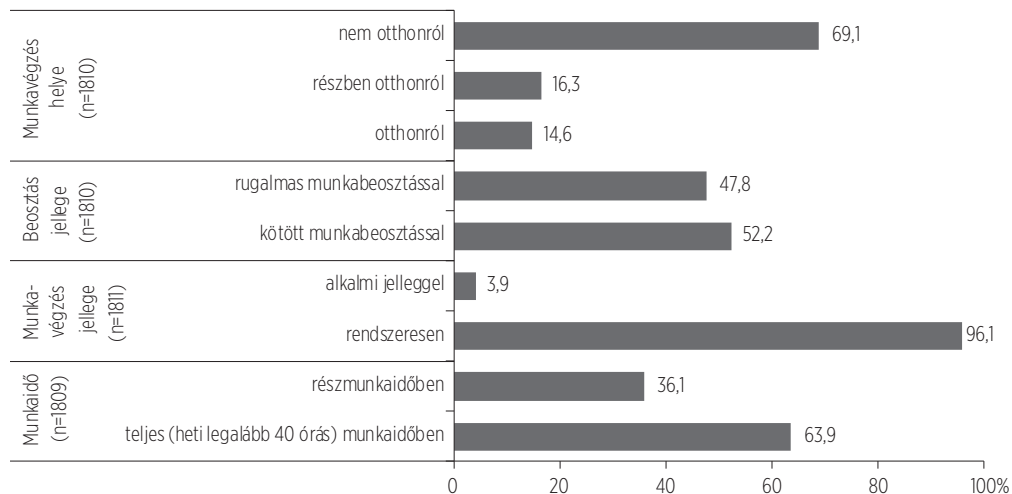
A közvetlen felettes nemek szerinti megoszlását megfigyelve kijelenthető, hogy az aktívan dolgozó anyák 41,8 százalékának férfi, míg 48,4 százalék esetében nő a közvetlen felettes. Az anyák 9,8 százaléka jelölte, hogy nincs közvetlen felettese.

Az anyák munkával való elégedettsége alapján az látszik, hogy a többségük, 91,5 százalék inkább elégedett a munkájával, 5,5 százalékuk közepesen elégedett, 3 százalékuk azonban nem elégedett a munkájával.

Mégis közel egynegyedük (23,6%) jelezte, hogy szellemileg meglehetősen kimerítőnek tartja a munkáját, 15,2 százalékuk pedig arról számolt be, hogy fizikailag tartja megterhelőnek.

Amikor a munkaidejükről kérdeztük az anyákat, kiderült, hogy többségük teljes munkaidőben (63,9%), rendszeres munkavégzéssel (96,1%), kötött munkabeosztással (52,2%) és nem otthonról (69,1%) vállal munkát.

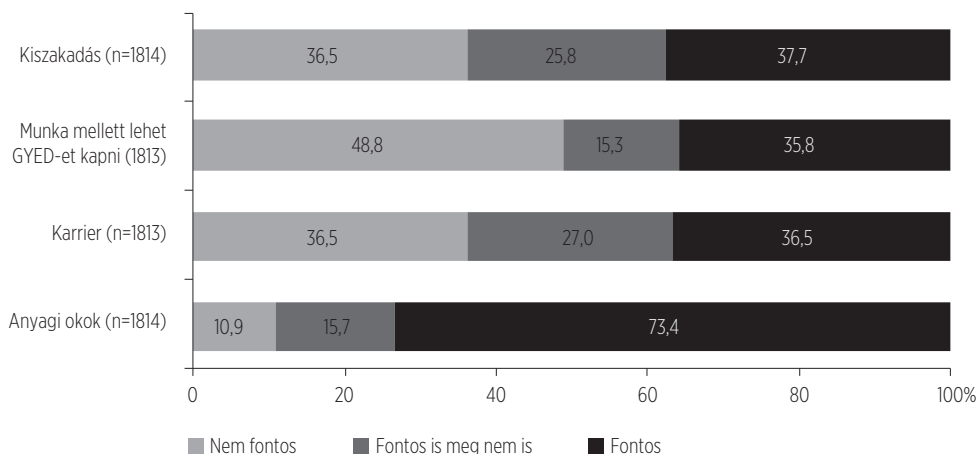
20. ábra: Munkavégzés jellemzői az aktívan dolgozó anyák körében

Az anyák átlagosan 35 órát dolgoznak egy héten, 5 százalékuk pedig mellékállással is rendelkezik. Rendszeres hétvégi munkavégzésről az anyák 33,5 százaléka számolt be, 9,1 százalék esetében pedig jellemző, hogy havonta legalább egyszer éjszaka is dolgozik.

A munkavállalás fontos indokaként a dolgozó anyák legnagyobb arányban anyagi eredetű okokat jelöltek meg. Az anyagi okokon túl azonban közel egyenlő mértékben játszik fontos szerepet az otthoni teendők közül való kiszakadás, a karrier folytatása, valamint az, hogy a munkavégzés mellett is fennáll a GYED-jogosultság.

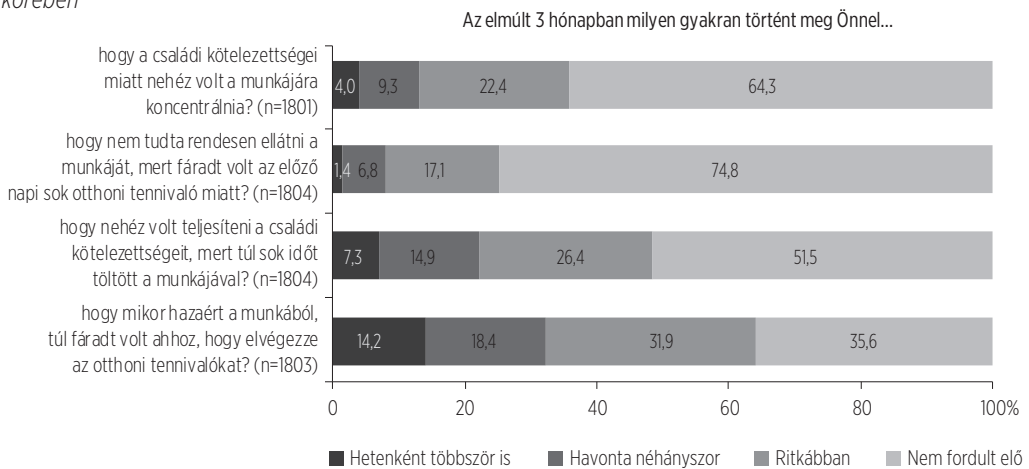
21. ábra: Munkavállalás szempontjai az aktívan dolgozó anyák körében

A munkába visszatérő kisgyermekes anyák számára gyakran nagy nehézséget okoz a munkahelyi feladatok és a család körüli teendők összeegyeztetése. A dolgozó anyák 41,9 százaléka jelezte, hogy a kutatásban részt vevő gyermekével töltött idő kevesebb, mint amit szeretne, további 7,6 százalék pedig azt válaszolta, hogy az együtt töltött idő sokkal kevesebb, mint szeretné. 45,1 százalék nyilatkozott úgy, hogy a gyermekével töltött idő éppen elegendő, 5,4 százalék pedig azt gondolta, hogy ez az idő túl sok.

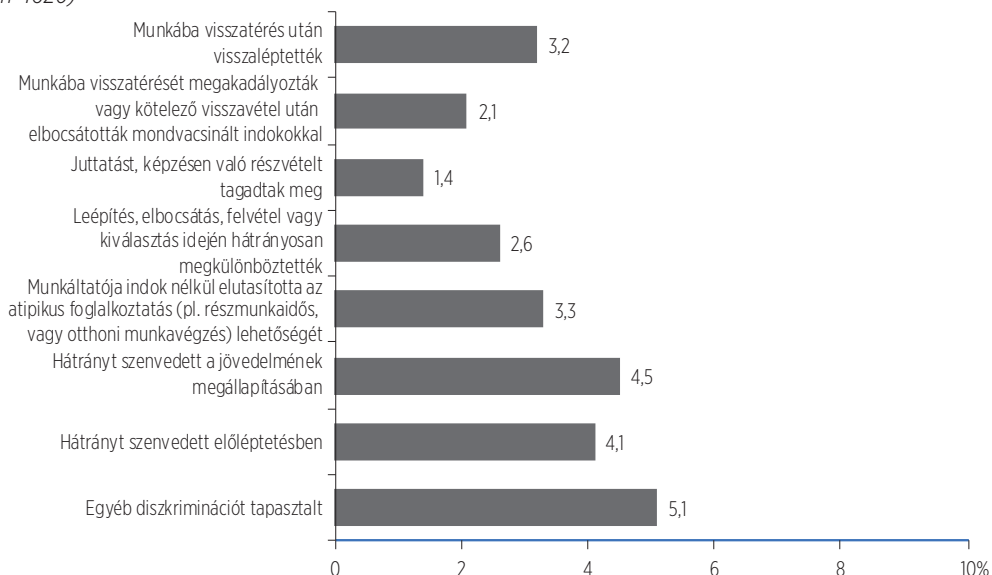
Emellett megfigyelhető, hogy bár az anyák többsége inkább elégedett a munka-magánélet egyensúlyával, 14,2 százalék említette, hogy hetente többször is előfordul, hogy munka után túl fáradtnak érezte magát az otthoni teendők elvégzéséhez. 18,4 százalék havonta néhányszor tapasztalta ezt a problémát. Az anyák 7,3 százaléka állította, hogy hetente többször is előfordult, hogy nehéz volt teljesítenie a családi kötelezettségeit a munkával töltött túl sok idő miatt, további 14,9 százaléknál pedig havonta fordult elő ilyen eset.

22. ábra: Munkahelyi feladatok és a család körüli teendők összeegyeztetése az aktívan dolgozó anyák körében

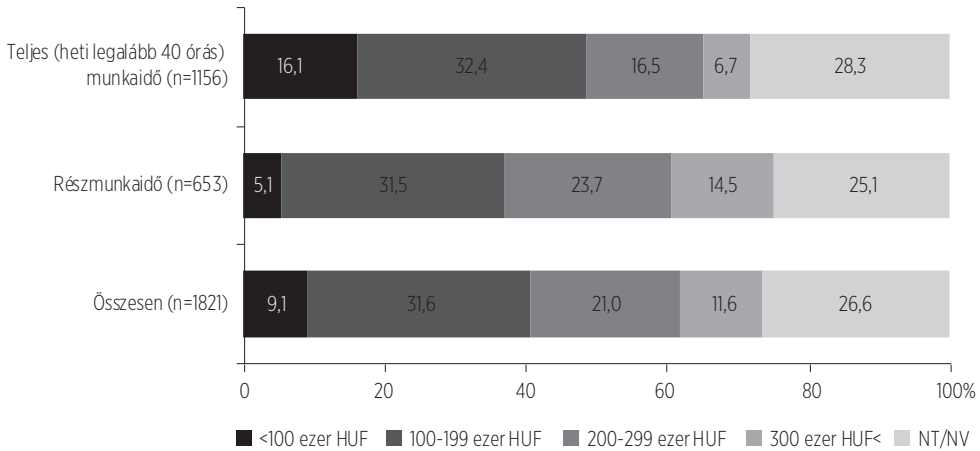
A munkaerőpiaci diszkrimináció jelenségével kapcsolatban az aktívan dolgozó válaszadók túlnyomó többsége minden kategória esetében úgy nyilatkozott, hogy nem tapasztaltak ilyenfajta negatív bánásmódot. Fontos kihangsúlyoznunk azonban, hogy az esetlegesen tapasztalt diszkrimináció formáiról csak az interjú idején dolgozó anyákat kérdeztünk meg, így arról nem tudunk eredményt közölni, hogy a jelenleg inaktív anyák körében mennyire elterjedt ez a jelenség, vagy mennyire képezi okát az otthonmaradásnak. A legnagyobb arányban (4,5%) a jövedelem megállapításának esetében számoltak be arról az anyák, hogy munkába visszatérő kisgyermekes anyaként hátrányt szenvedtek a kereset összegének megállapításakor, emellett 5,1 százalék jelezte, hogy esetében a diszkrimináció egyéb formája állt fenn. A diszkrimináció legalább egy fajtájáról az aktívan dolgozó anyák 13,8 százaléka (n=223) számolt be.

23. ábra: Munkahelyi diszkrimináció megtapasztalásának előfordulása az aktívan dolgozó anyák körében (n=1620)

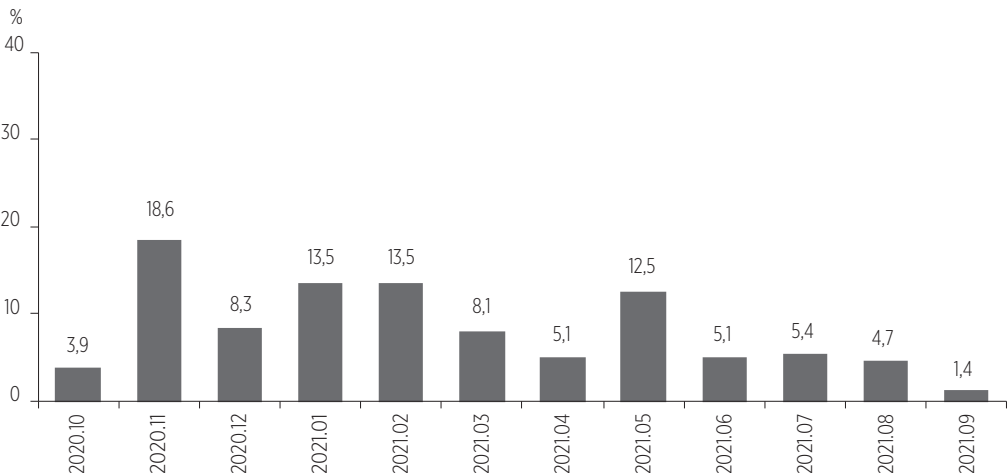

Az aktívan dolgozó anyák szociodemográfiai jellemzői szerint a következő kép rajzolódik ki. Legnagyobb hányaduk a 30–34 éves korosztályhoz tartozik (31,9%), őket követik a 35–39 éves kor közötti válaszadók (28,8%), majd pedig a 25–29 évesek (18,2%). A dolgozó anyák iskolai végzettség szerinti megoszlásából látható, hogy a dolgozó anyák többsége felsőfokú (44,7%) vagy középfokú végzettséget (38%) szerzett, 6,8 százalékuk azonban csak nyolc osztályt végzett. A párkapcsolati helyzetük szerinti megoszlásból pedig egyértelműen látszik, hogy a munkavállaló anyák többsége (66,5%) házasságban él, 23,6 százalékuk az élettársával él, 9,9 százalékuk pedig nem él együtt partnerrel. Emellett a dolgozó anyák legnagyobb hányadának egy gyermeke van (44,3%), a háztartás jövedelmi helyzet szerint pedig úgy tűnik, hogy többségük a negyedik és ötödik háztartási jövedelmi ötödbe tartozik. A szociodemográfiai jellemzőkkel részletesebben a 2.4.4. alfejezetben foglalkozunk.

Kutatásunkban a háztartások összjövedelme mellett szerettünk volna képet kapni az anyák egyéni jövedelméről is. E megoszlás alapján úgy tűnik, hogy a dolgozó anyák közel egyharmada nettó 100 és 200 ezer forint között keres havonta, 11,6 százalékuk pedig 300 ezer forint felett. A munkavállalók 21 százaléka 200 és 300 ezer forint között keres havonta, 9,1 százalékuk pedig kevesebb, mint 100 ezer forintot. Érdekes azonban megvizsgálni a kérdést a munkaidő tekintetében is. Ennek fényében megállapítható, hogy mind a részmunkaidőben dolgozók, mind pedig a teljes állásban dolgozó anyák legnagyobb hányada 100 és 200 ezer forint között keres. Míg azonban a teljes munkaidőben dolgozó anyák körében 16,1 százalék kevesebb, mint 100 ezer forint havi nettó jövedelemmel rendelkezik, addig ugyanez az arány a részmunkaidőben dolgozók esetében 5,1 százalék. Emellett közel kétszer akkora a 300 ezer forint feletti keresettel rendelkezők aránya a részmunkaidőben dolgozók körében, mint a teljes állású anyák esetében.

24. ábra: A dolgozó anyák egyéni, havi, nettó jövedelme ezer forintban munkaidő szerint

Bár kiadványunkban külön alfejezetben foglalkozunk az anyák munkaerőpiaci szerepvállalásának jellemzőivel a koronavírus járvány első és harmadik hullámának ideje alatt, fontosnak tartjuk itt is kihangsúlyozni, hogy az adatfelvétel egésze a pandémia idején zajlott, így az eredmények vizsgálatakor szem előtt kell tartanunk a járványhelyzet alakította kontextust.

25. ábra: Az aktívan dolgozó anyák aránya a kérdés időpontja szerint (n=1821)

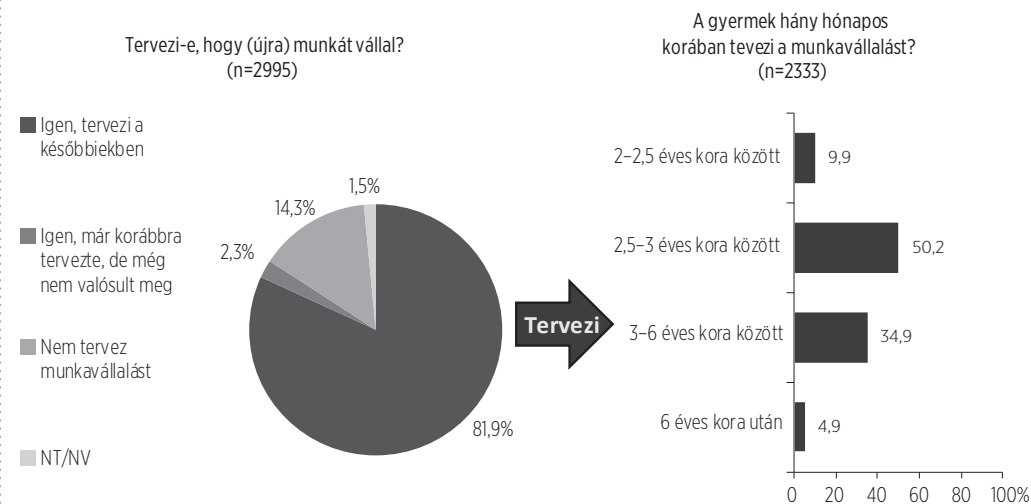
2020 októbere és novembere között történt a legnagyobb ugrás a dolgozó anyák arányában, amit azonban decemberig egy hirtelen csökkenés követett. Ezt követően, 2020. december és 2021. január között ugyan tapasztalható volt némi növekedés, januártól májusig viszont ismét inkább az aktívan dolgozó anyák arányának csökkenése volt jellemző.

A vírus harmadik hullámának ideje alatt, a munkavállalók aránya meglehetősen ingadozó volt, egyértelmű trend nem állapítható meg. Március és május között inkább csökkenés volt tapasztalható, majd március és május között egy nagyarányú növekedés történt, amit nyár elejéig ismét csökkenés követett. A nyári időszak alatti alacsony arányok mögött a járványhelyzeten túl inkább az iskolai és óvodai szünet húzódhat meg, mivel a nappali gyermekfelügyeletet biztosító intézmények zárva tartása mellett nehezebb a munkavállalás megszervezése.

2.4.2. MUNKAHELYEL RENDELKEZŐ, ANYASÁGI TÁMOGATÁSOK MELLETT OTTHON LÉVŐ ANYÁK MUNKAVÁLLALÁSI TERVEI ÉS MUNKAERŐPIACI JELLEMZŐI

Azon anyáknak, akik bár rendelkeznek állással vagy munkahellyel, de az adatfelvétel pillanatában még nem dolgoztak, mert anyasági támogatások mellett otthon voltak (n=2995, a vizsgálati minta 52,3%-a), a többsége (81,9%) a későbbiekben tervezi, hogy munkát vállal. 2,3 százalékuk bár korábban tervezte a munkavállalást, de az adatfelvétel idejéig ez nem valósult meg, 14,3 százalékuk pedig egyáltalán nem tervezi, hogy a későbbiekben munkába álljon. Az anyák 1,5 százaléka bizonytalan volt a válaszadást illetően, vagy nem kívánt válaszolni.

26. ábra: Jövőbeli munkavállalási tervek a munkahellyel rendelkező anyák körében

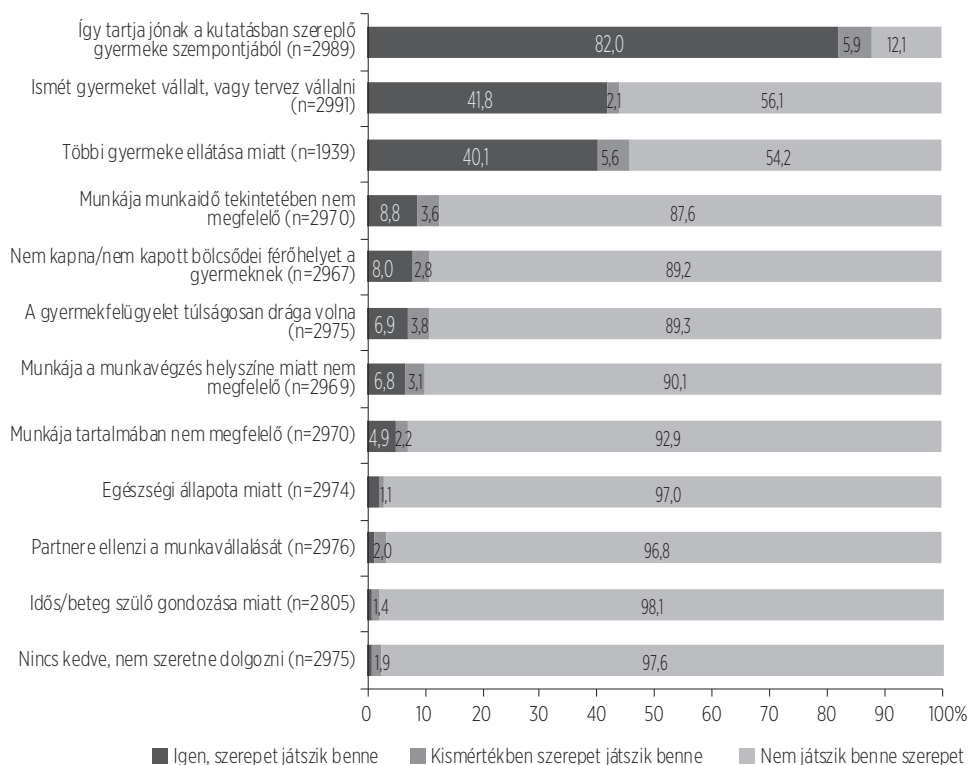

A jövőbeli munkavállalási terveket megfigyelve kijelenthető, hogy az anyák nagyjából fele a gyermeke két és fél éves, valamint hároméves kora közé időzítené az aktív munkaerőpiaci szerepvállalást (31-36 hónapos kor). 9,9 százalékuk kettő, valamint két és fél éves kor között (24-30 hónapos kor) tervezi, 34,9 százalékuk gyermeke három és hat éves kora között (37-71 hónapos kor), 4,9 százalékuk pedig csak gyermeke hatéves kora után (72 hónapos kor felett) szeretne dolgozni.

A munkavállalás időztítésére vonatkozó tervek mellett, az anyákat arról is megkérdeztük, hogy egyes tényezők milyen szerepet játszottak abban, hogy eddig még nem vállaltak munkát.

27. ábra: Munkaerőpiaci szerepvállalást befolyásoló tényezők az anyasági támogatáson lévő anyák körében

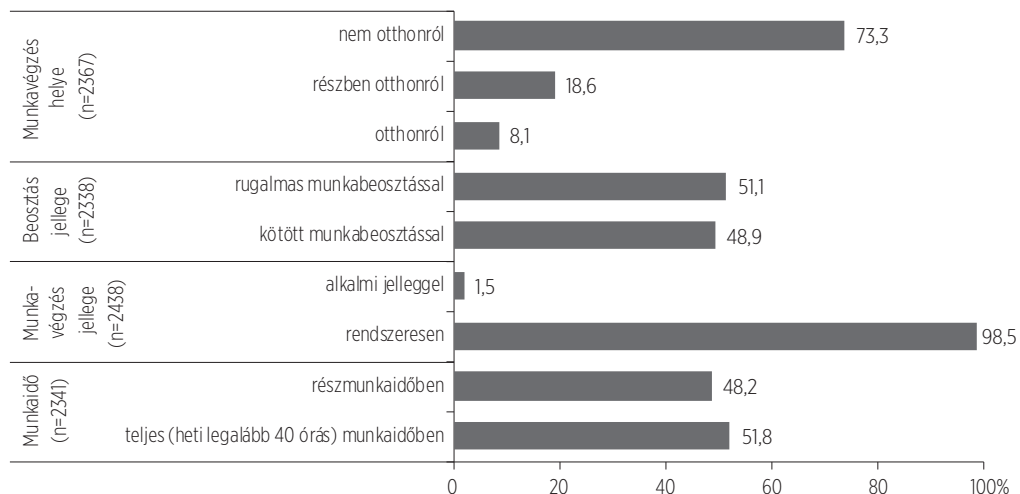
A következő tényezők szerepet játszanak-e abban, hogy Ön jelenleg (még) nem tért vissza a munkába?

Az otthonmaradás indokának az anyák legnagyobb arányban (82%) azt választották, hogy így tartják jónak a kutatásban részt vevő gyermek szempontjából. Emellett fontos tényezőnek bizonyult még az újbóli gyermekvállalás, vagy a gyermekvállalás szándéka, valamint a további gyermekek körüli teendők.

A jövőbeli munkavállalás formájának vonatkozásában úgy tűnik az anyák nagyjából fele-fele arányban választanának olyan munkahelyet, ahol teljes munkaidőben dolgozhatnak (51,8%) vagy olyat, ahol részmunkaidőben (48,2%) történne a foglalkoztatás. A válaszadók túlnyomó többsége (98,5%) a rendszeres munkavégzést választaná, emellett pedig 51,1 százalék inkább rugalmas beosztásban dolgozna. Az anyák mindössze 8,1 százaléka szeretne teljesen otthonról dolgozni, 18,6 százalékuk részben otthonról, 73,3 százalék pedig inkább bejárna munkahelyére.

28. ábra: Tervezett munkavégzés jellemzői a munkahellyel rendelkező, inaktív anyák körében

A korábbi munkahely tekintetében a munkavállalást tervezők körében megfigyelhető, hogy az anyák 52,3 százaléka korábbi (szülést megelőző) munkahelyén, változatlan munkakörben, beosztásban szeretne dolgozni, 42,1 százalékuk azonban teljesen új helyen vállalna munkát. Az anyák 5,6 százaléka bár a szülést megelőző munkahelyére tervezi a visszatérést, új munkakörben vagy más beosztásban képzei ezt el.

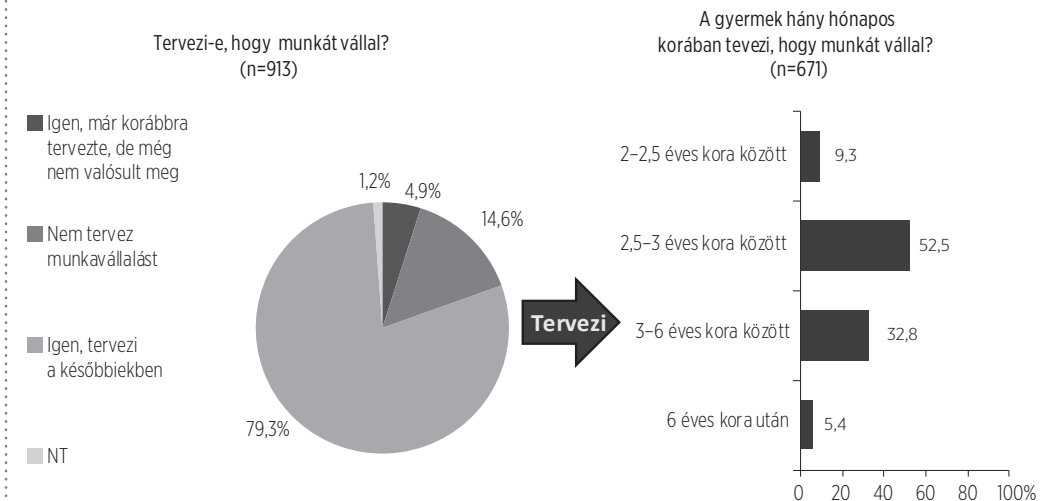
Az anyasági támogatáson lévő anyák szociodemográfiai jellemzői alapján elmondható, hogy legnagyobb arányban (33,6%) a 30–34 éves kor közötti anyák vannak jelen. Emellett többségük középfokú (38,8%) vagy felsőfokú (36,9%) végzettséggel rendelkezik, házastársával él (72,5%), két gyermeke van (41,5%), részarányuk pedig csökken a magasabb, kedvezőbb anyagi helyzetet jelentő jövedelmi ötödök felé haladva. A szociodemográfiai jellemzőkkel részletesebben a 2.4.4. alfejezetben foglalkozunk.

2.4.3. A NEM FOGLALKOZTATOTT ANYÁK MUNKAVÁLLALÁSI JELLEMZŐI

Az adatfelvétel idején nem foglalkoztatott anyák csoportja tartalmazza egyfelől azokat az anyákat, akik korábban már dolgoztak, de a megkereséskor éppen nem volt állásuk (n=744, a vizsgálati minta 13 százaléka), valamint azokat az anyákat, akiknek még soha nem volt fizetett munkájuk (n=169, a vizsgálati minta 3 százaléka). Az inaktív, munkahellyel jelenleg nem rendelkező, valamint a még soha nem dolgozó anyák munkavállalási tervei szerint az látszik, hogy legnagyobb hányaduk (79,3%) a későbbiekben tervezi, hogy munkát vállaljon, 14,6 százalék viszont egyáltalán nem tervezi a munkavállalást a jövőben. Az e csoportba tartozó anyák 4,9 százaléka már korábban tervezte, hogy munkába áll, ez azonban az adatfelvétel idejéig nem valósult meg, 1,2 százalékuk pedig bizonytalan volt a válaszadást

illetően. Csak azokat az anyákat megfigyelve, akiknek eddig még soha nem volt fizetett munkája, a válaszadók közel egynegyede (24%) a későbbiekben sem tervezi a munkavállalást, 4,4 százalékuk korábban tervezte, 69,3 százalékuk pedig valamikor a jövőben, de tervezi, hogy munkát vállaljon. Körükben a kérdést illetően bizonytalanok aránya 2,3 százalék volt. A nem foglalkoztatott, ám korábban már munkahellyel rendelkezők esetében csak 12,5 százalék azoknak az anyáknak az aránya, akik a jövőben már nem terveznek munkát vállalni. 5 százalékuk korábban tervezte, 81,6 százalékuk pedig valamikor a jövőben, de tervezi az aktív munkaerőpiaci részvételt. A bizonytalanok aránya esetükben 0,9 százalék. A további elemzések során, az anyák ezen két munkaerőpiaci szempontból inaktív csoportját együtt elemezzük.

29. ábra: Jövőbeli munkavállalási tervek a munkahellyel nem rendelkező anyák körében

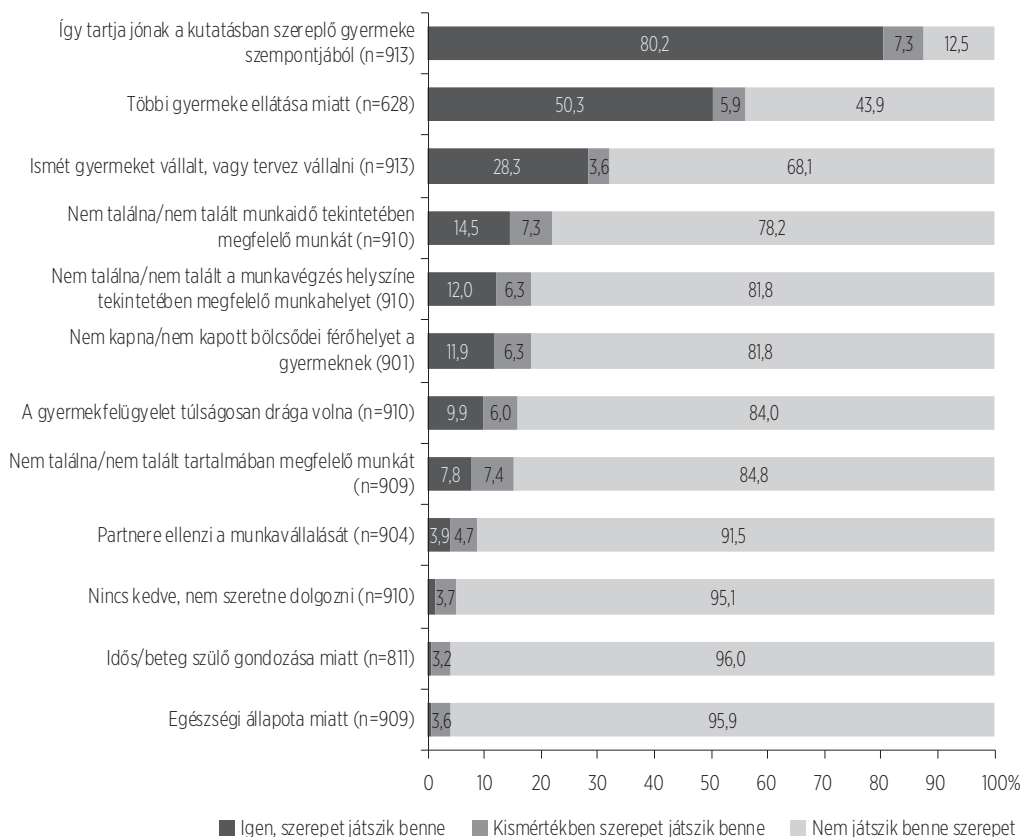

A jövőbeli munkavállalási tervek szerint, a két, két és féléves gyermeket nevelő, nem foglalkoztatott anyák többsége (52,5%) gyermeke két és fél-, illetve hároméves kora közötti időszakra (31-36 hónapos kor) időzítené a munkaerőpiaci szerepvállalást. 9,3 százalékuk a gyermeke két, két és féléves kora között (24-30 hónapos kor), 32,8 százalékuk három és hatéves kora között (37-71 hónapos kor), 5,4 százalékuk pedig hatéves kora után (72 hónapos kor felett) kezdene el dolgozni.

A munkavállalást meghatározó tervek szerint hasonló mintázat látható, mint ami az anyasági támogatás mellett otthonlévő anyák esetében tapasztalható. A nem foglalkoztatott anyák, az otthonmaradás indokaként legnagyobb arányban szintén azt jelölték meg, hogy így tartják jónak a kutatásban szereplő gyermekük szempontjából. Ugyancsak hasonlóan a munkahellyel rendelkező, inaktív anyákhoz, fontos tényezőként került még elő a többi gyermek ellátása (50,3%), valamint az újbóli gyermekvállalás, vagy a gyermekvállalás szándéka (28,3%).

30. ábra: Munkaerőpiaci szerepvállalást befolyásoló tényezők a nem foglalkoztatott anyák körében

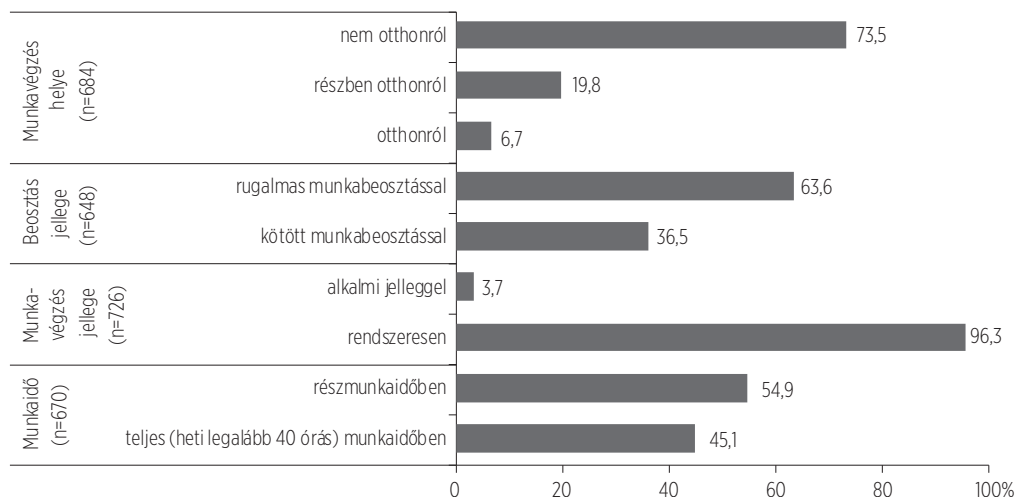
A következő tényezők szerepet játszanak-e abban, hogy Ön jelenleg (még) nem dolgozik?

Az anyasági támogatáson lévő anyákhoz képest azonban a nem foglalkoztatott anyák valamivel nagyobb arányban említették, hogy otthonlétüket nagyban befolyásolta az, hogy nem találtak munkaidő (14,5%) vagy a munkavégzés helyszínének (12%) szempontjából megfelelő helyet.

A munkavállalási tervekkel rendelkező, jelenleg nem foglalkoztatott két, két és fél éves gyermeket nevelő anyák esetében megfigyelhető, hogy bár hasonlóan az anyasági támogatáson lévő anyákhoz, a jövőben közel fele-fele arányban terveznek teljes állásban (45,1%) vagy részmunkaidőben (54,9%) dolgozni, esetükben mégis a részmunkaidőt preferálók vannak inkább többségben. Emellett a nem foglalkoztatott anyák túlnyomó többsége (96,3%) szintén a rendszeres munkavégzést választaná, esetükben azonban valamivel magasabb (63,6%) a rugalmas munkabeosztást előnyben részesítők aránya. A munkavégzés helyszínét tekintve, a nem foglalkoztatott anyák csupán 6,7 százaléka szeretne teljesen otthonról dolgozni, 19,8 százalékuk részben dolgozna otthonról, 73,5 százalékuk azonban inkább bejárna a munkahelyére.

31. ábra: Tervezett munkavégzés jellemzői a munkahellyel nem rendelkező, inaktív anyák körében

A nem foglalkoztatott anyák egyes szociodemográfiai jellemzői szerint az alábbi kép rajzolódik ki. Legnagyobb hányaduk 25–29 éves (27%), maximum 8 osztályt végzett (39,6%), házastársával él (59,7%), két gyermeke van (36,7%) és az első háztartási jövedelmi ötödbe tartozik (45,6%). A szociodemográfiai jellemzőkkel részletesebben a 2.4.4. alfejezetben foglalkozunk.

2.4.4. AZ ANYÁK SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐINEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA MUNKAERŐPIACI AKTIVITÁSUK SZERINT

Bár a korábbi alfejezetekben bemutattuk az anyák szociodemográfiai jellemzőit a munkaerőpiaci aktivitásuk mentén, azonban fontosnak tartjuk, hogy ezeket az információkat egymáshoz viszonyítva összegezzük az egyes munkavállalási kategóriák szerint.

A korcsoportok tekintetében kijelenthető, hogy a dolgozó anyák, valamint a munkahellyel rendelkező, de az adatfelvétel idején nem dolgozó anyák esetében hasonló megoszlás tapasztalható. Mindkettőjük esetében (31,9% és 33,6%) a 30–34 éves kor közötti anyák vannak jelen a legnagyobb arányban. Azon anyák körében azonban, akik még soha nem dolgoztak, vagy az adatfelvétel idején nem rendelkeztek munkahellyel, egyrészt megfigyelhető, hogy a kor növekedésével egyre csökken az előfordulási arány, másfelől pedig kijelenthető, hogy a legnagyobb arányban (27%) ebben a csoportban a 25–29 éves anyák vannak jelen.

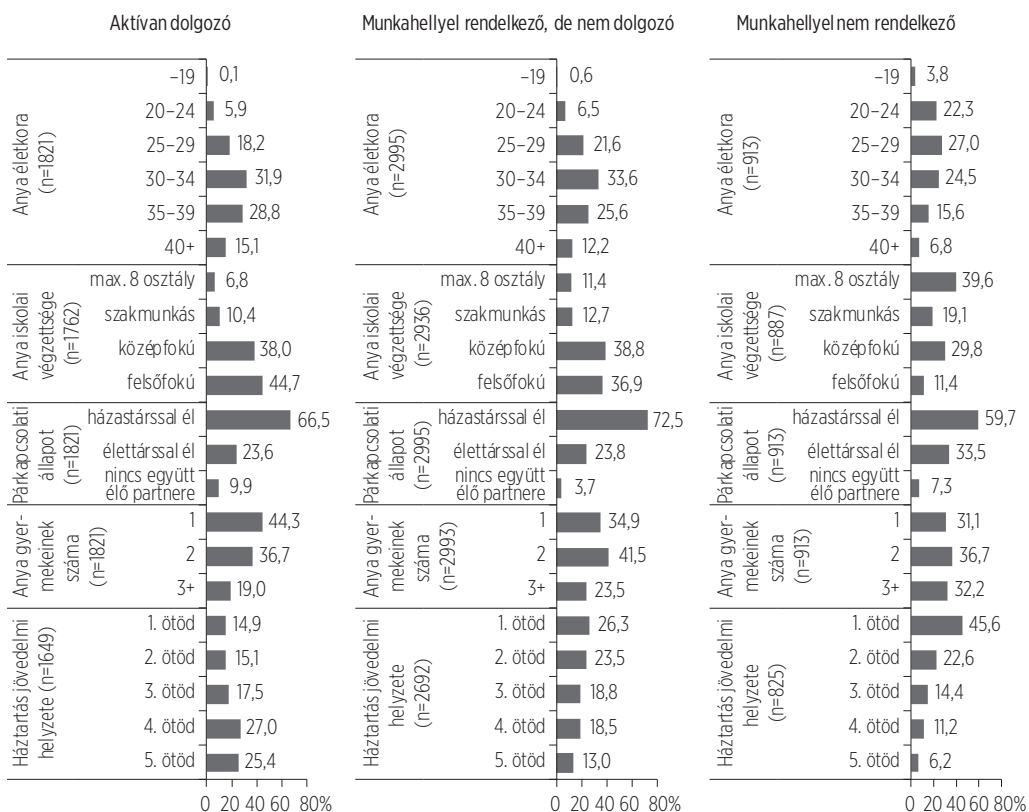
Az iskolai végzettség szerint a dolgozó anyák és a munkahellyel rendelkező anyasági támogatáson lévő anyák hasonló képet mutatnak – a magasabb végzettség felé haladva nő az anyák aránya – azonban az inaktív anyák esetében a középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkezők között csökkenés tapasztalható. A munkahellyel nem rendelkezők esetében a maximum nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkező anyák fordulnak elő a legnagyobb arányban (39,6%), a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (11,4%) pedig a legkisebb arányban.

Az anyák párkapcsolati helyzete alapján mindhárom csoportban egyértelműen a házasságban élők fordulnak elő a legnagyobb arányban, azonban a munkahellyel nem rendelkező anyák esetében a legmagasabb (33,5%) az élettársukkal együtt élő anyák aránya.

Gyermekszám szerint megint csak eltérő kép rajzolódik ki az anyák három munkavállalói csoportja mentén. Míg a dolgozó anyák esetében az egygyermekesek fordulnak elő a legnagyobb arányban (44,3%), addig a munkahellyel rendelkező, de az adatfelvétel idején nem dolgozó, illetve a munkahellyel nem rendelkező anyák esetében a kétgyermekesek vannak többségben (41,5% és 36,7%).

Szintén eltérő tendencia tapasztalható a háztartások anyagi helyzete szerint; míg a dolgozó anyák előfordulása egyre nő a magasabb jövedelmi ötödök felé haladva – a bár a negyedik és ötödik ötöd között tapasztalható némi csökkenés – addig a munkahellyel rendelkező ám inaktív anyák esetében, még inkább a munkahellyel nem rendelkező anyák esetében ez a trend fordított képet mutat.

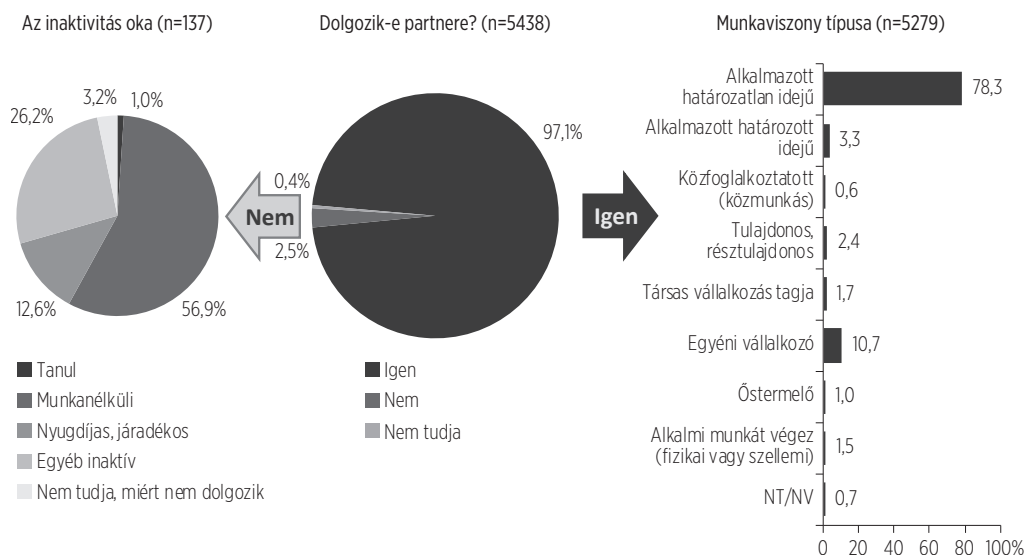
32. ábra: Az anyák szociodemográfiai jellemzői munkaerőpiaci aktivitásuk szerint

2.5. AZ ANYA PARTNERÉNEK MUNKAERŐPIACI STÁTUSZA

A 2 éves és idősebb gyermekek háztartásának társadalmi-gazdasági státuszát nagymértékben meghatározza az anya és apa (vagy nevelőapa⁷) munkaerőpiaci helyzete, foglalkoztatottsága. Az ilyen korú gyermeket nevelő anyák 95 százalékának volt partnere az adatfelvétel idején, míg 5 százalékuknak nem. Az anyák 93,7 százaléka együtt is élt partnerével egy háztartásban, alig 1,2 százalékuknak pedig külön élő partnere volt – a munkaerőpiaci kérdések azonban rájuk is vonatkoztak.

33. ábra: A partner munkaviszonya a párkapcsolatban élő nők körében

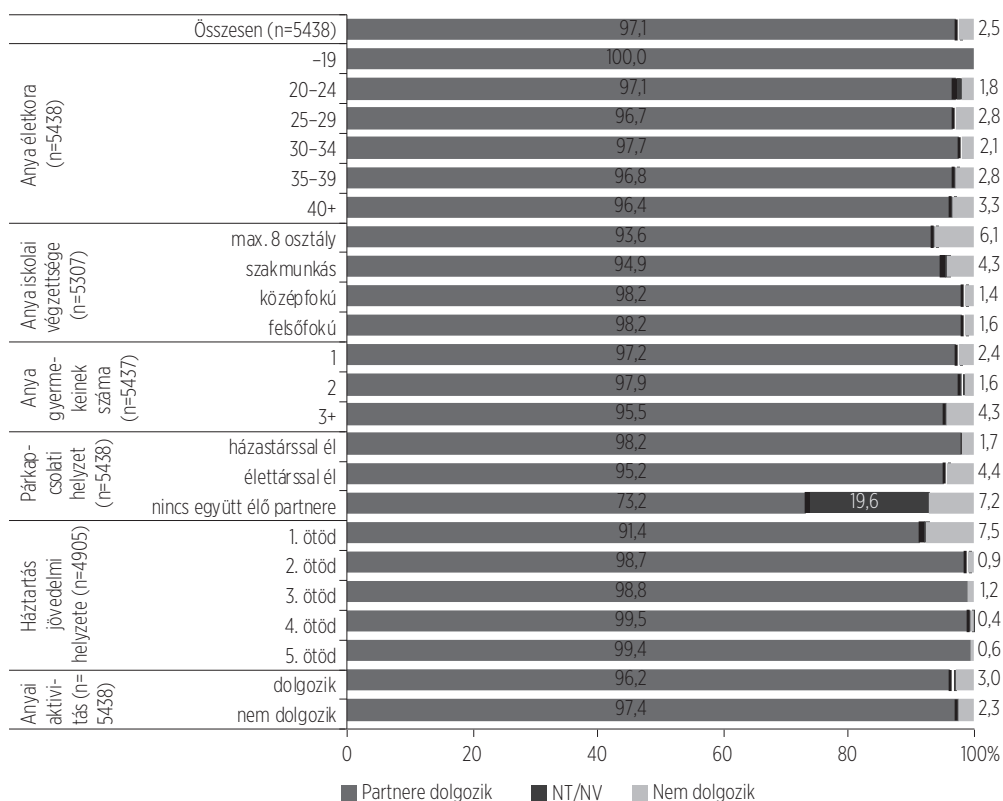

⁷ Ebben az adatfelvételi hullámban nem kérdeztük meg az anyáktól, hogy a vele együtt élő partnere a gyermek apja-e, de az előző adatfelvételekben elhanyagolhatóan alacsony volt azon partnerek aránya, akik nem a gyermekek apái voltak. Jelen fejezetben ezért, amikor az apákról írunk, az anyával együtt élő partnerre gondolunk, aki nem feltétlenül a gyermek vérszerinti apja.

A partnerrel rendelkező anyák (akár együtt, akár külön élő partnerrel rendelkeznek) 97,1 százaléka válaszolta azt, hogy partnere dolgozik (33. ábra, középső panel). A dolgozó apák több, mint háromnegyede (78,3%) alkalmazottként, határozatlan idejű szerződéssel foglalkoztatott, az anya bevallása szerint (33. ábra, jobb oldali panel). Viszonylag magas arányban említették azt is, hogy a partnerük egyéni vállalkozó (10,7%), illetve hogy alkalmazott határozott idejű szerződéssel (3,3%). Azt, hogy az anya férje/élettársa tulajdonos vagy résztulajdonos lenne, az anyák alig 2,4 százaléka jelezte, míg azt, hogy társas vállalkozás tagja, alig 1,7 százaléka. Az alkalmi munkát végzők aránya 1,5 százalék.

A legfeljebb 8 osztályt végzett (6,1%) és szakmunkás végzettségű anyák (4,3%), a három vagy többgyermekes anyák (4,3%), akik élettárssal élnek (4,4%), vagy partnerük nem velük él (7,2%) és akiknek háztartási jövedelmük a legalsó ötödhöz tartozik (7,5%) említették szignifikánsan magasabb arányban, hogy a partnerük nem dolgozik. (Ez az összefüggés egyben azt is takarhatja, hogy mivel a partner nem dolgozik, ezért alacsony a háztartás jövedelme, és/vagy ezért dolgozik az anya). Azon anyák, akik nem élnek együtt partnerükkel, szignifikánsan magasabb arányban nem tudták vagy nem akarták

34. ábra: A partnerek munkaviszonya a partnerrel rendelkező nők szociodemográfiai jellemzői szerint

megmondani, hogy partnerük dolgozik-e; és ugyanezt tapasztaltuk azoknál is, akik szakmunkás végzettségűek, a legalsó jövedelmi ötödhöz tartozik háztartásuk jövedelme és dolgoznak.

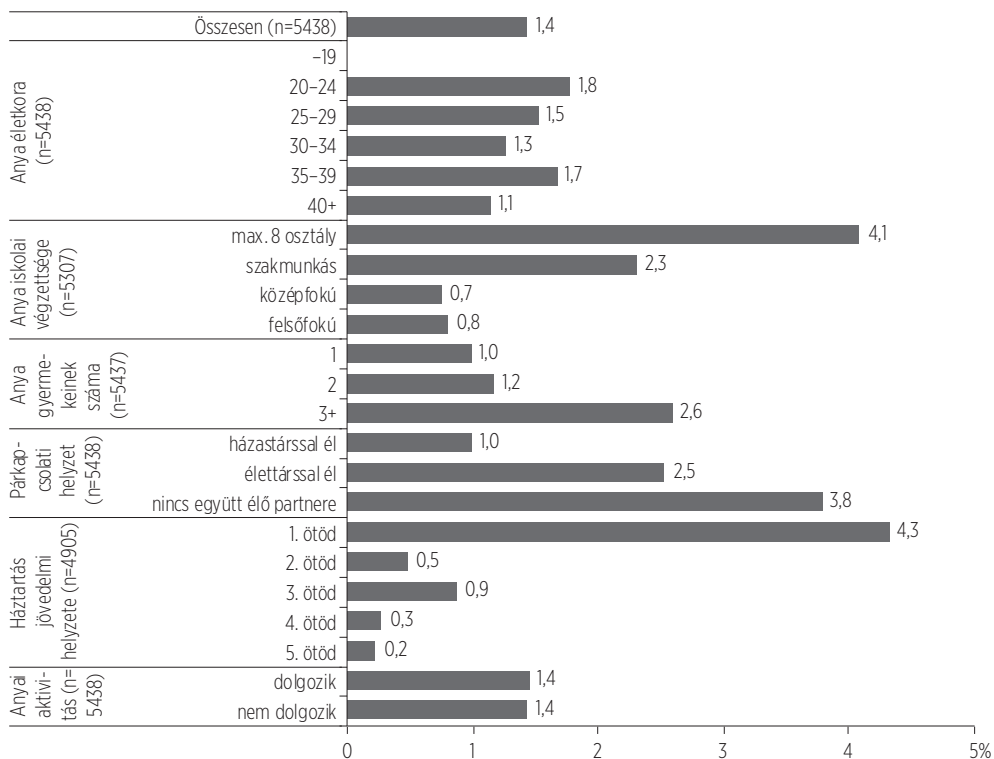
Az aktívan dolgozó partnerek többsége (70,1%) teljes mértékben magán típusú munkahelyen, míg egyötödük (19,5%) teljes mértékben állami munkahelyen dolgozott az anyák bevallása szerint. Az anyák alig 2,6 százaléka jelezte, hogy partnerének munkahelye részben állami, részben magán, vagy egyéb típusú a munkahelye (2,2 százalék).

A teljes mértékben magántulajdonú cégnél dolgozó apák körében szignifikánsan magasabb az egyéni vállalkozóként (13,0%), tulajdonosként vagy résztulajdonosként (3,3%), társas vállalkozás tagjaként (2,2%) és őstermelőként (1,2%) dolgozók aránya, mint a más típusú munkahelyen dolgozó partnerek körében. Míg a teljes mértékben állami, önkormányzati tulajdonú munkáltatóknál dolgozók körében szignifikánsan magasabb az alkalmazottként dolgozók aránya (89,7% a határozott és 7,1% a határozatlan idejű szerződéssel dolgozók esetében) és a közmunkások aránya (2,4%). Azon apák, akiknek részben állami, részben magántulajdonú cég a munkáltatójuk, szintén szignifikánsan magasabb arányban dolgoznak alkalmazottként (88,0%, illetve 6,6% aszerint, hogy szerződésük határozatlan vagy határozott), mint a többiek. A nonprofit cégeknél dolgozó partnerek is inkább alkalmazottak, míg az egyéb típusú munkáltatóknál dolgozók inkább egyéni vállalkozók, őstermelők vagy alkalmi munkások.⁸

A partnerrel rendelkező anyák 2,5 százaléka jelezte, hogy partnere nem dolgozik és négy anya jelezte, hogy nem tudja/nem kíván erre a kérdésre válaszolni (lásd fentebb a 33. ábrát). A nem dolgozó partnerek elsősorban munkanélküliek: ezt a partnerrel rendelkező anyák 1,4 százaléka említette. Ennél az 1,4 százaléknál szignifikánsan magasabb arányban választották azt a nők, hogy partnerük munkanélküli, ha legmagasabb iskolai végzettségük a 8 osztály (4,1%), vagy a szakmunkás (2,3%), ha három vagy több gyermekük van (2,6%), ha párjukkal élettársi kapcsolatban élnek (2,5%) és ha háztartásuk a jövedelmük szerint az alsó ötödhöz tartozik (4,3%).

⁸ Mindezek az értékek a partner munkahelyének típusára és munkaviszonyára vonatkozó anyai válaszokon alapulnak.

35. ábra: A munkanélküli partnerrel rendelkezők aránya azon anyák szociodemográfiai jellemzői szerint, akiknek van partnerük

2.6. JÖVEDELEM ÉS TÁMOGATÁSOK

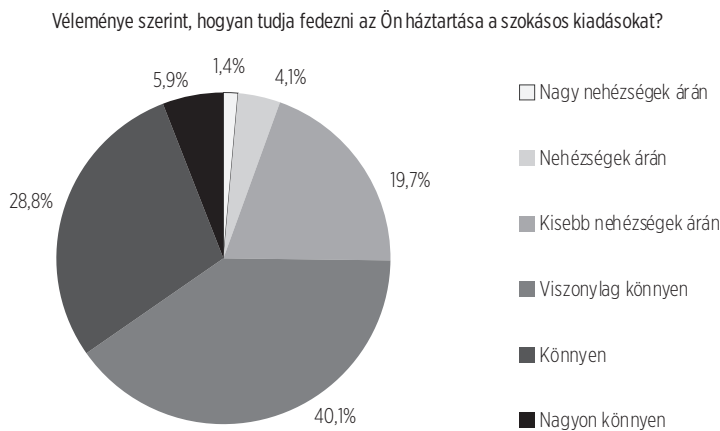
Az anyák munkavállalásának kérdéséhez szorosan kapcsolódik a családok anyagi helyzete – mint láttuk, a munkavállalás indoka sok esetben anyagi ok. Felmérésünkben a konkrét háztartási jövedelem számbavétele mellett azt is megvizsgáltuk, hogy az anyák szubjektíven hogyan vélekednek az anyagi helyzetükről, illetve kiknek okoz gondot a megélhetés. Ezen túl vizsgálatunk során azt is megnéztük, hogy milyen anyagi jellegű családtámogatási formákat vesznek igénybe a két és féléves gyermekeket nevelő családok.

2.6.1. ANYAGI HELYZET

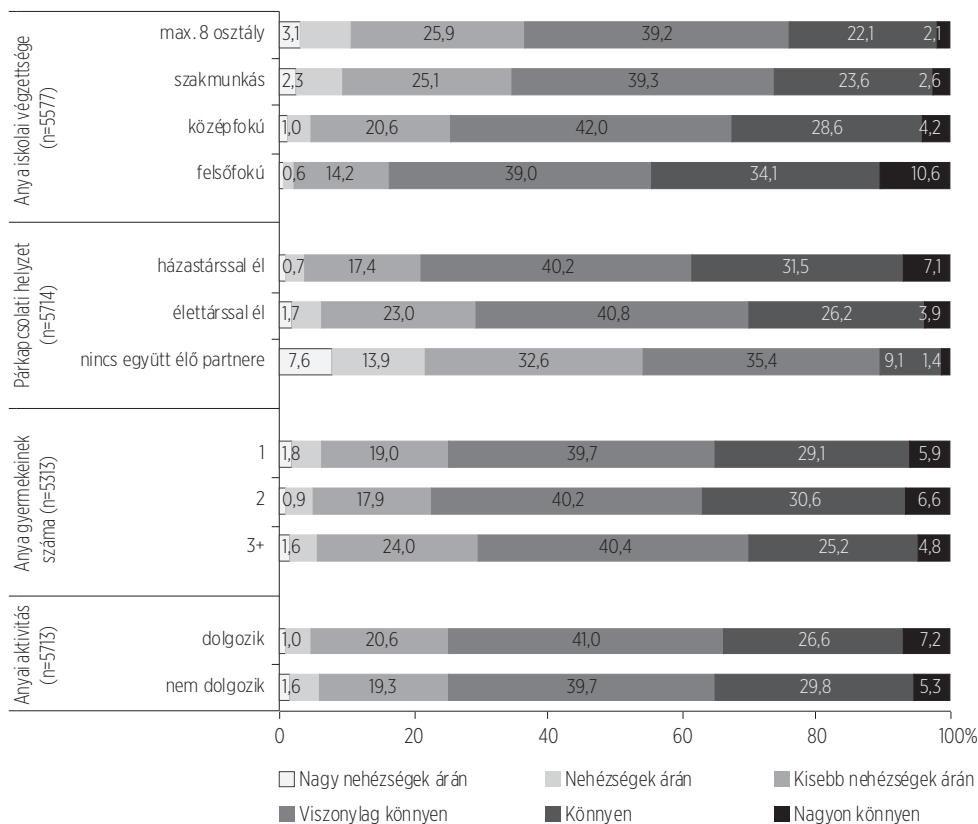
A két év feletti gyermekeket nevelő anyák többsége meglehetősen pozitívan ítéli meg családjuk anyagi helyzetét. Arra a kérdésre, hogy „Véleménye szerint, hogyan tudja fedezni az Ön háztartása a szokásos kiadásokat?” mindössze 1,4 százalékuk jelzett nagy nehézségeket, de emellett további 4,1 százalék szintén beszámolt anyagi nehézségekről. Az anyák egyötöde (19,7%) úgy érzi, hogy kisebb nehézségek árán tudja háztartása a kiadásokat fedezni. A viszonylag kedvező anyagi helyzet az anyák 40,1 százalékát jellemzi, míg a fennmaradó 28,8 százalékuk úgy látja, hogy könnyen, 5,9 százalékuk nagyon könnyen tudja fedezni háztartási kiadásait.

A háztartási anyagi helyzetre vonatkozó szubjektív válaszokat az anyák és családok néhány szociodemográfiai jellemzője mentén vizsgálva jól körvonalazódik az anyagi helyzet meghatározottsága. Az anya iskolai végzettségi szintjének emelkedésével egyre kedvezőbb a család anyagi helyzetének megítélése. A házasságban élő anyák véleménye szintén kedvezőbb az anyagi helyzetet illetően. E szempontból különösen az egyedülálló anyák helyzete tűnik nehéznek. Az is látszik, hogy a 3 vagy többgyermekes családok szubjektív anyagi helyzete kedvezőtlenebb. Az anyai munkavállalás ugyanakkor érdemben nem kapcsolódik össze a család szubjektív jövedelmi helyzetével.

36. ábra: A háztartás szubjektív anyagi helyzete (n=5714)

37. ábra: A háztartás anyagi helyzetének megítélése háttérváltozók szerinti bontásban

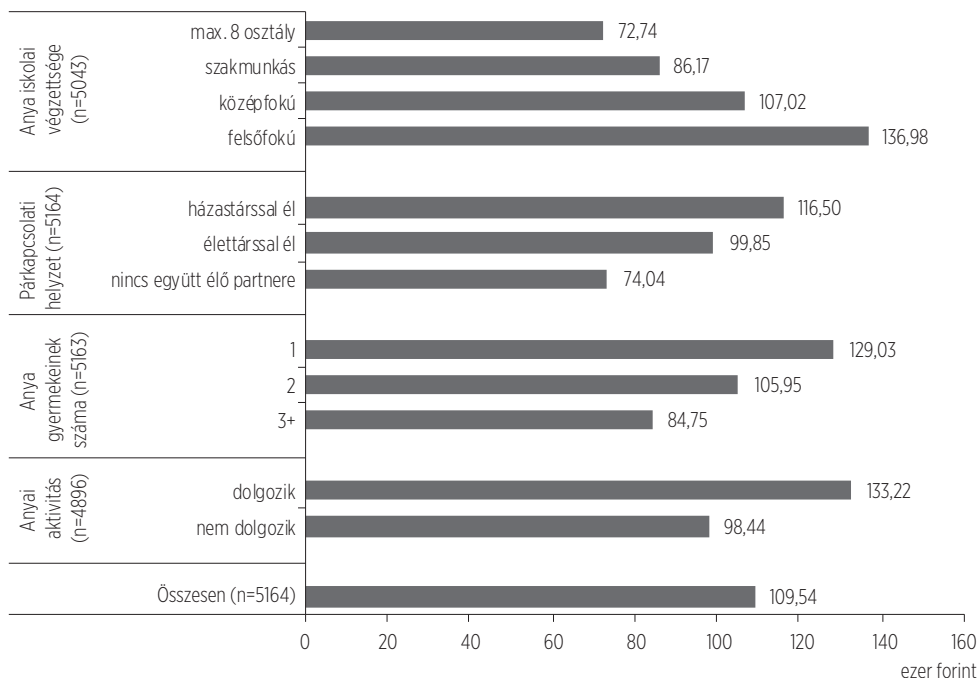

A családok anyagi viszonyainak objektív méréséhez a válaszadókat arra kértük, hogy számszerűen adják meg havi háztartás-szintű összbevételük nettó (levonások utáni) összegét. Azok, akik nem tudták, vagy nem szándékoztak megadni a konkrét összeget, zárt kategóriákba sorolva adhattak választ a kérdésre. Utóbbi válaszokat a háztartási jövedelem öszszegszintű változójához visszakódolva hoztuk létre a háztartás összbevételének folytonos változóját. Az egy főre eső nettó háztartási jövedelem kiszámításához ezeket az összegeket osztottuk el a háztartás tagjainak számával. Az egy főre eső nettó háztartási jövedelem eszerint a vizsgált családokban 109 ezer forint. Ez az összeg eltérő átlagokat mutat számos családi és anyai háttérjellemző mentén.

A magasabb iskolai végzettségű anyák családjában egyre kedvezőbb egy főre eső jövedelmet találunk. Az alapkü iskolai végzettségű anyák esetében havonta átlagosan 73 ezer forint, a diplomás anyák családjában 137 ezer forint bevétel jut egy főre. Párkapcsolati helyzet tekintetében az egyedülálló anyák kedvezőtlenebb családi anyagi viszonyai itt is tükröződnek a házasságban vagy egyéb párkapcsolatban élőkhez képest. A gyermekszám nyilvánvalóan meghatározza a családi bevételek egy főre jutó átlagösszegét: az egygyermekeseknél 129 ezer forint havi egy főre jutó jövedelem a gyermekek számával egyre csökken, a három vagy több gyermeket nevelő családokban átlagosan 85 ezer forint.

Az anya munkavállalása érdemben kihat a családi jövedelemre. A gyermekük 2–3 éves korában már dolgozó nők családjában az egy főre eső havi átlagjövedelem 35 ezer forinttal magasabb, mint azokban a családokban, ahol az anya (még) nem dolgozik.

38. ábra: Egy főre eső háztartási jövedelmi átlagok

2.6.2. IGÉNYBE VETT TÁMOGATÁSOK

A rendszeres havi bevételek részét képezik a háztartás egy vagy több tagjának munkából származó jövedelme mellett a különböző anyagi jellegű családtámogatási formák is.

Az igénybe vehető támogatások egy része alanyi jogon, míg más része biztosítási jogviszonyhoz kötötten jár.

Az alanyi jogon járó juttatások közé tartozik a *családi pótlék*, amely két ellátást foglal magába, a nevelési ellátást és az iskoláztatási támogatást. A nevelési ellátást a még nem tanköteles, az iskoláztatási támogatást pedig a tanköteles, és a már nem tanköteles, de köznevelési (középfokú oktatási) intézményben tanulmányokat folytató gyermekek után folyósítják. Összege 2008 óta változatlanul az egygyermekes, kétszülős családok esetében havi nettó 12.200 forint. Egyedülálló szülő esetén ez az összeg 13.700 forint. Magasabb gyerekszám esetén mind a kétszülős, mind pedig az egyszülős családokban nagyobb a gyermekenként járó juttatás. A tartósan beteg, illetve a súlyosan fogyatékos gyermek után magasabb összegű családi pótlékot folyósítanak a betegség fennállásig, illetőleg a gyermek 18. életévének betöltéséig.

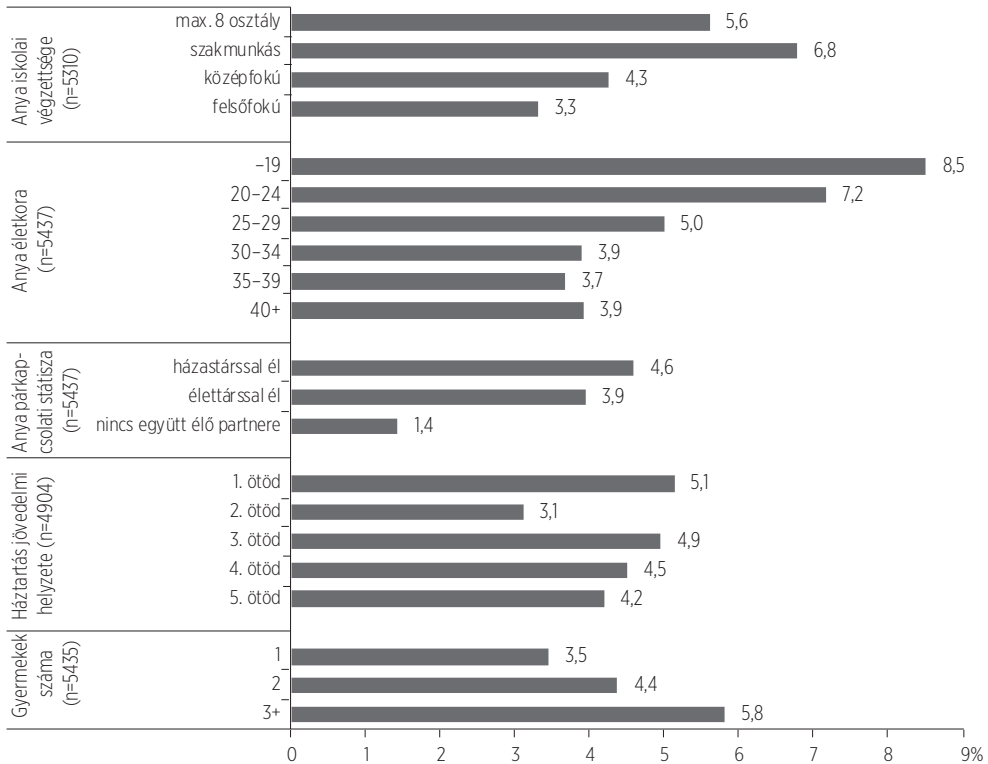
A Kohorsz '18 Anyai Munkavállalás Vizsgálatának eredményei szerint a legalább kétéves gyermeket nevelő szülők szinte mindegyike igénybe veszi a családi pótlékot: a kérdezettek 98,5 százaléka kapja ezt a támogatási formát. A fennmaradó 1,5 százaléknak pedig nagyobbik része a betegség/fogyatékoság miatt járó emelt összegű családi pótlékban részesül, így összesen fél százalék nem kap sem alap, sem magasabb összegű családi pótlékot. Magasabb összegű családi pótlékban egyébként összességében a családok 5,9 százaléka részesül (a családi pótlékot, illetve a magasabb összegű családi pótlékot kapók aránya azért haladhatja meg a 100 százalékot, mert ha egy családban több gyermeket is nevelnek, akkor elképzelhető, hogy gyermekenként eltérő típusra jogosultak a szülők).

A másik jelentősebb alanyi jogon járó támogatás a *gyermekgondozást segítő ellátás* (GYES, régebben: gyermekgondozási segély). A GYES összege annak a GYES-jogosult személynek a részére jár, aki a gyermekkel egy háztartásban él, ő neveli a gyermeket és vele életvitelszerűen együtt él – tehát választástól függően az anya vagy az apa is igénybe veheti a szülők közül. Az ellátás a gyermek harmadik életévének betöltéséig, ikergyermekes esetén a tankötelessé válás évének végéig, a tartósan beteg, illetőleg súlyosan fogyatékos gyermek tizedik életévének betöltéséig folyósítható. Az ellátás havi összege gyermekenként 28.500 forint, ebből 10 százalék nyugdíjjárulékot vonnak le. A GYES összege mellett a szülő csak akkor folytathat kereső tevékenységet, ha a gyermek betöltötte a féléves kort. A GYES-t a gyermek egyéves kora után a nagyszülőnek is lehet folyósítani, amennyiben a gyermek gondozása a szülők háztartásában történik, és a szülők a nagyszülő javára lemondanak a GYES-ről.

Felmérésünk eredményei szerint döntő többségben az anyák veszik igénybe a GYES-t, 90,5 százalékuk kapja ezt az ellátást. Ugyan a lehetőség az apák részére is adott lenne, mégis mindössze 4,4 százalékuk igényelte. Bár összességében nagyon alacsony az esetszám, annyi azonban elmondható, hogy a többgyermekes, fiatal, alacsonyabb iskolai végzettségű, rosszabb anyagi körülmények között élő, házas anyák esetében nagyobb az apai GYES ará-

nya. Míg például az egygyermekes családokban csak 3,5 százalék esetében veszi igénybe az apa a GYES-t, addig a legalább 3 gyermekes családokban ez az arány 5,8 százalék. A 20 év alatti anyák esetében 8,5 százaléknál az apa kapja a GYES-t, a 35 év feletti anyáknál csak 3,9 százalék. Míg a felsőfokú végzettségű anyáknál csak 3,3 százalék az apai GYES aránya, a legfeljebb 8 osztályt végzett anyáknál 5,6 százalék, a szakmunkás végzettségű anyáknál pedig 6,8 százalék. Az, hogy az anya dolgozott-e már a kérdezés idején, vagy még otthon volt a gyermekkel, csak minimális eltérést jelent: a dolgozó anyák 4,7 százalékánál, a nem dolgozóknak 4,2 százalékánál kapja a család férfi tagja ezt a juttatást.

39. ábra: Az apai GYES-t igénybe vevők aránya

Szintén az alanyi jogon járó családtámogatási ellátások közé tartozik a *gyermeknevelési támogatás* (GYET), amelyet az a szülő, illetve gyám veheti igénybe, aki saját háztartásában három vagy több kiskorú gyermeket nevel. A támogatás a legfiatalabb gyermek 3. életévének betöltésétől a 8. életévének betöltéséig jár. Ha a legidősebb gyermek betölti a 18. életévét és ezzel a gyermekek száma három alá csökken, megszűnik a jogosultság. A gyermeknevelési támogatásban részesülő személy a kereső tevékenységet heti 30 órát meg nem haladóan folytathat, vagy történhet időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés az otthonában történik. A gyermeknevelési támogatás havi összege – függetlenül a gyermekek számától – 28.500 forint, ebből 10 százalék nyugdíjjárulékot vonnak le.

Adataink szerint a gyermeknevelési támogatást a két, két és fél éves gyermeket nevelő családoknak csak töredéke, mindössze 1,4 százalék vette igénybe. Ha csak a legalább három gyermekes anyákat vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az ő körükben is mindössze 2,9 százalék kap GYET-et. Ugyanakkor vannak olyan egy-, illetve kétgyermekes anyák is, akik – alacsonyabb arányban ugyan, 1,2, illetve 0,8 százalék – szintén részesülnek ebben a támogatásban. Emögött minden bizonnyal a mozaikcsaládok jelensége áll, azaz az adott háztartásban nemcsak a szülőpár közös gyermekei, de a szülők előző partnerkapcsolatából származó gyermekek is élhetnek. A legalább háromgyermekes anyákra jellemző alacsony igénybevételt pedig magyarázhatja az életkori megkötés, hiszen a legkisebb gyermeknek be kell töltenie a 3 évet, a kohorszvizsgálatban részt vevő gyermekek viszont még nem érték el ezt az életkort.

A biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátások közül az egyik legfontosabb a *gyermekgondozási díj* (GYED). Erre jogosult a biztosított szülő, ha a gyermek születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt. A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj, illetve az annak megfelelő időtartam lejártát követő naptól a gyermek 2. életévének betöltéséig, míg ikergyermek esetén a gyermekek hároméves koráig jár. A gyermekgondozási díj összege a naptári napi alap 70 százaléka, de legfeljebb havonta a mindenkor minimálbér kétszeresének 70 százaléka, azaz 2020-ban 225.400 forint, 2021-ben pedig 234.360 forint volt. Ebből az összegből 10 százalék nyugdíjárulékot és 15 százalék személyi jövedelemadó-előleget vonnak le. A gyermekgondozási díj folyósításának ideje alatt korlátlan időtartamban lehet kereső tevékenységet folytatni.

Mivel a kutatásban szereplő gyermekek már betöltötték a két éves kort, ezért viszonylag alacsony a GYED-et kapó szülők gyakorisága: azoknál fordulhat elő, akik ikergyermeket nevelnek, hiszen az esetükben három év a jogosultsági korhatár, illetve azoknál, akiknek időközben született egy kisebb gyermekük, aki azonban már elég idős ahhoz, hogy utána ne csecsemőgondozási díj, hanem GYED járjon. Összességében a vizsgálatban részt vevő anyák 7,6 százaléka részesül GYED-ben, az egygyermekesek 1,1 százaléka, a kétgyermekes anyák 12,2 százaléka, míg a három vagy több gyermekes anyák 10,4 százaléka. (A COVID-19 világjárvány miatt a GYES, illetve a GYED jogosultságát 2021 tavaszán meghosszabbították, így előfordulhatott, hogy azok az egygyermekesek is kaptak még GYED-et, akiknek a gyermeke betöltötte a két évet). Azok esetében, akiknek született kisebb gyermekük a kutatásban részt vevő gyermek után, 37 százalékos a gyakoriság. A GYED igénybevétele a házasság, nem dolgozó, 25–34 év közötti, közepes anyagi körülmények között élő anyákra jellemző nagyobb arányban. Például a nem dolgozó anyák közül csaknem minden tizedik (9,9%) kap GYED-et, szemben a dolgozók 2,7 százalékaival (annak ellenére, hogy a GYED és az aktív munkaviszony nem zárják ki egymást). A középső jövedelmi ötödbe tartozók 11,4 százaléka, a legrosszabb anyagi helyzetben lévőknek viszont csak 3,3 százaléka kap GYED-et. Az anya párkapcsolati helyzete szerint is megfigyelhető eltérés: a házasságban élő anyák 9,3 százaléka, az élettársi kapcsolatban élők 4,9 százaléka, a partner nélkül élők 0,8 százaléka részesül GYED-ben.

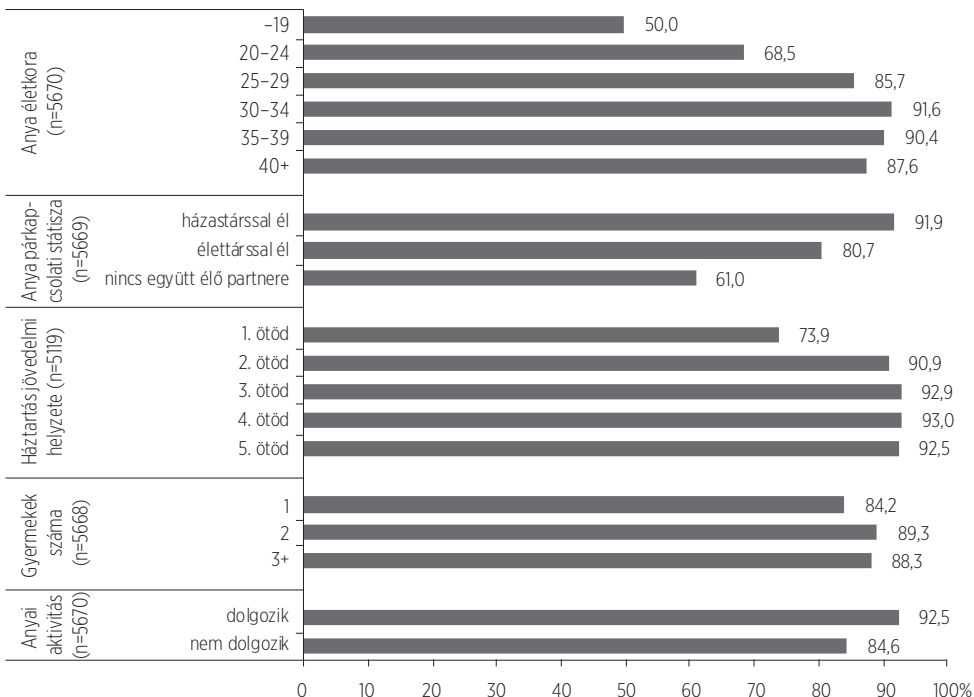
A legalább két éves gyermeket nevelő anyák 15,4 százalékának született kisebb gyermeke a kutatásban részt vevő gyermeket követően. Mint láttuk, közülük viszonylag sokan részesülnek GYED-ben. A másik hozzájuk kapcsolódó biztosítási jogviszonyhoz, illetve életkori korláthoz kötődő családtámogatás a *csecsemőgondozási díj* (CSED). Mivel a szülési szabadság sok esetben (az ajánlásoknak megfelelően) már a szülés előtt, négy héttel a szülés várható

időpontja előtt megkezdődik, ezért azok is jogosultak a CSED igénybevételére, akiknél még nem született meg a kutatásban részt vevő gyermek kistestvére, de a várandósság utolsó szakaszában vannak.

Adataink szerint a kérdezettek 6,4 százaléka kapott CSED-et. A kutatásban részt vevő gyermekeknél fiatalabb gyermekkel is rendelkezők 39,5 százaléka kapta ezt a támogatási formát. A CSED emellett ugyanazokban a csoportokban gyakoribb, ahol a GYED: a házas, 25–34 év közötti, közepes anyagi helyzetű, nem dolgozó anyák esetében (vagyis azok körében, akik nagyobb eséllyel szültek kistestvért).

A családtámogatási juttatások közé tartozik a *rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény* is, amely a család anyagi helyzetétől függően vehető igénybe. A kedvezményhez kapcsolódik alapesetben évente kétszer 6.000 forint támogatás, hátrányos helyzet esetén pedig az emelt összeg 6.500 forint, emellett az iskoláskorú gyermekek étkezéséhez, kollégiumi ellátásához is hozzájárulást jelent ez a támogatási forma. Összességében minden huszadik anya veszi igénybe (5,1%). Mivel ez egy kimondottan a hátrányos helyzetűeknek szóló támogatási forma, ezért nem meglepő, hogy magasabb az igénybevételi arány a legalább 3 gyermekesek (9,5%), a legalacsonyabb jövedelmi ötödbe tartozók (15,3%), a partner nélkül gyermeket nevelők (18,5%), illetve a fiatalabb anyák (20 év alattiak: 33,9%, 20–24 év közöttiek: 15,2%) körében.

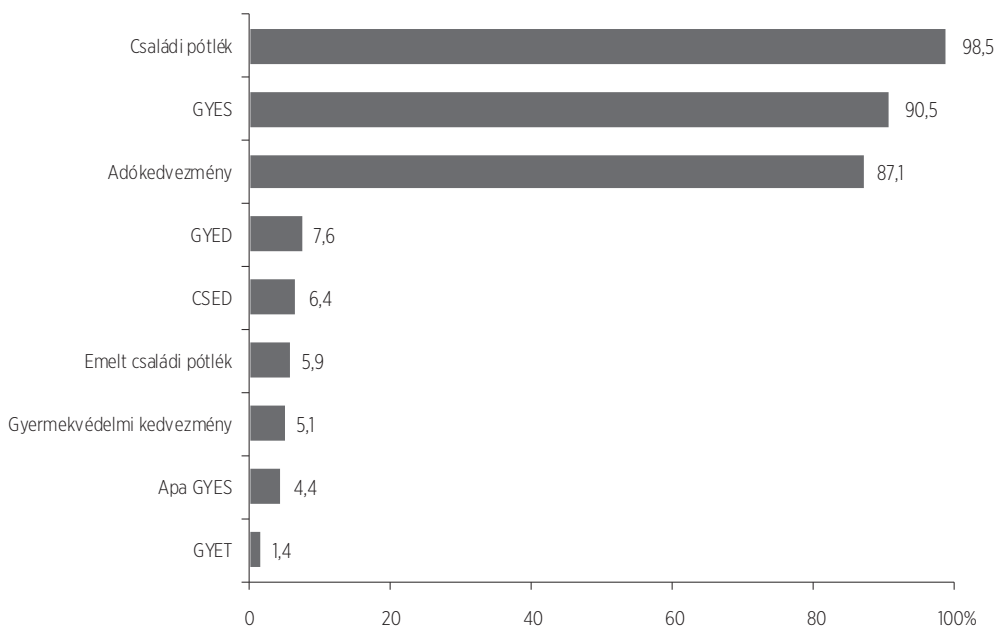
40. ábra: A családi adó- és illetékkedvezmény igénybevételi aránya

Végül utolsó családtámogatási formaként azt is megnéztük, hogy a családi adó-, illetve illetékedvezményt milyen arányban veszik igénybe a gyermeket nevelők. Adataink szerint a túlnyomó többség (87,1%) részesül családi adókedvezményben. Ha azonban megnézzük az anyák egyes demográfiai-gazdasági jellemzőit, akkor jelentős különbségeket figyelhetünk meg. A 12,8 százalékos átlagot meghaladó módon nem veszik igénybe/nem tudják igénybe venni a családi adókedvezményt az egygyermekesek (15,8%), a legrosszabb jövedelmi ötödbe tartozók (26,1%), a partner nélkül (39%) vagy élettársi kapcsolatban élők (19,3%), a 30 évnél fiatalabbak (a 20 év alattiak 50%-a, a 20–24 évesek 31,5%-a, a 25–29 évesek 14,3%-a) és a nem dolgozó anyák (15,4%).

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a kétéves gyermeket nevelő családok túlnyomó többsége igénybe veszi a családtámogatási formák széles palettájának legalább egy elemét. A legnagyobb arányban az alanyi jogon járó, de nem túl jelentős összegű családi pótlékot kapják a gyermekek nevelői, emellett még a GYES és a családi adókedvezmény mutat számottevő lefedettséget. Ugyanakkor jelentős különbségek mutatkoznak a társadalmi-gazdasági jellemzők szempontjából, így azt láthatjuk, hogy van több olyan család-támogatási forma, ahol a leginkább rászorulóknak kisebb eséllyel részesülnek támogatásban.

41. ábra: A különböző családtámogatási formák igénybevételi aránya

2.7. CSALÁDON BELÜLI MUNKAMEGOSZTÁS ÉS GYERMEKFELÜGYELET

A kisgyermeket nevelő családok mindennapi életének fontos része a háztartási és gyermekgondozási feladatok ellátása és megosztása, a gyermekek napközbeni ellátásának, felügyeletének megszervezése. A családok életkörülményeinek, értékeinek függvényében mindezek a megoldások sokban különbözhetnek. Azonban az esetleges anyai munkavállalás mindenképpen kihat a feladatok elosztására és a gyermekfelügyelet megszervezésére.

2.7.1. CSALÁDON BELÜLI MUNKAMEGOSZTÁS

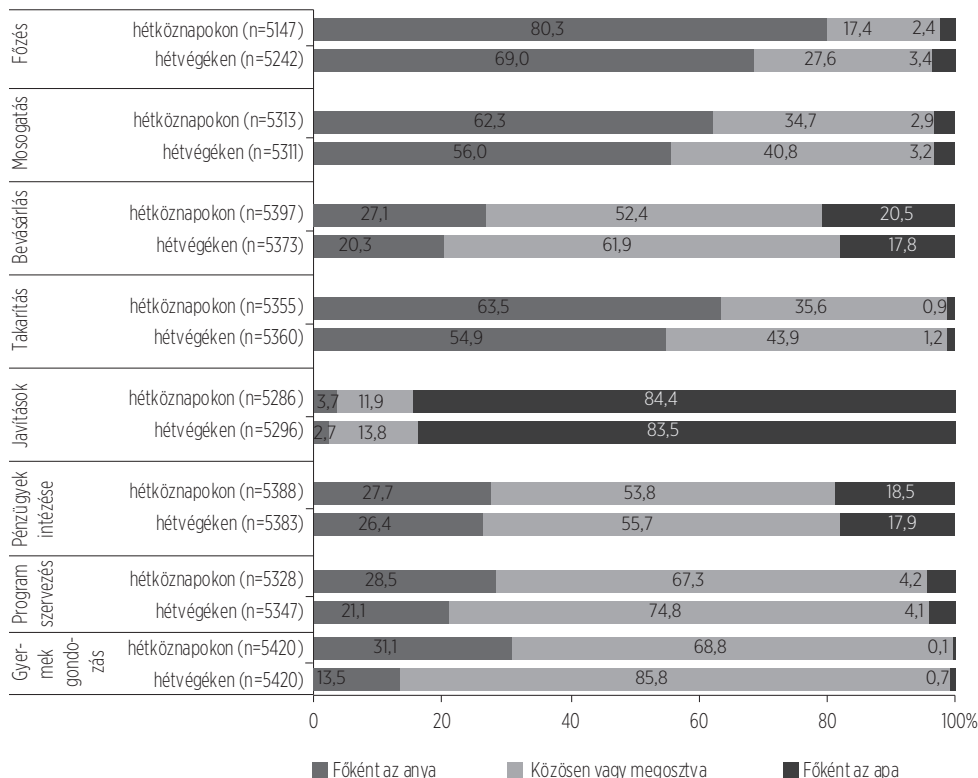
A két év feletti gyermekek családjában a háztartási munkák és a gyermekgondozási tevékenységek szülők közötti megosztását hétköznapiakon és hétvégeken külön-külön is megvizsgáltuk. Ezeket a kérdéseket kizárólag azoknak az anyáknak tettük fel, akik házastársukkal, élettársukkal egy háztartásban éltek a megkeresés idején.

A háztartási munkák esetében nyolc tevékenységről kérdeztük meg, hogy leginkább az anya, az apa vagy a két szülő együttesen, esetleg megosztva szokta végezni. A leginkább anyához kötődő háztartási munkák a főzés, a mosogatás és a takarítás. Előbbi hétköznapiakon 80, hétvégenként 70 százalékban az anyák feladata. Közösén vagy megosztva végzett tevékenységnek leginkább a gyermekgondozás és a programszervezés tekinthető, a családok 60–70 százalékában ez jellemző. Az apák a részüket a háztartási munkákból főként a lakásban, házban szükséges javítások elvégzésével veszik ki.

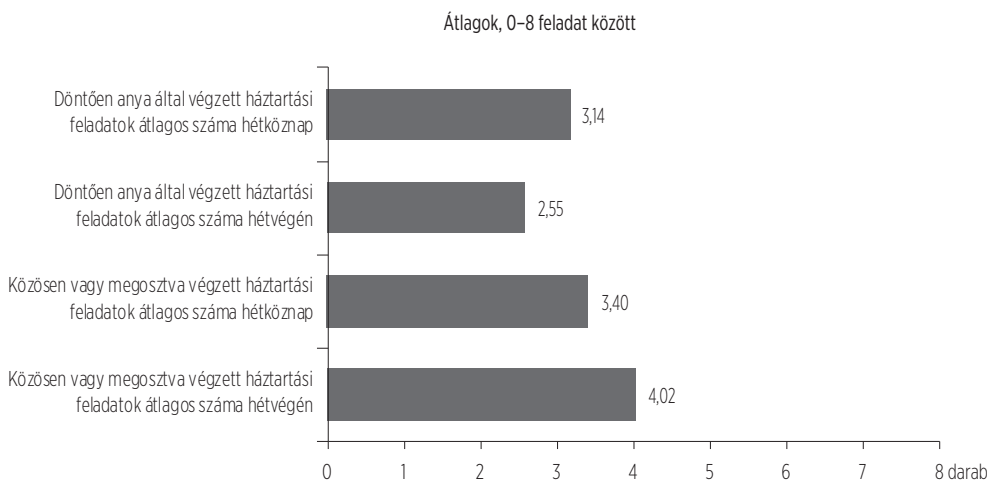
A háztartási munkák hétköznapi és hétvégi megosztásában mutatkozó különbségek jellemzően az anyák munkaterheinek hétvégi csökkenését mutatják. Hétvégenként gyakoribb, hogy a főzés, takarítás, bevásárlás, mosogatás feladatait a szülők egymás között megosztva végzik el.

A felsorolt nyolc háztartási feladatból az anyák hétköznaponként átlagosan 3,14-et egyedül végeznek el. Az anyára jutó feladatok hétvégére némileg csökkennek (2,55), ahogy növekszik a közösén vagy megosztva végzett háztartási munkák átlaga.

42. ábra: Házimunka-feladatok megosztása a szülők között - együtt élő szülők körében

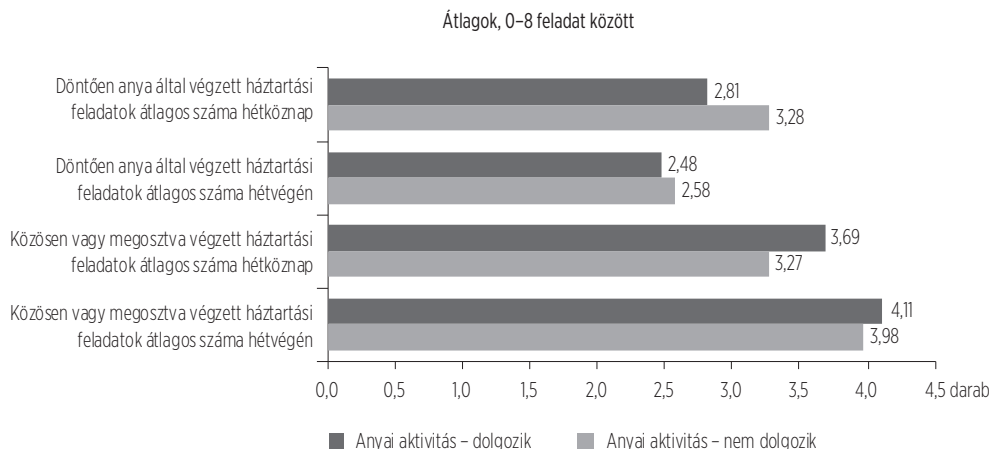

43. ábra: Háztartási feladatok átlagos száma – együtt élő szülők körében (n=5369)

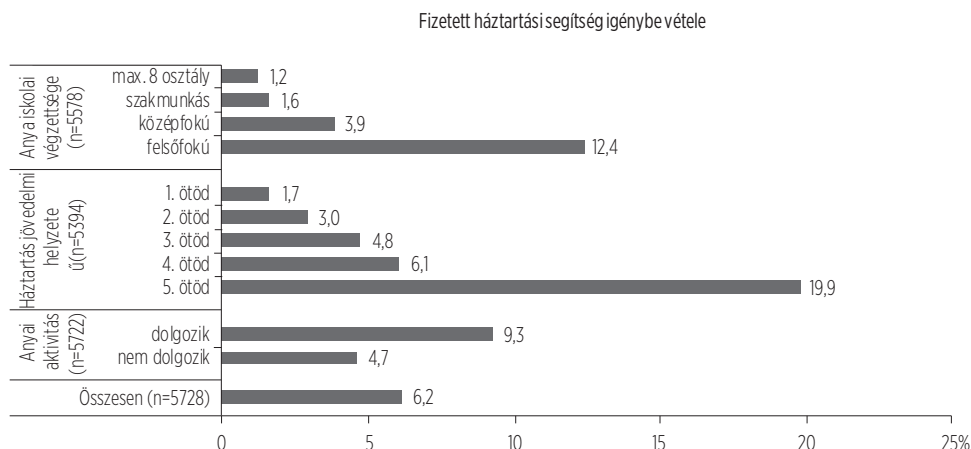
A háztartási munkaterhekben eltérés mutatkozik aszerint, hogy az anya aktívan dolgozik-e. A dolgozó anyákra hétköznaponként átlagosan kevesebb háztartási munka és több közösen/megosztva végzett feladat jut, mint azokra, akik otthon vannak a gyermekükkel. Ez az eltérő háztartási munkaterhelés némileg hétvégenként kiegyenlítődni látszik.

44. ábra: Háztartási feladatok átlagos száma, anyai munkavállalás szerint – együtt élő szülők körében (n=5369)

A kisgyermekes családok mindössze 6 százalékára jellemző, hogy a háztartási munkák elvégzéséhez több-kevesebb rendszerességgel fizetett külső segítséget vesz igénybe. Ennek gyakorisága nagyobb a kedvezőbb anyagi helyzetű családokban, illetve abban az esetben, ha az anya magasabb iskolai végzettségű. A felsőfokú végzettségű anyák több mint egytizedének (12%) van fizetett segítsége. A dolgozó anyák is nagyobb arányban (9,3%) vesznek igénybe külső segítséget a háztartási munkák elvégzésében.

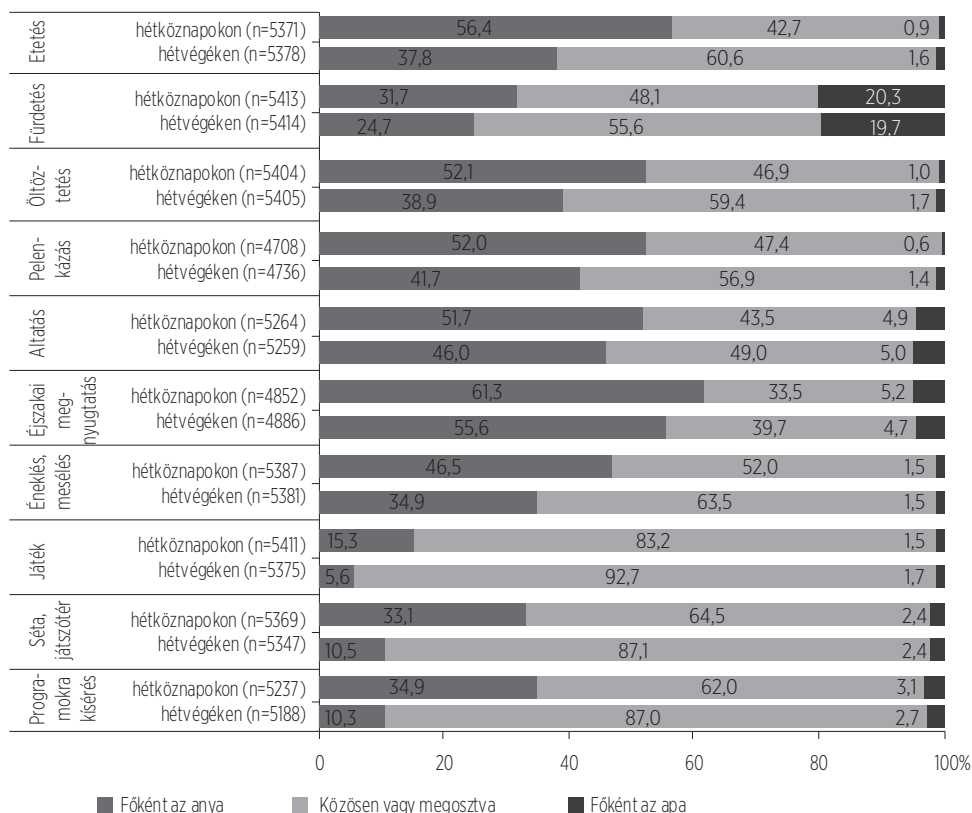
45. ábra: Fizetett háztartási segítség igénybe vételének háttérjellemzői

A háztartási munkák mellett a gyermekgondozási tevékenységek szülők közötti megosztását is vizsgáltuk. Ebben az esetben mindig a kutatásban szereplő, 2–3 év közötti kisgyermek gondozásával kapcsolatos feladatokról kérdeztük az anyákat. Akik összesen tíz, erre a korosztályra jellemző gyermekgondozási tevékenység kapcsán jelezték, hogy inkább ők, inkább az apa, avagy a pár egymás között megosztva, esetleg a szülők együtt végzik azt. A hétköznapok és hétvégek munkamegosztási eltéréseit itt is külön vizsgáltuk.

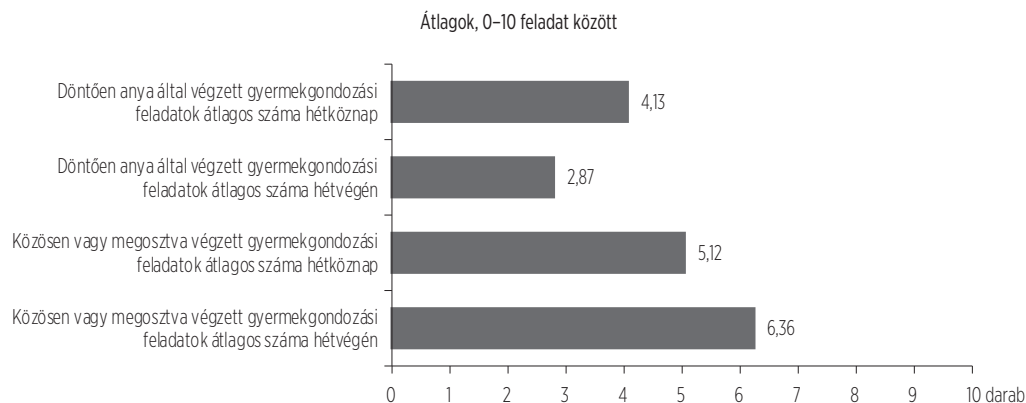
Az anyák beszámolóí alapján – bár az ő terhelésük általában jelentősebb – igen sok a szülők között megosztva végzett gyermekgondozási feladat. Ilyen döntően közösen végzett feladatok a szabadidős tevékenységek, a játék, sétálás, játszótérezés vagy az egyéb programokra a gyermek eljuttatása, szállítása. Az is látszik, ahogyan hétvégeken az anyák leterheltsége csökken. Hétköznaponként főleg rájuk hárulnak a gyermek ellátásának mindennapi feladatai, például az etetés, öltöztetés, pelenkázás, altatás, sőt az éjszakai megnyugtató is. Hétvégeken azonban kiegyenlítettebb a szülők közötti munkamegosztás, ilyenkor ezekben a napi ellátási tevékenységekben, de például a mesélésben, éneklésben, mondókázásban is jobban részt vesznek az apák. A gyermekgondozási feladatok közül a leginkább apához kötődő a fürdetés. Hétköznapokon és hétvégeken egyaránt, a családok egyötödében ez jellemzően az apa feladata a 2 év feletti gyermekkel.

46. ábra: Gyermekgondozási feladatok megosztása a szülők között – együtt élő szülők körében

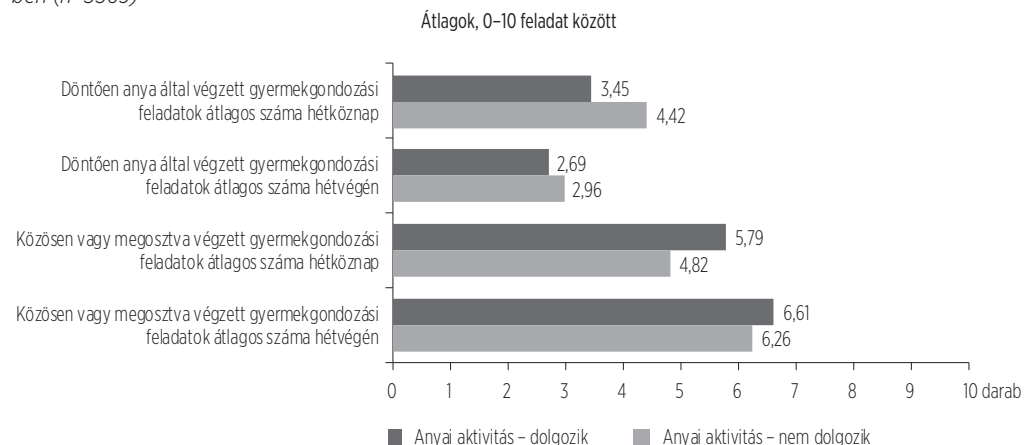
Amennyiben a 10 felsorolt gyermekgondozási tevékenység átlagát vizsgáljuk, az anyákra eső tevékenységek hétköznapokra jutó 4,13 átlagos számának jelentős csökkenését (2,87 tevékenység) tapasztaljuk a hétvégi napokon. Ezzel párhuzamosan persze hétvégére nő a szülők által közösen, vagy megosztva végzett gyermekgondozási feladatok száma (5,12-ről 6,36-ra a 10 feladatból.)

47. ábra: *Gyermekgondozási feladatok átlagos száma – együtt élő szülők körében (n=5369)*

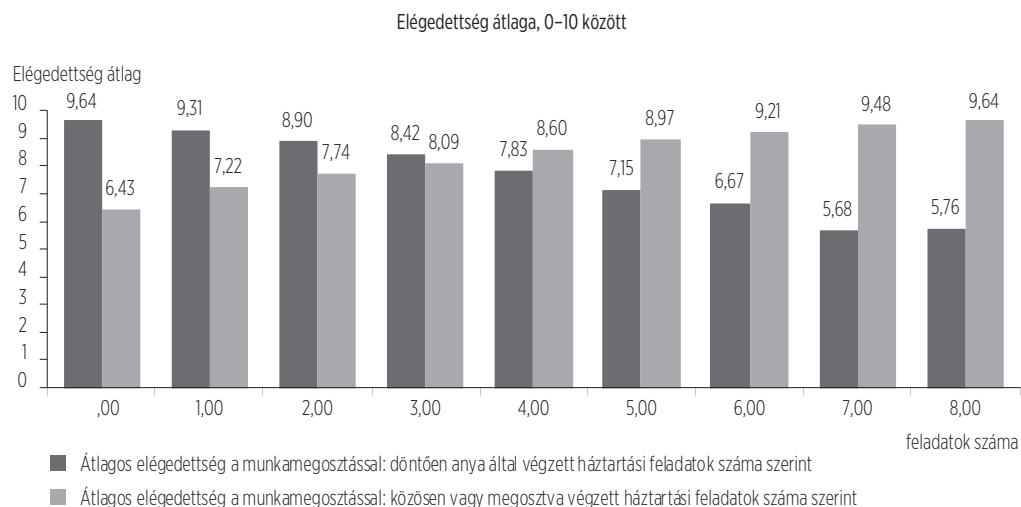
Hétköznaponként számos gyermekgondozási feladatot (etetés, öltöztetés, pelenkázás) nyilvánvalóan az otthon maradó szülő, döntően az anya végez. Éppen ezért a dolgozó anyák esetében kicsit eltérő a munkamegosztás alakulása. A dolgozó anyák terhelése a gyermekgondozási feladatok ellátásában hétköznaponként csekélyebb (3,45), mint a gyermekkel otthon lévő anyáké (4,42), ezzel párhuzamosan alakul a szülők közötti munkamegosztás is. Hétvégenként is kissé érezhető a dolgozó anyák kisebb terhelése a gyermekgondozásban, amit az apák nagyobb hétvégi bevonódása okozhat.

48. ábra: *Gyermekgondozási feladatok átlagos száma, anyai munkavállalás szerint – együtt élő szülők körében (n=5369)*

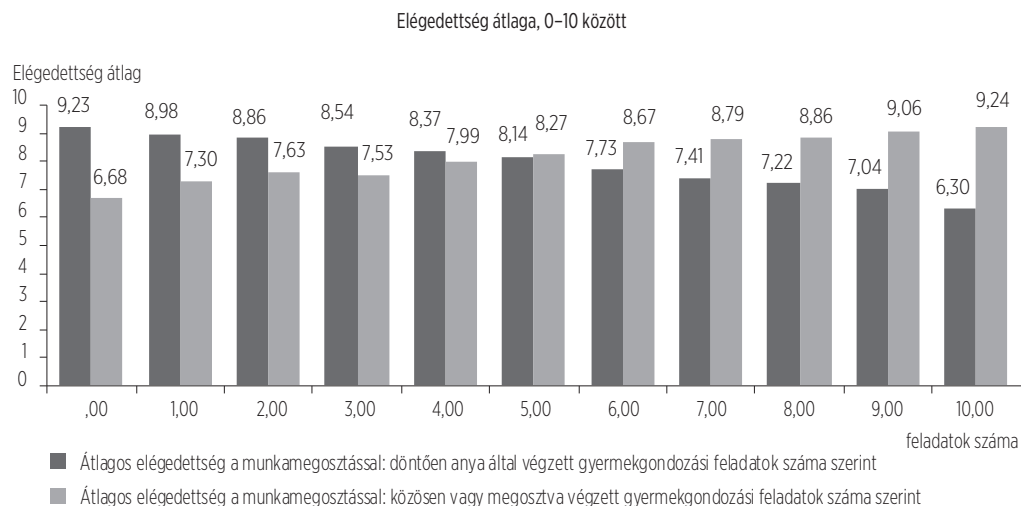

A háztartási és gyermekgondozási munkaterhelés felmérése mellett a feladatmegosztással kapcsolatos elégedettséget is vizsgáltuk, arról kérdezve a válaszadó anyákat, hogy 0–10 fokú skálán mennyire elégedettek azzal, ahogyan családjukban a háztartási és gyermekkel kapcsolatos feladatokat az apával együtt felosztották. Az átlagpontokba sűrített válaszokból jól látszik, hogy a hétköznapiakon mért növekvő anyai munkaterhelés fokozatosan csökkenő elégedettséget eredményez mindkét feladattípusban. Ezzel párhuzamosan, minél nagyobb mértékű a szülők közötti hétköznapiakra jellemző feladatmegosztás, annál elégedettebbnek mutatkoztak a válaszadó anyák.

49. ábra: Háztartási munkamegosztással való anyai elégedettség – együtt élő szülők körében (n=5348)

50. ábra: Gyermekgondozási munkamegosztással való anyai elégedettség – együtt élő szülők körében (n=5348)

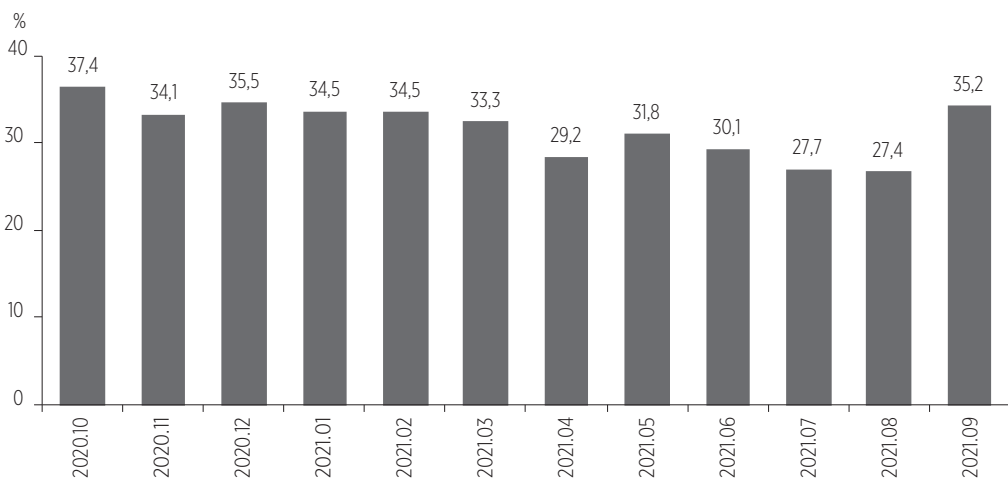
2.7.2. NAPKÖZBENI GYERMEKFELÜGYELET

A Kohorsz '18 első hullámában a várandós anyáktól érdeklődtünk gyermekük jövőbeli bölcsődéztetési terveiről. A gyermek születése előtt az anyák több, mint fele (53,3%) úgy tervezte, hogy gyermeke nem fog bölcsődébe járni. Nagyobb arányban tervezték a bölcsőde igénybevételét az idősebb, magasabb iskolai végzettségű, házasságban élő, első gyermeküket váró anyák. A bölcsődei elhelyezést fontolgatók mintegy kétharmada másfél-kétéves kor között tervezte gyermeke intézménybe adását (a részletes eredményeket ld. Veroszta et al., 2021).

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat során megvizsgáltuk, hogy az immár betöltött kétéves életkorú gyermekek mekkora hányada lett ténylegesen bölcsődés.

Az eredmények azt mutatják, hogy a gyermekek harmada (32,9%) járt bölcsődébe a kérdés idején, az anyák további 7,6 százaléka pedig még tervezte, hogy beírattja gyermekét. Némi ingadozás figyelhető meg a bölcsődéztetési gyakoriságban aszerint, hogy a kérdézési időpont a COVID-19 világjárvány melyik időszakára esett: 2020 októberében, az első kérdések idején még 37,4 százalék hordta bölcsődébe gyermekét, majd ez az arány csökkenni kezdett, és 2021 áprilisában érte el mélypontját (29,2%). Az utóbbi időszak a COVID-19 világjárvány harmadik hullámára esik, amikor rendkívül erős korlátozások léptek életbe, amelyek az oktatási és szociális intézmények működtetését is érintették – elképzelhető, hogy az eltérő szabályozási környezet is közrejátszik a megfigyelt különbségben. A következő nagyobb visszaesés viszont már nem a világjárvány számlájára írható, hanem a nyári hónapok általánosan alacsonyabb igénybevételi szintjére vezethető vissza: 2021 júliusában és augusztusában a kétéves kort betöltött gyerekek alig több mint negyede járt bölcsődébe, szeptembertől viszont, a nyári szabadságok, a nagyobb testvérek iskolai-óvodai szünetének végén, ismét jelentősen emelkedett ez az arány (35,2%).

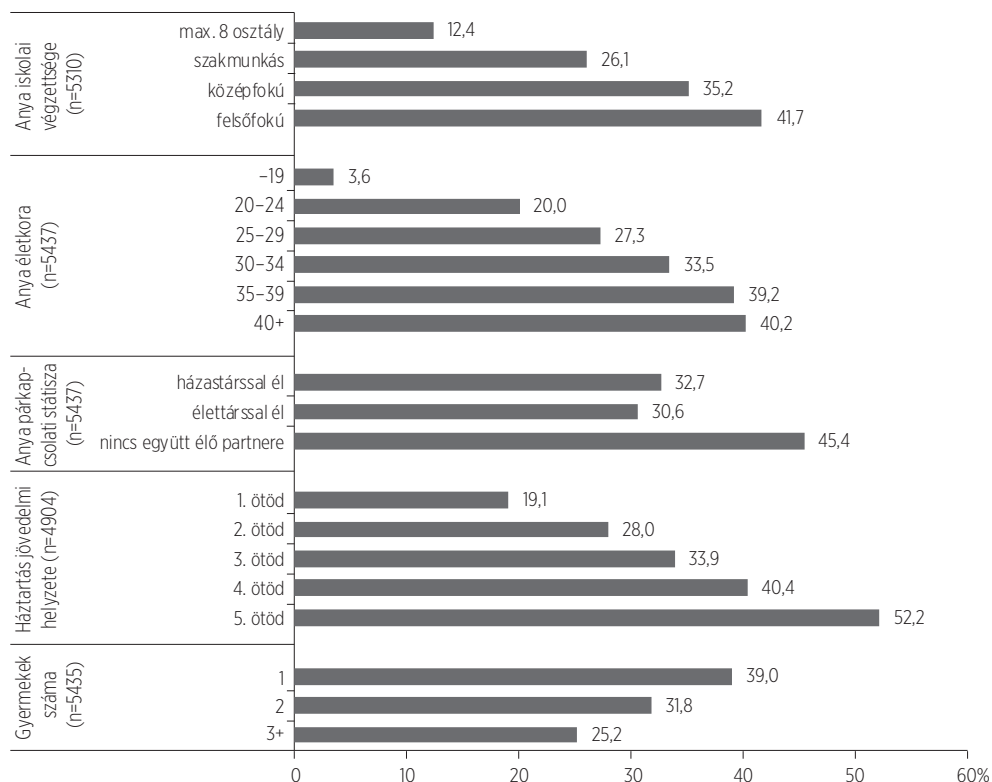
51. ábra: A bölcsődébe járó gyermekek aránya a kérdés időpontja szerint (n=5729)

Természetesen a gyermekek bölcsődéztetése erős együttjárást mutatott azzal, hogy az anya aktív résztvevője volt-e a munkaerőpiacnak: míg a dolgozó anyák háromnegyede (75,5%), addig a nem dolgozóknak csak kevesebb mint hetede (13,1%) járatta gyermekét bölcsődébe. A dolgozó anyák egyes jellemzői szerint is mutatkoznak különbségek ezen a téren; nagyobb arányban járnak bölcsődébe a szellemi munkát végző anyák gyermekei, mint a fizikai munkát végzőké (82,5 vs. 69,8%); a kötött munkabeosztásban dolgozóké, mint a rugalmas munkaidősöké (79,7 vs. 71,6%); a teljes munkaidőben dolgozóké, mint a részmunkaidőben foglalkoztatottaké (79 vs. 70,4%). Érdemes megemlíteni azt is, hogy a kérdezés idején nem dolgozó anyák tizede esetében szerepet játszott abban, hogy nem tért vissza a munkába az, hogy a gyermek nem kapott bölcsődei férőhelyet (7,9% említette, mint indokot, illetve további 2,8% szerint kisebb szerepet játszott a bölcsőde hiánya).

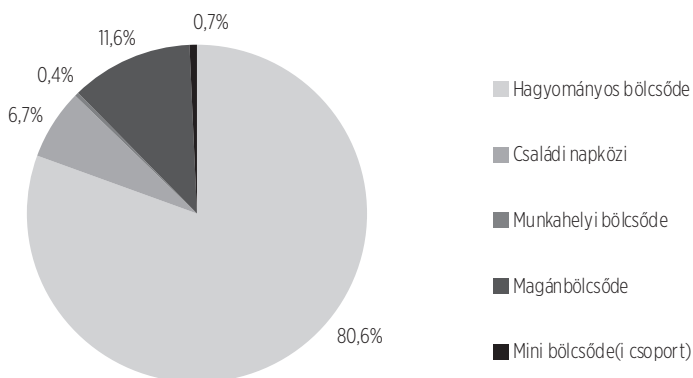
A munka mellett jelentős különbséget mutatott a gyermek bölcsődébe járásának előfordulása az anya életkora, iskolai végzettsége, anyagi helyzete és párkapcsolati helyzete, valamint gyermekeinek száma szerint is: a jobb anyagi helyzetű, idősebb, magasabb iskolázottságú anyák nagyobb arányban írták be gyermeküket bölcsődébe, mint ahogyan azok is, akiknek a kutatásban szereplő gyermek volt az egyetlen gyermekük, illetve azok az anyák, akik partner nélkül nevelték gyermeküket. Kiemelkedően alacsony, mindössze 3,6 százalék az arány a 20 évesnél fiatalabb anyák esetében.

52. ábra: A bölcsődébe járó gyermekek aránya az anyák jellemzői szerint

A bölcsődések nagy többsége (80,6%) hagyományos intézménybe jár, emellett említésre méltó még a magánbölcsődébe (11,6%), illetve a családi napközibe (6,7%) beiratottak aránya. Hozzájuk képest elenyésző a mini bölcsődei csoportba vagy munkahelyi bölcsődébe járók aránya – a két típusba összesen alig egy százalékuk jár.

53. ábra: A bölcsődékbe járó gyermekek megoszlása intézménytípusok szerint (n=1883)

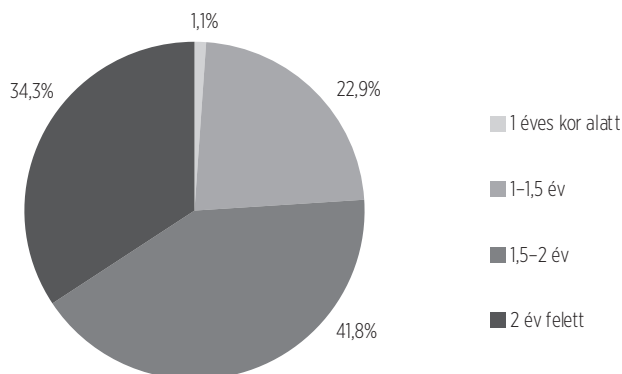

A hagyományos bölcsődét nagyobb arányban veszik igénybe a dolgozó anyák, mint a nem dolgozók (84,4 vs. 70,1%), a partner nélkül vagy élettárssal élők (88,3, illetve 84,3% szemben a házasok 78,3%-ával), a szakmunkás végzettségűek (89,4%), a 3 vagy több gyermeket nevelők (83,2%), illetve az alacsonyabb jövedelműek. Ezzel szemben a magánbölcsődék, valamint a családi napközik főleg a nem dolgozó anyák (17,2%, illetve 11,2%), a legmagasabb jövedelmi ötödbe tartozók (18,5%, illetve 8,6%), a kétgyermekesek (12,4%, illetve 7,6%), a felsőfokú végzettségűek (13,6%, illetve 9,5%) és a házasok (12,7%, illetve 7,6%) körében népszerűek.

A bölcsődés gyermekek átlagosan 22,5 hónaposan kezdték meg az intézménybe járást (N=1884, SD=4,56). A legfiatalabbak már 6 hónapos korukban, de az ő számuk elenyésző: 1 éves kor alatt az összes bölcsődésnek csak 1,1 százaléka kezdte meg a bölcsődébe járást. A leggyakoribb életkori kezdet a 1,5–2 éves kor közötti időszakra esik, a gyermekek kétötöde (41,8%) ekkortól jár bölcsődébe. A két nagy fordulópontot épp ennek az időszaknak a két végpontja jelenti: a legnépszerűbb bölcsődekezdés a 24 hónapos (21,7%), illetve a 18 hónapos (12,2%) kor.

A bölcsődébe járás mellett azt is megvizsgáltuk, hogy a gyerekefelügyeletnek milyen egyéb formáit veszik igénybe az anyák. Családon belül természetesnek tűnhet, hogy az apa is felügyel a gyermekre – az adataink szerint viszont a házastársukkal vagy élettársukkal élő anyáknak kevesebb mint kétharmada (60,3%) állította, hogy hetente legalább egyszer partnere úgy gondoskodik a gyermekről rövidebb-hosszabb ideig, hogy közben az anya nincs jelen. Ez az arány magasabb volt akkor, ha az anya dolgozott (67,9%), a harmadik-ötödik jövedelmi ötödbe tartozott (61–62,3%) és felsőfokú végzettségű volt (62,1%). Érdekes módon a gyermekek száma szerint nem volt megfigyelhető különbség ebben a tekintetben.

54. ábra: A bölcsődébe járás kezdete életkori csoportok szerint (n=1884)

A gyermekfelügyeletet vállaló apák átlagosan nem egészen heti 7 órát vigyáztak gyermekeikre ($M=6,8$, $SD=8,2$ óra) – 1,3 százalékuk kevesebb, mint heti egy órát, 5,4 százalék pedig heti egy órát. A leggyakoribb apai gyermekfelügyeleti heti időtartam a 2 óra (20%), illetve a 3 óra (17%), összességében pedig a felügyeletet vállaló apák 20 százaléka vigyáz legalább heti 10 órát a kétéves kort betöltött gyermekeire.

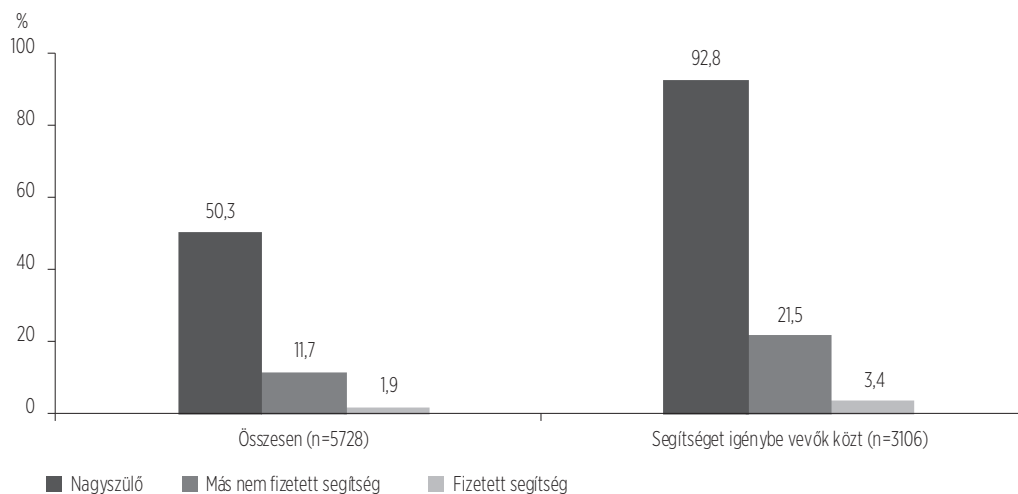
Az apák mellett/helyett mások segítségére is támaszkodhatnak az anyák. Összességében a kétéves kort betöltött gyermekek esetében az anyák valamivel több, mint fele (54,3%) mondta azt, hogy saját magán és partnerén kívül heti rendszerességgel valaki más is szokott vigyázni a kutatásban részt vevő gyermekekre. Az esetek többségében ez a nagyszülők bevonását jelenti: az anyák fele számíthat rájuk, a segítséget igénybe vevők közül pedig kevés kivétellel szinte mindenki megnevezte a nagyszülőket is, mint a segítség forrását. Mellettük még a más rokoni, baráti, ismerősi, nem fizetett segítség is viszonylag jelentős, az anyák mintegy nyolcada veszi igénybe. A fizetett segítség elterjedtsége viszont meglehetősen alacsony, nem éri el a 2 százalékos gyakoriságot sem.

Magasabb arányban vesznek igénybe segítséget a gyermekekre való vigyázáshoz a dolgozó anyák (59,4%), a gyermeküket egyedül nevelők (68,4%), a 20 év alatti anyák (66,1%), illetve az egygyermekesek (57,3%).

A nagyszülők valamennyi vizsgált csoportban népszerű segítségnek számítanak – csak a nagyon fiatal, illetve a viszonylag idős anyák körében alacsonyabb a nagyszülők segítségének igénybevétele (a valamilyen segítséget igénybe vevő 20 év alattiak 81,1, a 40 év felettiek 85 százaléka számít a nagyszülőkre).

A rendszeres fizetett segítség valamivel gyakoribb az átlagos 3,4 százalékos előfordulásnál a dolgozó anyák (4,9%), a legmagasabb jövedelmi ötödbe tartozók (10,6%), a 40 éves vagy idősebb anyák (9,3%), a felsőfokú végzettségűek (6,6%), illetve a három vagy több gyermeket nevelők (4,8%) körében.

55. ábra: Segítség igénybevétele gyermekfelügyelethez

2.8. ÉRTÉKEK ÉS ELÉGEDETTSÉG

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálatban arra is kíváncsiak voltunk, hogy a kétéves kort betöltött gyermeket nevelő anyák milyen attitűdöket képviselnek a korai munkavállalással kapcsolatosan, mennyire elégedettek az életükkel és az anyagi helyzetükkel, milyen mértékű krónikus stresszt tapasztalnak a mindennapjaikban, továbbá hogy mindezek mennyiben függenek össze a szociodemográfiai háttérükkel, valamint azzal, hogy aktívak-e már a munkaerőpiacon.

2.8.1. ANYAI MUNKAVÁLLALÁSSAL KAPCSOLATOS ATTITŰDÖK

A kutatás során megvizsgáltuk a kétéves kort betöltött gyermeket nevelő anyák munkával kapcsolatos általános hozzáállását, valamint a dolgozó és háztartásbeli anyai szereppel és a bölcsődékkal kapcsolatos attitűdjeit.

Az anyák munkavállalással kapcsolatos viszonyulását felmérő első kérdés arra vonatkozott, hogy amennyiben munka nélkül is lenne annyi pénzük, amennyit megfelelőnek tartanak a megélhetéshez, akkor dolgoznának-e. Többségük, 69,5 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy inkább dolgozna ilyen helyzetben is. 28,1 százalékuk inkább nem dolgozna, 2,5 százalékuk pedig nem tudott erre a kérdésre választ adni.

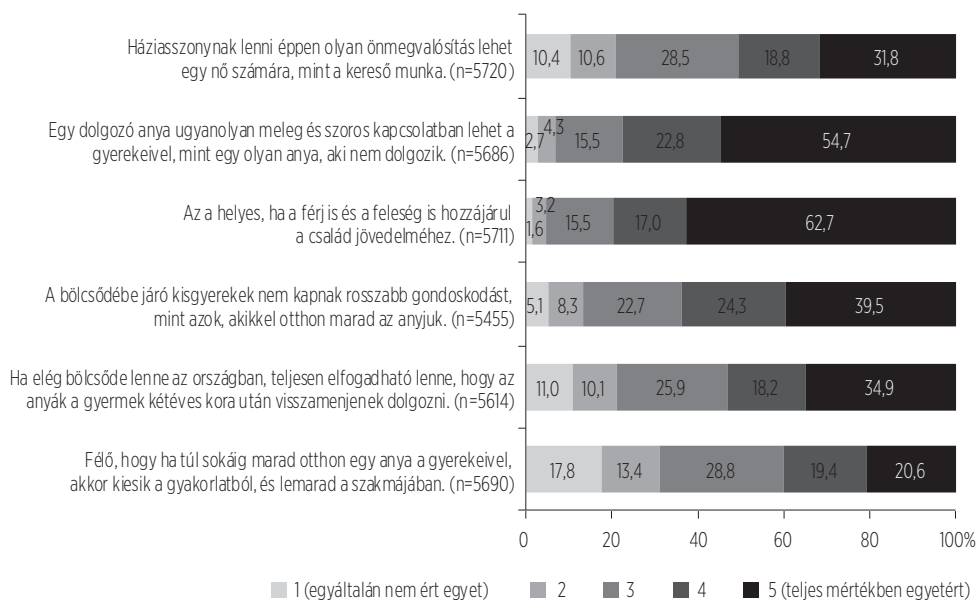
Az anyák munkavállalással összefüggő szerepekről és ahhoz esetenként szükséges bölcsődei ellátásról alkotott képét hat kérdés járta körül. Ezek kapcsán 5-fokú skálán értékelték, hogy milyen mértékben értenek egyet az egyes állításokkal (1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljes mértékben egyetért). A válaszadók a legkevésbé azzal az állítással értettek egyet, miszerint a gyermekével túl sokáig otthon maradó anya lemaradhat a szakmájában. Erről az átlagot tekintve semlegesén vélekedtek ($M = 3,12$, $SD = 1,36$), 40 százalékuk egyetértett vele (részben vagy teljesen), míg 31,2 százalékuk (részben vagy egyáltalán) nem. Ennél valamelyest nagyobb mértékben értenek egyet azzal, hogy háziasszonynak lenni épp olyan önmegvalósítás, mint kereső munkát végezni ($M = 3,51$, $SD = 1,31$), az erre vonatkozó állítással 50,6 százalék az egyetértők, 20,9 százalék az egyet nem értők aránya.

A bölcsődékről alkotott vélemény is megosztja az anyákat. Az egyetértés felé hajlanak az az állítással, hogy elegendő bölcsőde esetén elfogadható lenne, hogy az anyák gyerme-

kük kétéves korát követően visszatérjenek dolgozni ($M = 3,56$, $SD = 1,34$), kicsit több, mint felük, 53 százalékuk ért ezzel egyet, 21,1 százalékuk ugyanakkor nem így vélekedik. Ennél nagyobb az egyetértés azt illetően, hogy a bölcsődébe járó gyermekek nem részesülnek rosszabb ellátásban, mint az anyjukkal otthon lévők ($M = 3,85$, $SD = 1,18$), ezzel 63,8 százalékuk ért egyet, 13,5 százalékuk pedig nem. Megjegyzendő, hogy a bölcsődékre vonatkozó kérdések eredményezték a legtöbb bizonytalan választ: az előbbi állításra az anyák 1,9, az utóbbira 4,7 százalékuk nem tudott választ adni (míg a további négy attitűd-kérdés esetén a „nem tudja” válaszok aránya 1% alatt volt).

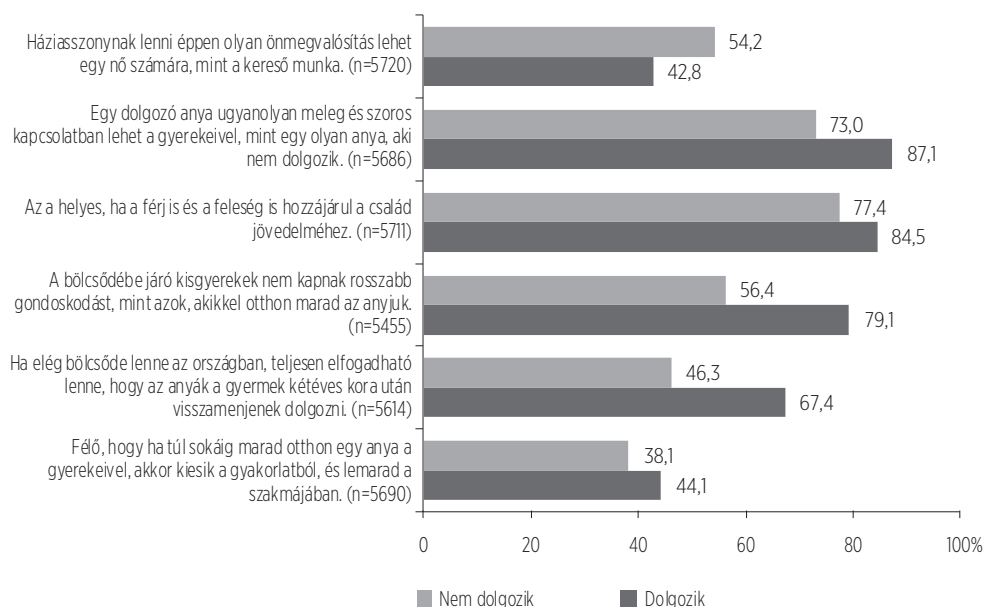
Az anyák válaszai mindemellett azt mutatják, hogy a kétkeresős családmódot preferálják. Azt tartják ugyanis helyesnek, ha a család jövedelméhez mind a férj, mind pedig a feleség hozzájárul ($M = 4,36$, $SD = 0,96$), 79,7 százalékuk így vélekedik és csupán 4,8 százalékuk nem ért ezzel egyet. Többségében egyetértenek emellett azzal is, hogy az anyai munkavállalás nem hátráltatja a gyermekkel kialakított meleg, szoros kapcsolatot ($M = 4,22$, $SD = 1,03$), 77,5 százalékuk egyetért ezzel és mindössze 7 százalékuk nem gondolja így.

56. ábra: A családi szerepekkel, munkavállalással és bölcsődékkal kapcsolatos attitűdök megoszlása

Megvizsgáltuk, hogy mennyiben függ össze a kétéves kort betöltött gyermeket nevelő anyák fenti állításokkal való egyetértése és az, hogy az adatfelvétel idejére visszatértek-e a munkaerőpiacra. Mindegyik kérdést illetően eltérést találunk az anyák vélekedéseiben az aktív munkavállalás ténye szerint, a legnagyobb különbségeket pedig a bölcsődék megítélésében figyelhetjük meg.

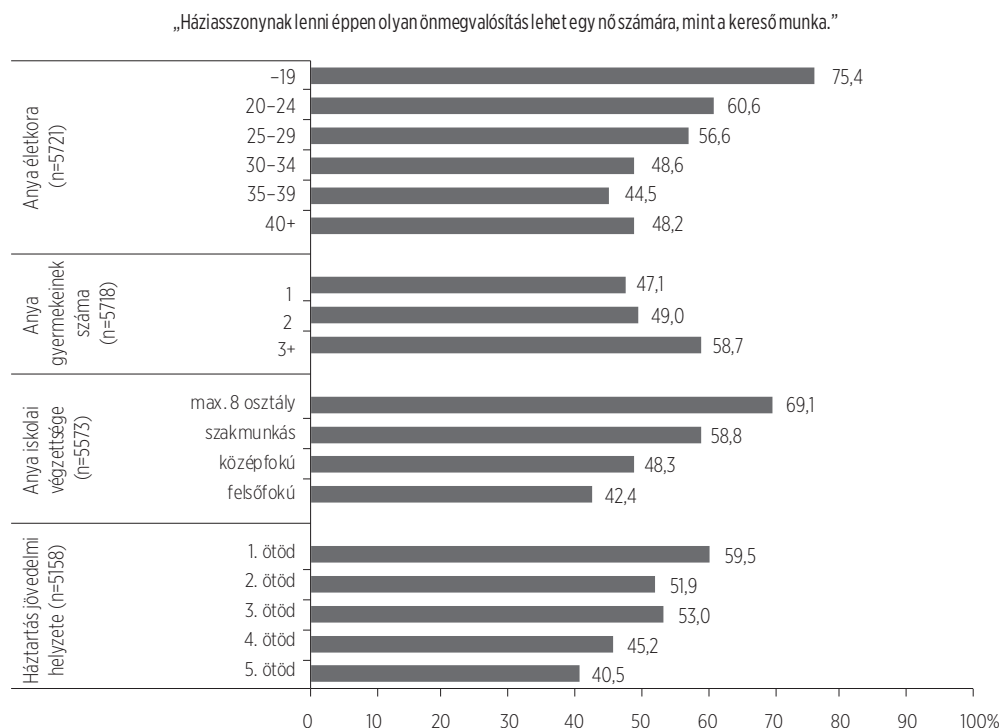
57. ábra: A családi szerepekkel, munkavállalással és bölcsődékkal kapcsolatos attitűdök az anyai munkaerőpiaci aktivitás szerint – az állításokkal részben vagy teljes mértékben egyetértők aránya

Míg az aktívan dolgozó anyák 79,1 százaléka ért azzal egyet, hogy a bölcsődei gondozás épp oly megfelelő lehet a gyermek számára, mint az otthoni, addig a nem dolgozóknak csak 56,4 százaléka. Természetesen ez szorosan összefügg azzal, hogy az érintett anya gyermeke bölcsődés-e. A bölcsődébe járó gyermekek anyái körében ugyanis a dolgozó (84,4%) és a nem dolgozó (82,2%) anyák is ugyanolyan arányban értenek egyet ezzel az állítással, ami magasabb, mint a bölcsődébe nem járó gyerekek gondozóinak összesített egyetértési aránya (53,3%). Mindemellett a bölcsődébe nem járó gyermekek anyáinak a körében megfigyelhető az állítással egyetértők arányának eltérése a dolgozó (61,6%) és a nem dolgozó (52,2%) anyák között, előbbiek pozitívabban vélekednek a bölcsődékről.

Az anyák attitűdjei nem függetlenek a társadalmi háttérüktől. Így például az, hogy a háztartásbeli szerepet elfogadják-e a kereső munkával egyenértékű önmegvalósítási formának, összefügg szocioökonómiai és demográfiai jellemzőikkel. Az erre vonatkozó állítással egyetértő anyák aránya számottevően csökken ugyanis az idősebb életkorral (35 éves korig), a magasabb iskolai végzettséggel és a család magasabb jövedelmi helyzetével, emellett valamelyest magasabb a három vagy többgyermekes anyák körében.

58. ábra: A háztartásbeli szerep megítélése bizonyos szociodemográfiai jellemzők szerint – az állítással részben vagy teljes mértékben egyetértők aránya

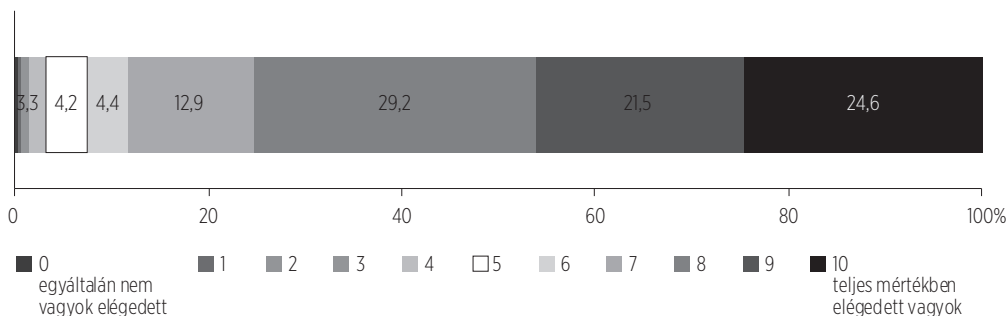

2.8.2. PSZICHÉS ÁLLAPOT

Az anyák pszichológiai jóllétének vonatkozásában felmértük az életükkel és anyagi helyzetükkel való általános elégedettségüket, emellett kitértünk az életükben észlelt stressz mértékére is.

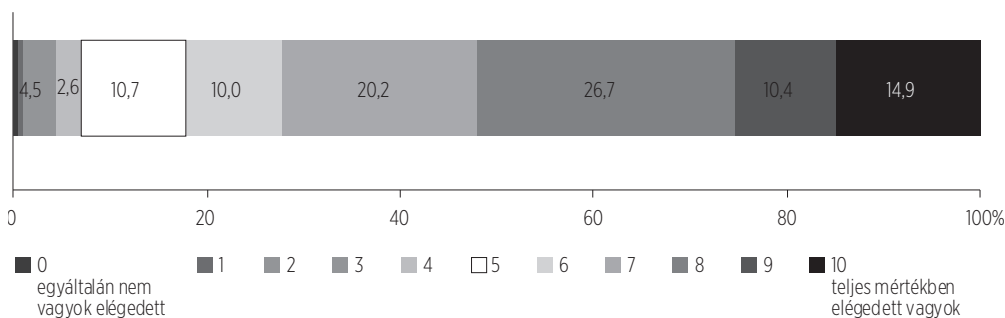
Az élettel való elégedettség kapcsán a válaszadók egy 11-fokú skálán értékelték, hogy általában véve mennyire elégedettek az életükkel (0=egyáltalán nem vagyok elégedett, 10=teljes mértékben elégedett vagyok). Akárcsak a vizsgálat korábbi hullámaiban, döntő többségük úgy nyilatkozott, hogy elégedett az életével (92,5 százalékuk a skála középpértéke, az 5-ös feletti értékek valamelyikét jelölte meg). 75,3 százalékuk nagyon elégedett (8, 9 vagy 10 értékelés) és 24,6 százalékuk teljes mértékben elégedett az életével. Mindössze 3,3 százalékuk értékelése utal arra, hogy elégedetlen az életével, ennyien választottak a skála középpértéke, az 5-ös alatti értékeket. A 11-fokú skálán az anyák általános elégedettség átlaga 8,21 pont (SD = 1,62) volt.

59. ábra: Az étellel való elégedettség megoszlása (n=5726)

Az anyagi helyzetükkel való elégedettségüket az anyák azonos értelmezésű, 11-fokú skálán értékelték (0=egyáltalán nem vagyok elégedett, 10=teljes mértékben elégedett vagyok). A skála középpontja (5-ös) feletti értéket 82,2 százalékuk választott, ők tehát elégedettek az anyagi helyzetükkel. 52 százalékuk a nagyfokú elégedettségre utaló 8, 9 vagy 10-es értékelést választotta, míg 14,9 százalékuk teljes mértékben elégedett. Összesen 7,1 százalékuk nem elégedett (5 alatti értéket választott) az anyagi helyzetével. Az tehát az eloszláson is megfigyelhető, hogy az anyák az életüknél kevésbé elégedettek az anyagi helyzetükkel, és ugyanerre a következtetésre jutunk az anyagi helyzettel való elégedettség 7,31 pontos (SD = 1,96) átlaga alapján.

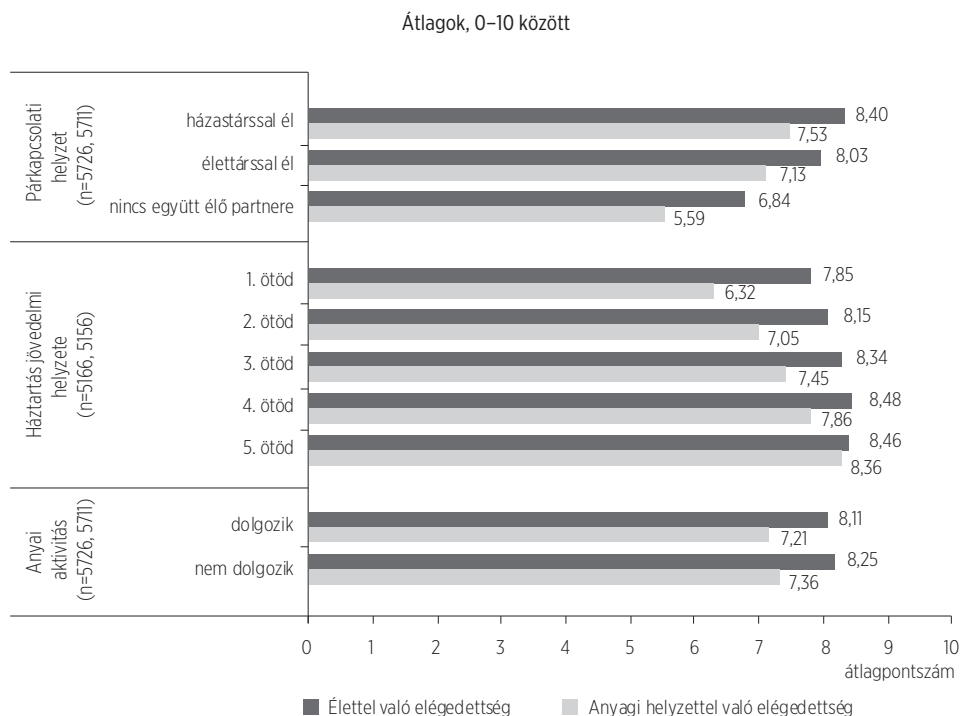
60. ábra: Az anyagi helyzettel való elégedettség megoszlása (n=5711)

Az anyák szociodemográfiai háttérét tekintve az elégedettségi mutatóik a párkapcsolati és jövedelmi helyzetükkel állt markáns összefüggésben. Mind az étellel, mind pedig az anyagi helyzettel való elégedettség a házasság körében a legmagasabb és azon anyák körében a legalacsonyabb, akiknek nincs partnere, vagy nem élnek vele együtt. Az anyák háztartásának jövedelmének alakulásával az étellel való elégedettségük kismértékben, az anyagi elégedettségük pedig közepes mértékben növekszik. A legmagasabb jövedel-

mi ötödben az élettellel ($M = 8,46$, $SD = 1,33$) és az anyagi helyzettel ($M = 8,36$, $SD = 1,45$) való elégedettség csaknem megegyezik. Az aktívan dolgozó anyák értékei valamelyest alacsonyabbak, mint a nem dolgozóké, ugyanakkor ez a különbség statisztikailag elhanyagolható mértékű.

61. ábra: Az élettellel és az anyagi helyzettel való elégedettség átlagpontszáma a partnerkapcsolati helyzet, a jövedelmi helyzet és a munkaerőpiaci aktivitás szerinti bontásban

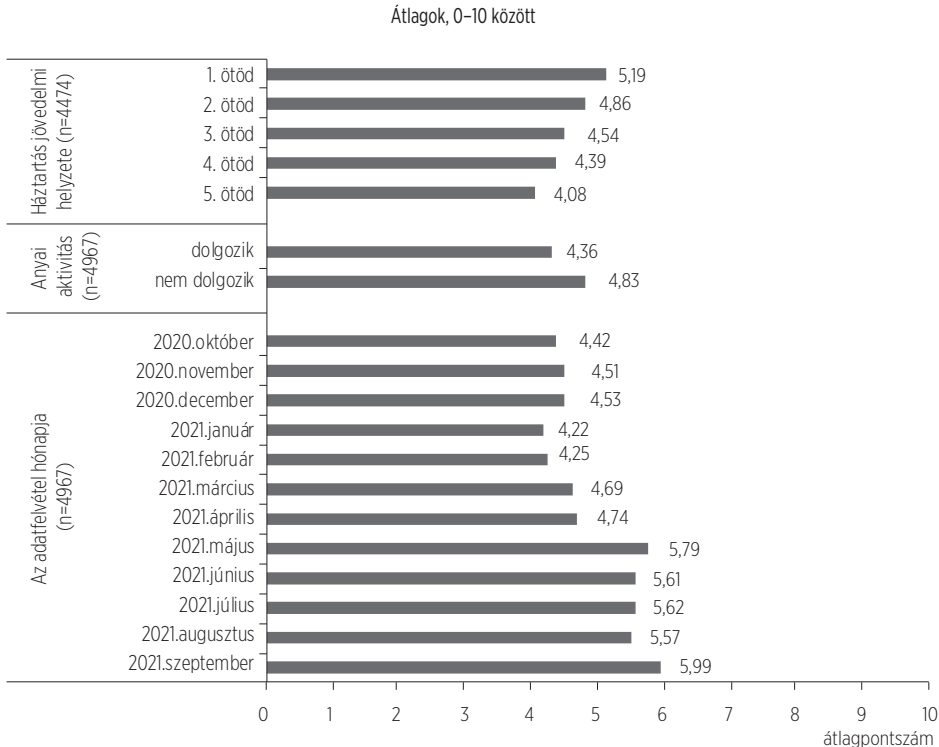
Az anyák által észlelt krónikus stressz mértékének felmérésére az eredetileg Cohen és Williamson (1988) által létrehozott, magyarra Stauder és Konkoly Thege (2006) által adaptált négy-tételes Észlelt Stressz Kérdőívet alkalmaztuk. Az anyáknak a négy kérdés kapcsán egyenként öt válaszlehetőség közül kellett kiválasztaniuk, hogy milyen gyakran tapasztalták az elmúlt hónap során az abban megfogalmazottakat (0=soha, 4=nagyon gyakran). A válaszaikat összesítve egy 0–16 pont közötti pontszámot kapunk, amelyen a magasabb érték magasabb stressz-szintre utal. Az anyák összesített átlagpontszáma ezen a kérdőíven 4,68 volt ($SD = 2,55$), amely alacsony stressz-szintre utal⁹.

⁹ A kérdőív két fordított tételt tartalmaz. Belső konzisztenciája megfelelőnek bizonyult (Cronbach alfa = 0,686). A kérdőívet az anyák 86,7 százaléka válaszolta meg hiánytalanul, adatpótlás nem történt.

Az észlelt stressz-szint az anyák szociodemográfiai háttérét tekintve a családjuk jövedelmi helyzete szerint tért el jelentősen; a magasabb jövedelmi ötödhöz tartozók összességében alacsonyabb mértékű krónikus stresszről számoltak be. Emellett a dolgozó anyák ($M = 4,35$, $SD = 2,50$) átlagpontszáma némiképp alacsonyabb volt, mint a nem dolgozóké ($M = 4,83$, $SD = 4,36$), ám ez statisztikailag elhanyagolható mértékű különbség. A dolgozó anyák körében megfigyelhetjük ugyanakkor ($n = 1561$), hogy azoknak, akik a gyermekükkel töltött időt nagyon soknak ($M = 3,45$, $SD = 4,03$) vagy épp elegendőnek ($M = 4,03$, $SD = 2,38$) ítélték, számottevően alacsonyabb a stressz-szintje, mint azoknak, akik kevesebbnek ($M = 4,67$, $SD = 2,54$) vagy sokkal kevesebbnek ($M = 5,10$, $SD = 2,48$) ítélték annál, mint amit szeretnének.

Tekintve, hogy az adatfelvétel a koronavírus idején egy egy éves időtartamot ölelt fel, 2020. október és 2021. szeptember között, megvizsgáltuk havi bontásban, hogy az anyák stressz-szintje mutat-e összefüggést a kérdezés időpontjával. Az eredmények szerint az anyák stressz-szintje 2020. október, november és december hónapokban nem különbözött egymástól. Ezután a decemberinél ($M = 4,53$, $SD = 2,52$) januárban valamelyest alacsonyabb ($M = 4,22$, $SD = 2,56$). Majd márciusban ($M = 4,69$, $SD = 2,53$) magasabb, mint februárban ($M = 4,25$, $SD = 2,54$), valamint májusban ($M = 5,79$, $SD = 2,07$) is felülmúlja az áprilist ($M = 4,74$, $SD = 2,77$).

62. ábra: Az észlelt stressz-szint átlagpontszáma a család jövedelmi helyzete, az anya munkaerőpiaci aktivitása és az adatfelvétel hónapja szerinti bontásban

Elképzeltető, hogy a januárban és februárban megfigyelt alacsonyabb értékhez hozzájárult a koronavírus második hullámának enyhülése, a márciusban és májusban megfigyelt magasabb értékekhez pedig a vírus harmadik hullámának felfutása, a márciusban elrendelt további szigorítások, valamint az április-májusban folytatott oltási kampány, a szabályozások folyamatos változásai, a beoltottak számához kötött enyhítések és a védettségi kártya felmutatásához kötött szolgáltatások. Természetesen az is lehetséges, hogy az adatfelvétel hónapja szerint kimutatott különbségeket a koronavírustól független, egyéb tényezők magyarázzák.

2.9. A KORONAVÍRUS HATÁSA A CSALÁDOK ÉLETÉRE

A következő alfejezetekben az Anyai Munkavállalás Vizsgálat a koronavírus járványhelyzet miatt bekövetkezett, a családok mindennapjait érintő változásokra vonatkozó eredményeit mutatjuk be, amelyeket visszatekintő módon mértünk fel. Az adatok elemzésekor szem előtt tartottuk, hogy az adatfelvételkor egy ideig a járvány első hullámára (2020 tavasz) vonatkozóan, majd később a harmadik hullámra (2021 tavasz) vonatkozóan tettük fel kérdéseinket. Ennek megfelelően, eredményeinket legtöbb esetben külön-külön közöljük az egyes hullámokra lebontva. Először a háztartásszerkezet vonatkozásában esetlegesen bekövetkezett átalakulásokról írunk, majd pedig részletezzük az anyák és partnereik munkavállalási jellemzőit érintő változásokat. Ezt követően beszámolunk arról, hogy miként érintette a járvány a gyermekfelügyelet formáit, a gyermekkel együtt, illetve az egyedül végzett tevékenységek gyakoriságát, továbbá arról, milyen felmerülő problémákkal kellett szembenéznie a családoknak. Alfejezetünk végén a megbetegedésekről közlünk néhány adatot.

2.9.1. A COVID-19 JÁRVÁNY HATÁSA A HÁZTARTÁSSZERKEZETRE

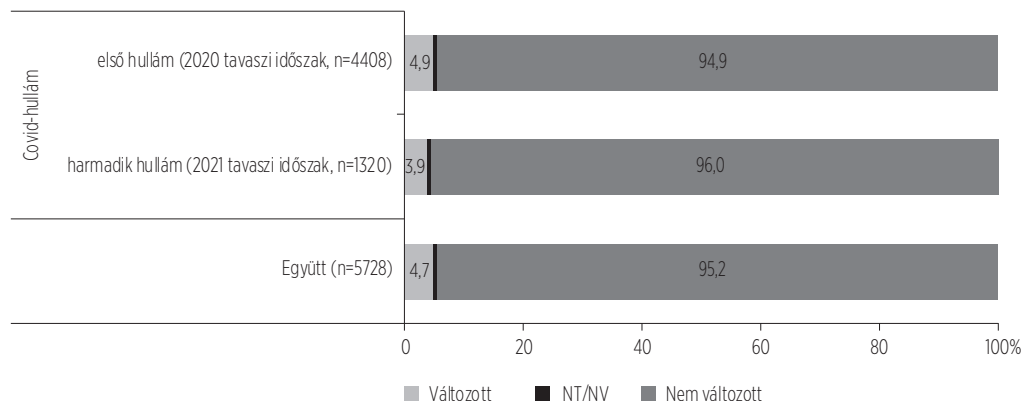
A Kohorsz '18 Anyai Munkavállalás Vizsgálatban, amely a COVID-19 járvány 2020. tavaszi és 2021. tavaszi szakaszait is érintette – olyan kérdéseket tudunk megvizsgálni, hogy változott-e a háztartás szerkezete, és ha igen, akkor kik körében, hogyan és miért. Habár szétválasztjuk a Kohorsz '18 kutatásban részt vevő családokat aszerint, hogy a 2020 tavaszán vagy a 2021 tavaszán érvényes COVID-veszélyhelyzet hatásait értékelték-e az anyai munkavállalói kérdezés során, a két részsokaság által adott válaszok a háztartásszerkezettel kapcsolatban nem különböztek egymástól szignifikánsan.¹⁰ Így a részletesebb bontások szerinti elemzéseknél együtt kezeltük a két részsokaság válaszait.

Az anyai munkavállalói adatfelvétel során megkérdezett anyák túlnyomó többségének nem változott meg a háztartásának az összetétele (95,2%); és ez igaz azok körében is, akik a 2020 tavaszi időszakra vonatkozóan válaszoltak (94,9%), és azok körében is, akik a 2021

¹⁰ Egyetlen kérdésnél mértünk különbséget a két részsokaság között: a COVID-19 harmadik hullámában szignifikánsan magasabb arányban jelezték az anyák, hogy a koronavírus járványtól függetlenül történt beköltözés a háztartásban, mint az első hullámban (79,9% vs. 38,7%).

tavaszi időszakra vonatkozóan (96,0%). A válaszadók alig 4,9, illetve 3,9 százaléka jelzett változást a háztartás összetételében a koronavírus első, illetve harmadik veszélyhelyzete alatt.

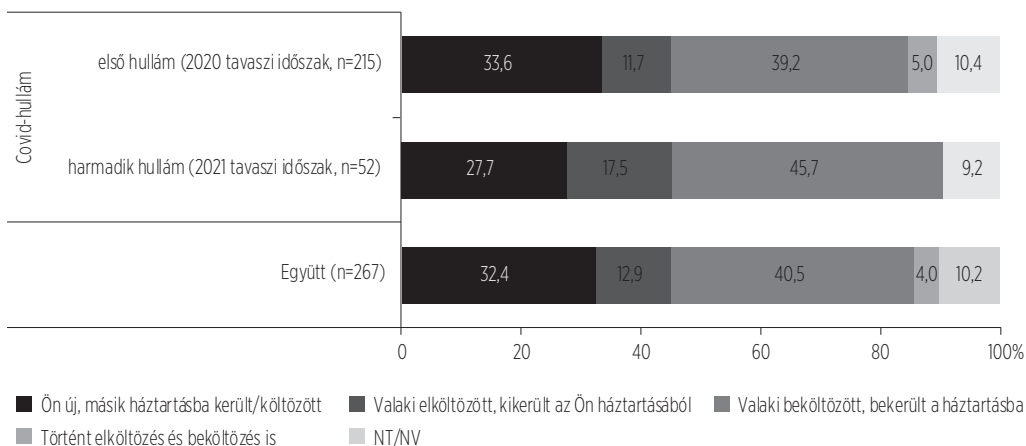
63. ábra: *Változás a háztartás összetételében, akár ideiglenesen is, a koronavírus első (2020 tavaszi) és harmadik (2021 tavaszi) hullámában*

A két, koronavírus járvány alatti veszélyhelyzet időszakára vonatkozó válaszokat együtt kezelve, az adatok azt mutatják, hogy szignifikánsan magasabb arányban jelezték a felsőfokú végzettségű anyák (5,8%), a kétfős háztartásokban élő anyák (11,4%) és azok, akik nem élnek együtt partnerrel (10,9%), hogy volt a háztartásukban változás. Illetve azon anyák, akik végig dolgoztak a koronavírus járvány alatt, szintén szignifikánsan magasabb arányban jelezték, hogy volt változás a háztartásukban, mint akik nem dolgoztak: 6,4 százalék szemben a 4,5 százalékkal. Az anya életkori csoportja, gyermekeinek száma, a háztartási jövedelmi csoportok szerint nem találtunk statisztikailag szignifikáns különbségeket ennél a kérdésnél.

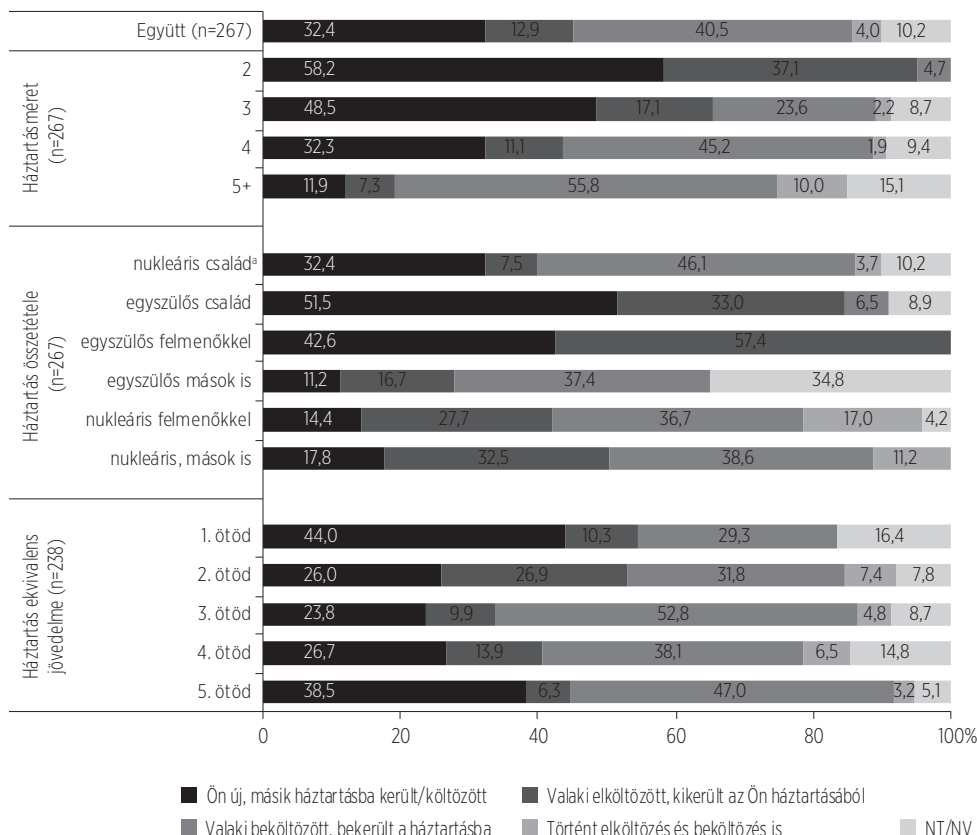
Azon háztartások körében, ahol történt változás a koronavírus járvány két itt elemzett időszakában, ez a változás azt jelentette az esetek relatív többségében, hogy valaki beköltözött, bekerült a háztartásba (40,5%), mind az első hullám időszakában (39,2%), mind pedig a harmadikban (45,7%). Szintén hangsúlyos változás – habár arányaiban kevesebb családot érintett, mint a beköltözés –, hogy az anya és családja új, másik háztartásba került, költözött (32,4%); második legmagasabb arányban említették ezt a változást mind az első hullám idején (33,6%), mind a harmadik hullám idején (27,7%). Azt, hogy valaki kiköltözött, elköltözött volna a háztartásból, a válaszadók 12,9 százaléka említette; az első hullámra vonatkozóan a válaszadók 11,7, míg a harmadik hullámra vonatkozóan a válaszadók 17,5 százaléka. Viszonylag kevés családnál történt elköltözés és beköltözés is, a családok alig 5 százalékánál. A két (első és harmadik hullámot értékelő) csoport válaszai nem különböznek szignifikánsan egymástól.

64. ábra: A háztartások összetételének változása a koronavírus első és harmadik hullámában – csak a változást tapasztaló anyák körében

Háztartási jellemzők szerint is megvizsgáltuk együttesen a két időszakban bekövetkezett változásokat a háztartás összetételében. A háztartás létszáma szerint elemezve, a kisebb létszámú, 2 és 3 fős háztartásokra inkább az volt jellemző, hogy az anya új, másik háztartásba költözött; vagy valaki elköltözött, kikerült a háztartásból. Míg a nagy létszámú, 5 fős vagy annál nagyobb háztartásoknál inkább az volt jellemző, hogy valaki beköltözött, bekerült a háztartásba; illetve az is, hogy történt ki- és beköltözés is (65. ábra). Itt hívjuk fel a figyelmet, hogy a háztartási jellemzők az anyai munkavállalói lekérdezés időszakára vonatkoznak és nem a koronavírus járvány előtti időszakra. Azaz amikor azt írjuk, hogy a 2 és 3 fős háztartásokra inkább az volt jellemző, hogy az anya új, másik háztartásba költözött, ez azt is jelentheti, hogy mivel új háztartásban költözött, a gyermekével együtt, a kérdezés idején értelemszerűen a háztartása 2 fős. Vagy, amikor azt írjuk, hogy a nagy létszámú, 5 fős vagy annál nagyobb háztartásoknál inkább az volt jellemző, hogy valaki beköltözött, akkor ez azt is jelentheti, hogy mivel valaki beköltözött az adott háztartásba, akkor a kérdezés idején értelemszerűen már legalább 5 fős az a háztartás.

65. ábra: A háztartások összetételének változása háztartási jellemzők szerint a koronavírus első és harmadik hullámában – csak a változást tapasztaló anyák körében

^a Nukleáris család az, amelyben az anyán, partnerén és a kutatásban részt vevő gyermekek kivül a szülők saját és örökbefogadott gyermekei élnek. A felmenők a kutatásban részt vevő gyermekek nagyszüleit és dédszüleit jelölik.

A háztartás összetétele szerint is megvizsgáltuk, hogy kik körében történtek változások a koronavírus járvány 2020 és 2021 tavaszi időszakában. Ezek a válaszok összhangban állnak a háztartás mérete szerinti trendekkel. A kérdés idején már egyszülős családokban élők nagyobb valószínűséggel jelezték, hogy egy új, másik háztartásba költöztek, illetve hogy elköltözött valaki tőlük, mint az összes válaszadó körében. Azok az anyák viszont, akik csak partnerükkel és gyermekeikkel élnek (azaz nukleáris családban), az összes válaszadóhoz képest szignifikánsan magasabb arányban említették azt, hogy valaki beköltözött a háztartásukba (ez értelemszerűen nem lehetett más, mint a partner vagy egy saját, örökbefogadott vagy nevelt gyermek). Illetve azon anyák, akikkel közeli családtagjain kívül a felmenő rokonaik is együtt éltek („nukleáris felmenőkkel”), szignifikánsan magasabb arányban említették, mint az összes válaszadó, hogy történt ki- és beköltözés is a háztartásukba. Ha

az ekvivalens háztartási jövedelem szerint csoportosítottuk az anyákat, akkor csak (a kérdés idején) az alsó két ötödhöz tartozók körében találunk szignifikáns eltérést. A változást megtapasztaló, legalsó jövedelmi ötödhöz tartozó nők 44 százaléka mondta azt, hogy új, másik háztartásba kellett költöznie (szemben az összes válaszadó 32,2 százalékával). Míg a második jövedelmi ötödhöz tartozó nők 26,9 százaléka jelezte, hogy valaki elköltözött/kiköltözött a háztartásból (szemben az összes válaszadó 12,9 százalékával). Habár a különbség nem szignifikáns, jelzésértékű, hogy a legmagasabb jövedelmi ötödű családok is nagyobb arányban költöztek új háztartásba, mint a többiek.

Természetesen arra is rákérdeztünk, hogy ha volt kiköltözés, vagy beköltözés a koronavírus miatt, az miért történt. A válaszadók relatív többsége (40,7%, illetve 46,9%) tisztázta, hogy koronavírus járványtól függetlenül történt a háztartásból való kiköltözés, illetve az oda beköltözés (8. táblázat). A kiköltözés okaként az első három helyen a következők szerepeltek: a kiköltöző életminősége érdekében, a kiköltöző egészségi állapota érdekében és a háztartás anyagi nehézségei miatt történt elsősorban a kiköltözés. A harmadik hullámban az első két ok ugyanezek voltak, míg a harmadik leggyakoribb okként nem az anyagi nehézséget, hanem a háztartás valamelyik tagjának egészségi állapotát említették az anyák a kiköltözés okaként.

A beköltözés okaként pedig a következők szerepeltek az első három helyen: a beköltöző életminősége érdekében, hogy a beköltöző könnyebben tudjon segíteni másoknak, továbbá, hogy a járvány miatt a beköltöző könnyebben tudja végezni munkáját. A harmadik hullámban azonban a harmadik leggyakoribb okként a háztartás anyagi nehézségeit említették a beköltözés okaként a válaszadók.

8. táblázat: Milyen okok miatt költöztek be, illetve ki a háztartásból azok a személyek, akiknél történt kiköltözés (is), illetve akiknél történt beköltözés (is), említések száma

	Kiköltözés (is)		Beköltözés (is)	
	első hullám	harmadik hullám	első hullám	harmadik hullám
A járvány miatt könnyebben tudja végezni a munkáját	5	0	12	2
A háztartás anyagi nehézségei miatt	6	0	11	2
A kiköltöző/beköltöző egészségi állapota miatt	7	1	11	1
A háztartásban maradó(k)/a háztartás valamelyik tagjának egészségi állapota miatt	5	1	3	0
A kiköltöző/beköltöző életminősége érdekében	11	3	21	4
A kiköltöző könnyebben tudjon segítséget nyújtani másoknak	2	0	16	2
A koronavírus járványtól függetlenül történt a kiköltözés	13	5	37	19
Összes említés	50	10	110	31
Összes válaszadó	36	9	95	24

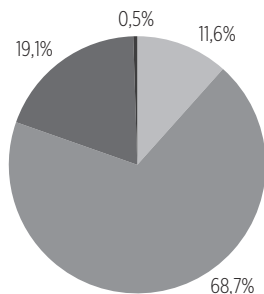
2.9.2. MUNKAVÉGZÉS A JÁRVÁNY ALATT

Egy speciálisan a járványhelyzetre való tekintettel kialakított kérdéssor segítségével sok egyéb más mellett lehetőség nyílt a járvány következtében megváltozott munkaerőpiaci jellemzők feltérképezésére mind az anyák, mind pedig partnereik esetében.

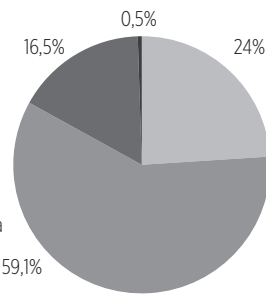
A járványhelyzet következtében életbe léptetett korlátozások és intézkedések első bevezetésekor (2020 tavasz) az anyák legnagyobb hányada (68,7%) bár rendelkezett állással, azonban (legalább egy ideig) nem dolgozott a 2020-as tavaszi időszakban. 19,1 százalékuk bár korábban dolgozott, a járvány első hulláma alatt (legalább egy ideig) nem volt munkája, 0,5 százalék pedig bizonytalan volt a válaszadást illetően, vagy nem kívánt válaszolni. Az anyák 11,6 százaléka rendelkezett munkával és mindvégig aktívan dolgozott ebben az időszakban. A harmadik hullám idején a legtöbben még mindig azok voltak, akik rendelkeztek állással vagy munkával, de (legalább egy ideig) nem dolgoztak, a megoszlásában a második legmagasabb arányú csoportot pedig a jelzett időszak alatt mindvégig aktívan dolgozó anyák alkották (24%). A megkérdezettek 16,5 százaléka bár korábban dolgozott, a járvány harmadik hulláma alatt (legalább egy ideig) nem volt munkája, 0,5 százalék pedig nem tudott, vagy nem akart válaszolni.

66. ábra: Az anyák munkaerőpiaci aktivitása a járvány első és harmadik hulláma alatt

Első hullám (2020. tavasz, n=4278)

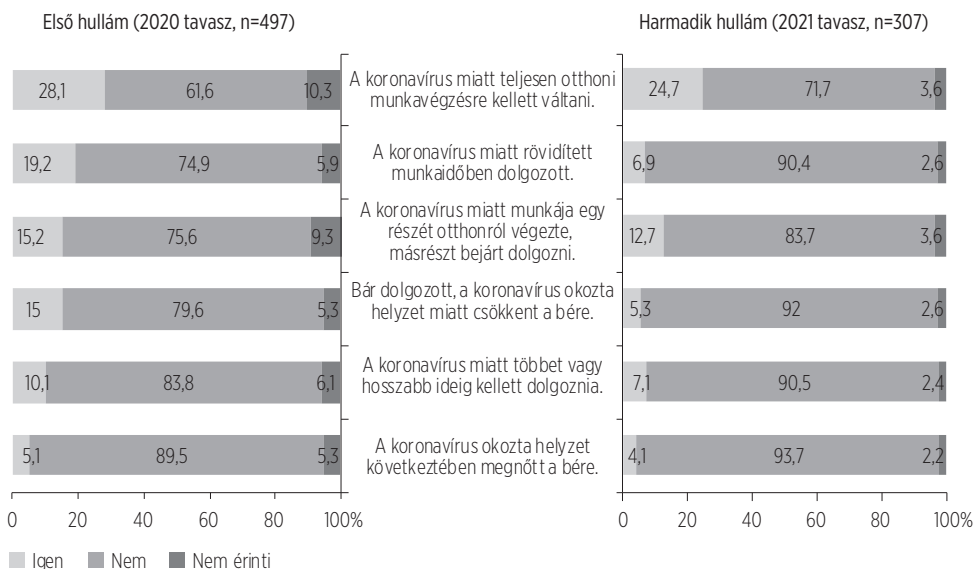

Harmadik hullám (2021. tavasz, n=1281)

A munkavégzésben bekövetkezett, a koronavírus járványhoz köthető változásokat megfigyelve az tapasztalható, hogy az első hullám során aktívan dolgozó, másfél-kétéves gyermeket nevelő anyák esetében az otthoni munkavégzésre történő átállás volt a leginkább jellemző (28,1%). Az időszak alatt aktívan dolgozó anyák 19,2 százaléka jelezte, hogy rövidített munkaidőre kellett átállnia, további 15,2 százalék esetében pedig jellemző volt, hogy munkája csak egy részét végezte a munkahelyén, emellett pedig otthonról dolgozott. 15 százalék jelezte, hogy a koronavírus okozta helyzet miatt csökkent a bére, az anyák 5,1 százaléka azonban bérnövekedést tapasztalt a járványhelyzet kialakulása következtében. 10,1 százalék jelezte, hogy a vírus miatt többet, vagy hosszabb ideig kellett dolgoznia.

67. ábra: Koronavírus okozta változások az aktívan dolgozó anyák munkavégzésében

A koronavírus harmadik hulláma során aktívan dolgozó anyák körében is a legelterjedtebb az otthoni munkavégzésre való átállás (24,7%) jelensége volt, de gyakori még a részleges otthoni munkavégzési forma kialakulása (12,7%), valamint a munkaidő megnövekedése (7,1%) is.

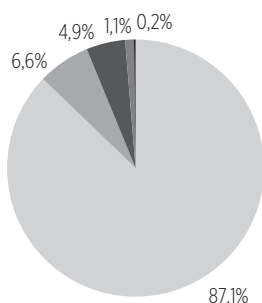
Azon anyák, akik az egyes hullámok alatt bár rendelkeztek állással vagy munkával, de (legalább egy ideig) nem dolgoztak, mindkét hullám ideje alatt az anyasági támogatásokat jelölték meg legnagyobb arányban (első hullám: 97,2%, harmadik hullám: 97,8%) otthonmaradásuk okaként. Az első hullám ideje alatt az anyák 0,9 százaléka említette, hogy a koronavírus miatt fizetés nélküli szabadságra kellett mennie, további 0,9 százalék pedig arról számolt be, hogy a koronavírus miatt állásidőn volt. Az anyák 0,5 százaléka jelezte, hogy betegszabadságot vett ki abban az időben. A harmadik hullám ideje alatt a válaszadók 1,5 százaléka említette, hogy a koronavírus miatt szabadságot vett ki vagy szabadságolták, továbbá 0,8 százalék jelezte, hogy a koronavírus miatt állásidőn volt. Betegszabadságon a harmadik hullám alatt az anyák 1,2 százaléka volt.

Azok az anyák, akik bár korábban már dolgoztak, de a koronavírus első vagy harmadik hulláma alatt nem volt munkájuk, túlnyomó többségben mindkét hullám ideje alatt szintén az anyasági támogatásokat jelölték meg az otthonmaradás okaként (első hullám: 93,6%, harmadik hullám: 92%). Ezen anyák körében szinte alig jellemző a munkahely elvesztése a vírus következtében. Az első hullám során a korábban már dolgozó, de a jelzett időszakban munkával nem rendelkező anyák 1,4 százaléka, a harmadik hullám során pedig a hasonló munkaerőpiaci aktivitási jellemzőkkel bíró anyák 2,7 százaléka jelezte, hogy a járvány miatt veszítette el az állását.

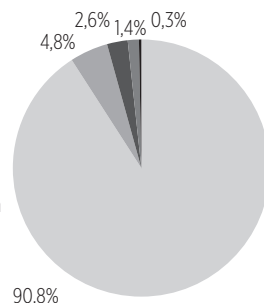
A partnerek világjárvány ideje alatti munkaerőpiaci aktivitását megfigyelve jól látszik, hogy mindkét hullám alatt a partnerek túlnyomó többsége (első hullám: 87,1% harmadik hullám: 90,8%) aktívan dolgozott. Az anyák elmondása alapján, az első hullám alatt a partnerek 6,6 százalékának esetében fordult elő, hogy legalább egy ideig nem dolgozott 2020 tavaszán, ugyanez az arány a járvány harmadik hullámára vonatkoztatva 4,8 százalék.

68. ábra: A partnerek koronavírus ideje alatti munkaerőpiaci aktivitása

Első hullám (2020. tavasz, n=4192)

Harmadik hullám (2021. tavasz, n=1245)

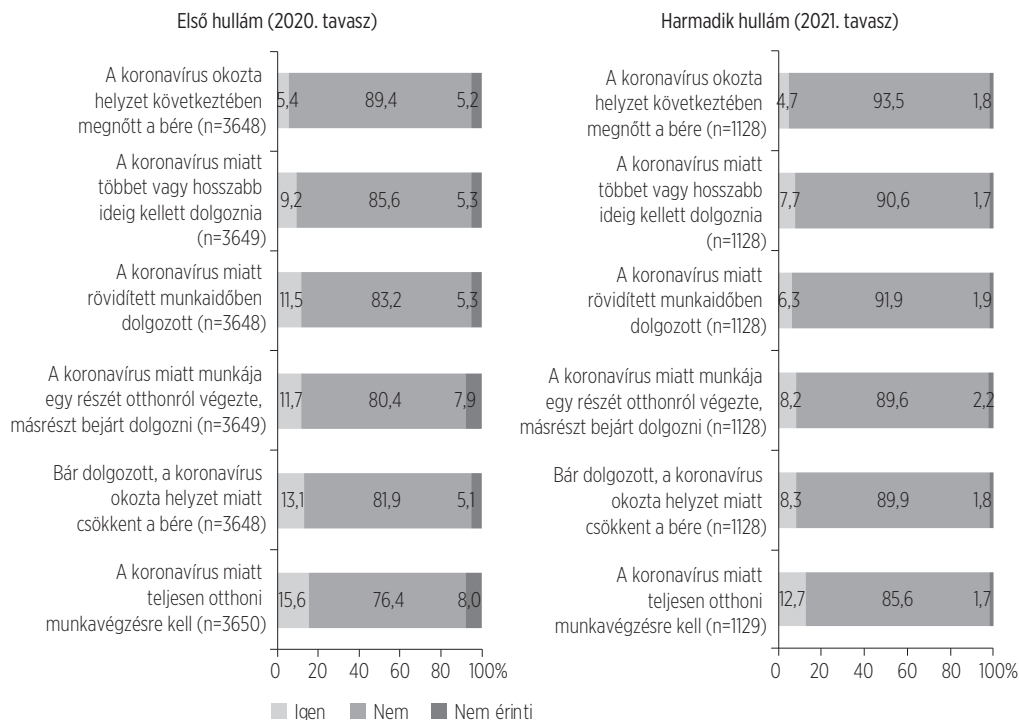
Az anyák elmondása szerint partnereik munkavégzésében bekövetkező változást leginkább a munkabér csökkenése, valamint az otthoni munkavégzésre történő teljes vagy részleges átállás jelentette mindkét hullám ideje alatt.

Emellett az első hullám ideje alatt jellemző volt még, hogy a partnerek rövidített munkaidőben dolgoztak (11,5%), 9,2 százalék azonban arról számolt be, hogy a járvány miatt megnövekedett partnere munkaideje. A harmadik hullám ideje alatt, az anyák 7,7 százaléka jelezte, hogy partnere többet dolgozott a járvány ezen időszakában, 6,3 százalék esetében azonban a munkaidő csökkenése volt jellemző.

Azon partnerek körében, akik bár rendelkeztek állással, viszont (legalább egy ideig) nem dolgoztak aktívan a vírus ideje alatt, az első hullám során az anyák 44,1 százaléka, a harmadik hullám során pedig 37,6 százaléka jelezte, hogy partnere állásidőn volt. Jellemző volt még, hogy a partnerek a járvány időszaka alatt szabadságot vettek ki, vagy szabadságra kellett menniük (első hullám: 36,3%, harmadik hullám: 21,3%), továbbá, hogy a járvány miatt fizetés nélküli szabadságra küldték őket (első hullám: 19,4%, harmadik hullám: 11,4%).

Az első hullám ideje alatt azon anyák körében, akiknek a partnere bár korábban dolgozott, viszont a jelzett időszak alatt (legalább egy ideig) nem volt munkája, 50,3 százalék (n=102) állította, hogy partnere a járvány következtében veszítette el az állását. Bár a harmadik hullám idején az ilyen partnerek csak alig fordultak elő (n=32), esetükben is hasonló arányban jelezték az anyák a koronavírus miatti állásvesztést (40,4%, n=13).

69. ábra: Koronavírus okozta változások az aktívan dolgozó partnerek munkavégzésében

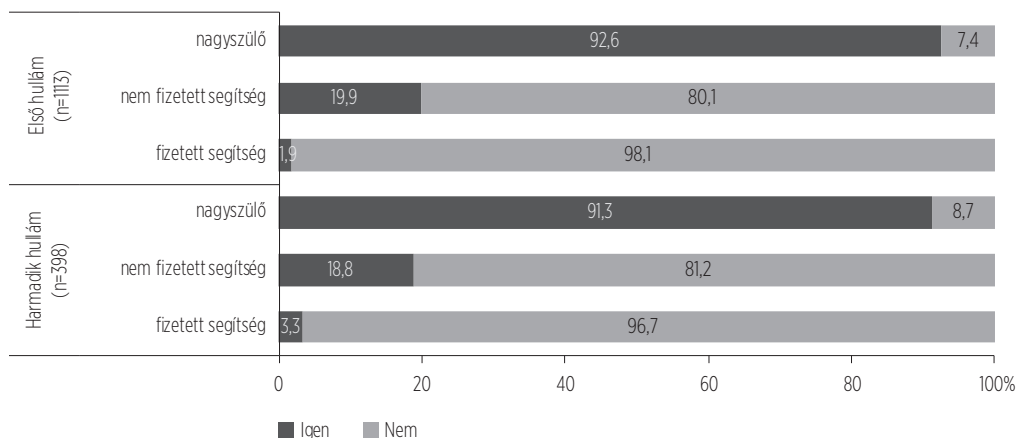
2.9.3. GYERMEKFELÜGYELET

A koronavírus és az elrendelt karantén családra gyakorolt hatása a gyermekfelügyeletben és a gyermekkel végzett tevékenységek gyakoriságában is megmutatkozott.

Az első hullámra válaszoló anyák 25,3 százaléka nyilatkozta azt, hogy bevont külső segítséget a gyermekfelügyeletbe 2020 tavaszán, míg az anyák túlnyomó többsége 74,7 százalék nem vett igénybe segítséget a gyermek felügyeletében ebben az időszakban. Ettől kis mértékben eltért a pandémia harmadik hullámára válaszoló anyák eloszlása – mely szerint 30,1 százaléka számolt be arról, hogy a 2021 tavaszi időszakban legalább hetente egyszer saját magán és partnerén kívül valaki más vigyázott a kutatásban résztvevő gyermekekre, azonban itt is a szülők túlnyomó többsége 69,9 százalék nem vett igénybe segítséget.

Pontosabban megvizsgálva a felügyeletet igénybe vevő családokat, azt láthatjuk mindkét hullám esetén, hogy a családok számottevő többsége (több mint 90%-a) a nagyszülőt kérte meg a gyermekfelügyeletre, a nem fizetett segítséget, mint például rokonokat, barátokat, ismerősöket az anyák ötöde igényelte és elenyésző (kevesebb, mint 5%) volt azok aránya, akik fizetett segítséget vontak be. Mindkét hullámban voltak olyan családok, akik több típusú segítséget is igénybe vettek.

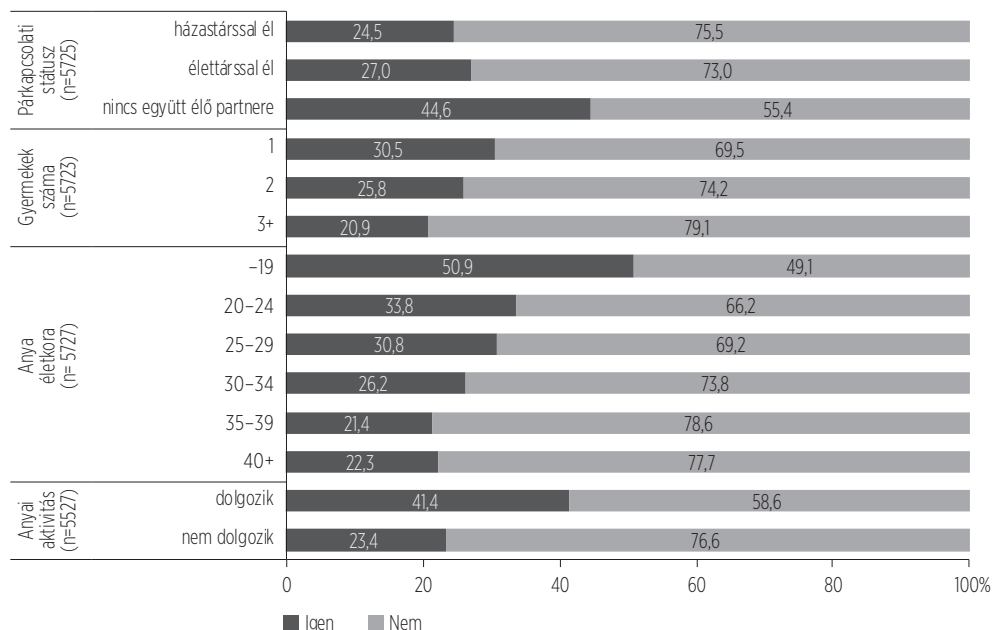
70. ábra: Gyermekfelügyeletbe bevont segítség típusainak gyakorisága a pandémia első és harmadik hullámában a gyermekfelügyeletet igénybe vevők körében

Megvizsgálva a gyermekfelügyelet előfordulási gyakoriságát egyes háttérváltozók alapján a két vizsgált hullámot külön kezelve csupán minimális különbségeket látunk, ezért a következő elemzések során a járványidőszakot egyben kezelve mutatjuk be a gyermekfelügyelet előfordulási gyakoriságát az egyes háttérváltozók alapján.

Az anyai aktivitást (dolgozik / nem dolgozik) vizsgálva azt láthatjuk, hogy a dolgozó anyák több, mint 40 százaléka kapott segítséget a gyermekfelügyeletben, míg a nem dolgozó anyák csupán 23,4 százaléka. Az anya életkora alapján azt látjuk, hogy a legfiatalabb életkori csoportba tartozó anyák (19 év vagy ennél fiatalabbak) fele (50,9%) igényelt segítséget a gyermek felügyeletében, míg a következő életkori korcsoportban (20–24 év közöttiek) lévők csupán 33,8 százaléka. Ezt követően az idősebb életkorú csoportok felé haladva fokozatosan csökken azon anyák aránya, akik segítséget igényeltek. A legalacsonyabb arányban (21,4%) a 35–39 év közötti anyák voltak be gyermekfelügyelőt. A családban lévő gyermekek számát vizsgálva az egy gyermeket nevelő anyák kértek legmagasabb arányban segítséget (30,5%), míg a három vagy annál több gyermeket nevelő anyáknak csupán 20,9 százaléka. A párkapcsolati státusz alapján jelentős különbség mutatkozik a vizsgált csoportok között. Míg a házastársukkal vagy élettársukkal együtt élő anyák csupán 25–27 százaléka igényel segítséget a gyermekfelügyeletben, addig a partnerükkel nem együtt élő anyák közel fele (44,6%). Az anya legmagasabb iskolai végzettsége és a család jövedelmi helyzete alapján nem látunk számottevő különbséget a vizsgált csoportok között a gyermek felügyeletét illetően. Iskolázottságtól függetlenül az anyák körülbelül 25–30 százaléka kért segítséget. A családi jövedelem alapján pedig a legtöbb kategóriában az anyák negyede kért segítséget, ennek aránya minimálisan nagyobb a legmagasabb jövedelmi ötédbbe tartozó csoportnál (29,9%).

71. ábra: Gyermekfelügyelet igénybevételének gyakorisága egyes szociodemográfiai háttérváltozók alapján

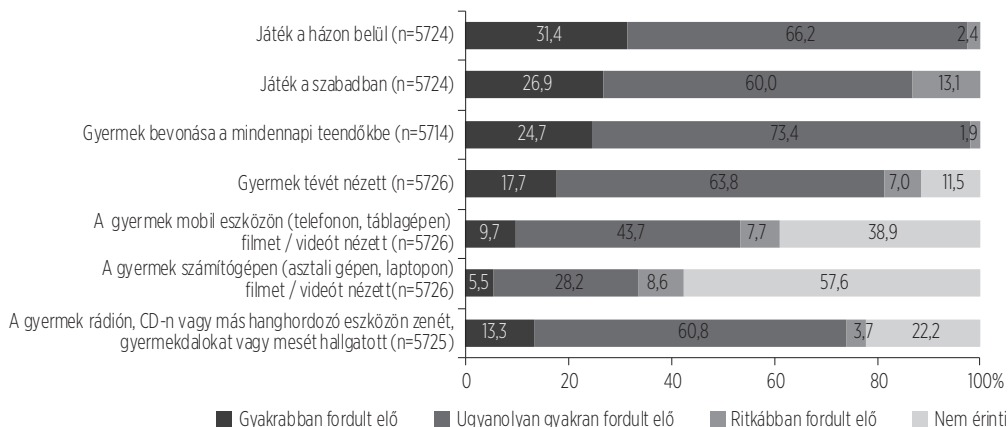

2.9.4. GYERMEKKEL VÉGZETT TEVÉKENYSÉGEK

A gyermekfelügyelet alakulása mellett kutatásunk e szakaszában felmértük a gyermekkel végzett egyes tevékenységek gyakoriságának változását is. Azt vizsgáltuk, hogy melyek voltak azok a tevékenységek, amelyeket a gyermek gyakrabban, ritkábban vagy ugyanolyan gyakorisággal végzett a pandémia alatt az azt megelőző időszakhoz képest. Összesen hét tevékenységet mértünk fel – ezek a gyermek házon belül és szabadban töltött játék ideje, a gyermek mindennapi tevékenységekbe (pl. főzés, pakolás) való bevonása, továbbá a gyermek médiafogyasztásának szokásai. Mivel a járványhelyzet kapcsán vizsgált két időszakban tapasztalt eredmények nagyon hasonlóak voltak, jelen fejezetben a két hullám időtartamát egyben kezeljük.

A gyermekkel való házon belüli játék gyakoriságánál azt láthatjuk, hogy az esetek többségében 66,2 százaléknál ugyanolyan gyakran játszott a szülő a gyermekkel, mint a pandémiát megelőző időszakban, azonban 31,4 százaléknál növekedett ezen tevékenység gyakorisága, míg csupán 2,4 százaléknál ritkábban fordult elő ez. A szabadban töltött játék gyakorisága hasonló változáson ment keresztül, az esetek 60 százalékában ugyanolyan gyakoriságú volt, azonban a minta negyedénél (26,9%) nőtt a gyakorisága és ismételten kisebb számban (13,1%), ritkábban fordult elő.

72. ábra: Gyermekkel végzett tevékenységek gyakoriságának alakulása

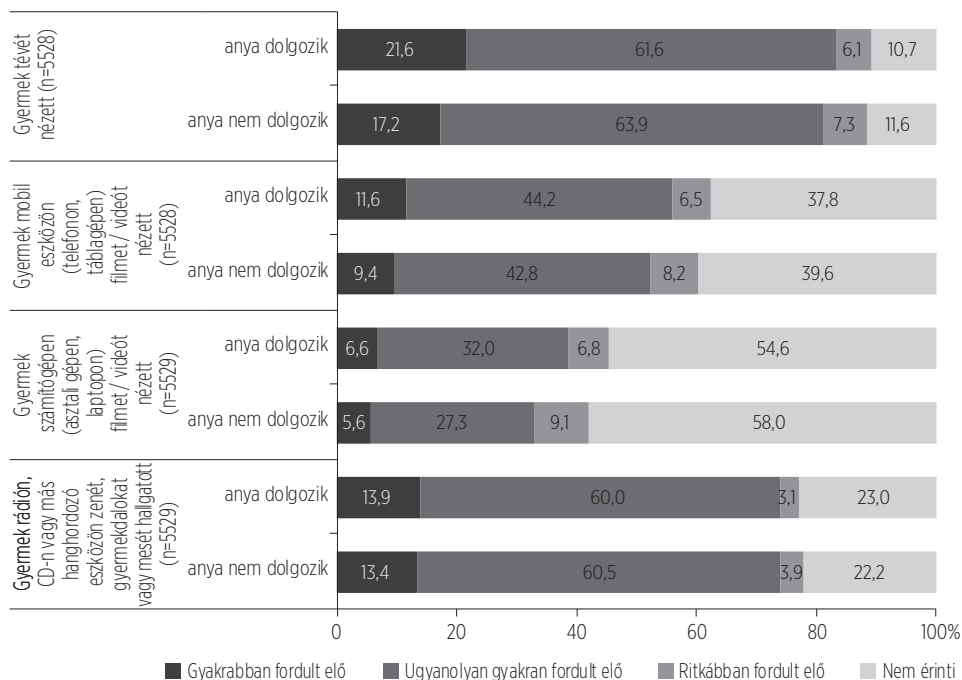

Érdeklődtünk afelől, hogy a szülők milyen gyakran vonták be a gyermeket olyan mindennapi tevékenységekbe, mint például a pakolás, főzés stb. Habár a szülők túlnyomó többsége ugyanakkora mértékben vonta be a gyermeket (73,4%), mégis az esetek negyedében (24,7%) nőtt a gyakorisága, holott elenyésző volt azok aránya (1,9%), ahol ennek gyakorisága csökkent.

A gyermek médiafogyasztási szokásainak négy típusát mértük fel – a tévénezést, a mobil eszközön (telefonon, táblagépen) történő film / videónézést, a számítógépen (asztali gépen, laptopon) történő film / videónézést és a rádión, CD-n vagy más hanghordozó eszközön történő zene, gyerekdal és mesehallgatási szokásokat. A tévénezéssel kapcsolatban a résztvevő gyermekek 11,5 százalékát nem érintette a kérdés, ugyanis a gyermek korábban sem nézett tévét. Magas volt a mintában azok aránya (63,8%), akiknél ugyanolyan gyakorisággal történt a tévénezés, mint korábban, azonban volt egy viszonylag nagy csoport (17,7%), akiknél gyakrabban fordult elő ez a tevékenység, mint korábban, míg a ritkábban tévét néző gyerekek száma ennél lényegesen kisebb (7,0%). A mobileszközön történő film- és videónézés a gyerekek több, mint harmadánál (38,9%) nem volt releváns, míg egy hasonlóan nagy csoport esetében (43,7%) ugyanolyan gyakorisággal fordult elő a médiafogyasztás ezen típusa. Közel azonos volt azon csoport nagysága, akiknél gyakrabban (9,7%), mint akiknél ritkábban (7,7%) fordult elő ez a tevékenység. A számítógépen történő videó- és filmnézés ettől némileg eltérő gyakoriságot mutat, ugyanis még nagyobb azon gyermekek száma, akiket nem érint a kérdés (57,6%), az esetek egyharmadában (28,2%) ugyanolyan gyakorisággal történt a tevékenység. Itt azonban magasabb azok aránya (8,6%), akiknél ritkábban fordult elő a számítógépen történő videónézés, mint azoké, akiknél gyakrabban (5,5%). A hanghordozókon történő zene, mese és gyerekdal hallgatásánál az esetek ötödében (22,2%) nem volt releváns, 60,8 százalékban ugyanolyan gyakorisággal végezte a gyermek, a fennmaradó csoport esetében pedig többen tartoztak oda, akiknél nőtt a gyakoriság (13,3%), mint akiknél csökkent (3,7%).

A gyermekek médiafogyasztási szokásainak változását megvizsgáltuk az alapján is, hogy az anya dolgozott-e a pandémia kérdéses időszakában vagy sem. Az erre vonatkozó eredményeket a következő ábra foglalja össze, melyen azt láthatjuk, hogy a dolgozó anyák gyermekeinél némileg magasabb azok száma, akiknél gyakrabban fordult elő a gyermek médiafogyasztása. Az eredményekből leolvasható, hogy a gyermek számítógépen történő film- és videónézése érinti a legkevésbé a vizsgált gyerekeket, míg a tévézés a gyerekek többségénél már előfordul.

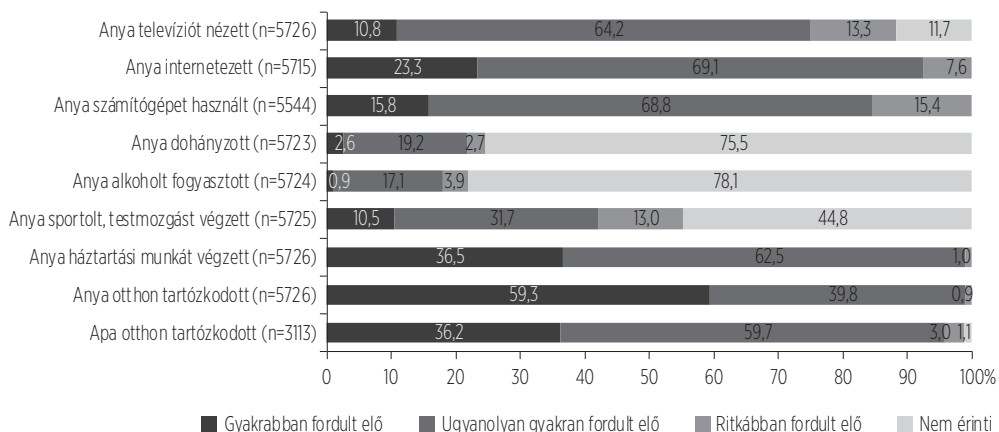
73. ábra: A gyermek médiafogyasztása a járvány alatt az anya aktivitása alapján

2.9.5. ANYAI TEVÉKENYSÉGEK GYAKORISÁGÁNAK VÁLTOZÁSA

A gyermekkel végzett tevékenységek gyakoriságának megkérdezése mellett az anyára vonatkozóan is tettünk fel kérdéseket – egyrészt az anya médiahasználatára, másrészt bizonyos egészségmegőrzéssel és káros szenvedéllyel kapcsolatos tevékenységekre, a háztartási munkára, végül pedig az otthon tartózkodás gyakoriságára. A válasz opciók megegyeztek a gyermekkel végzett tevékenységeknél bemutatottakkal, a járványidőszakot szintén egyben vizsgáltuk.

74. ábra: Anyai tevékenységek gyakoriságának alakulása

Az anyai médiafogyasztással kapcsolatban három tevékenységről érdeklődtünk, a televízió nézésről, internethasználatról és számítógép használatról (munkára és kikapcsolódásra vonatkozóan egyaránt). Az esetek többségében (64,2%) az anyák ugyanolyan gyakran néztek tévét, mint korábban. Azok aránya, akik gyakrabban vagy ritkábban néztek tévét közel azonos volt (10,8% gyakrabban és 13,3% ritkábban használta). Az anyák 11,7 százalékának ez a kérdés irreleváns volt, ugyanis korábban sem néztek tévét. Az internethasználattal kapcsolatban már ettől némileg eltérőbb tendenciát látunk. Itt is a legtöbb esetben ugyanolyan gyakoriságú volt az internethasználat (69,1%), ugyanakkor számottevően magasabb volt azok száma, akik gyakrabban interneteztek (23,3%), mint akik ritkábban (7,6%). A számítógép használatával kapcsolatban, történjen ez akár munkára akár kikapcsolódásra vonatkozóan, azt látjuk, hogy közel azonos mértékben az előző két tevékenységgel (68,8%) ugyanolyan gyakran fordult elő. Közel azonos méretű volt az a csoport, akiknél növekedett (15,8%), mint akiknél csökkent (15,4%) a számítógép használat gyakorisága.

Rákérdeztünk az anyák két káros szenvedélyére – a dohányzásra és az alkoholfogyasztásra, illetve a sportolás, testmozgás gyakoriságára, mint egészségmegőrző tevékenységekre. A dohányzással kapcsolatban azt láthatjuk, hogy a megkérdezettek háromnegyedénél (75,5%) nem releváns a kérdés, ugyanis korábban sem dohányzott. Azok körében, akiknél pedig releváns a legtöbbször megmaradt a dohányzás gyakorisága (19,2%) és elenyésző azon csoport nagysága is, akiknél gyakoribb (2,6%) és akiknél ritkább (2,7%) ennek a tevékenységnek a gyakorisága. Az alkoholfogyasztással kapcsolatban szintén hasonló adatokat látunk, a válaszadók 78,1 százaléka nem tud választ adni a kérdésre, ugyanis nem fogyasztott alkoholt korábban. Az alkoholt fogyasztók csoportjában pedig a legtöbb személynél (17,1%) ugyanolyan gyakoriságú volt, csupán minimális számban fordult elő az, hogy nőtt (0,9%) vagy csökkent (3,9%) a gyakoriság. Az anyai alkoholfogyasztásban elhanyagolható különbség látszott a dolgozó és nem dolgozó anyák között.

A testmozgással kapcsolatban az anyák egyharmada (31,7%) ugyanolyan gyakran végzett testmozgást, és hasonló azok aránya is, akiknél gyakoribb (10,5%) vagy ritkább (13,0%) volt

ez a tevékenység. Magas azonban azon csoport aránya, akik korábban sem sportoltak vagy végeztek testmozgást (44,8%).

A háztartási munkák (pl.: takarítás, főzés) gyakoriságának változására is kitért a kérdőív. Az esetek közel kétharmadában (62,5%) ugyanolyan gyakran végeztek házimunkát az anyák, míg egy nagyobb csoport esetében (36,5%) nőtt a gyakoriság és szinte alig van néhány személy, aki a ritkább opciót választotta (1%). Végezetül az utolsó két kérdés, amely a szülői tevékenységek gyakoriságának változására vonatkozott, azt vizsgálta, hogy hogyan változott az anya és a gyermek apjának otthon tartózkodási ideje. Az anyák esetében egyértelműen azt láthatjuk, hogy megnőtt a gyakoriság a csoport közel kétharmadában (59,3%), míg a csoport hátralévő részében pedig ugyanolyan gyakorisággal történt (39,8%). Alig voltak olyan személyek, akik ritkábban tartózkodtak otthon ezalatt az idő alatt (0,9%).

Az anyai otthon tartózkodás esetében is érdemes megvizsgálni a kérdést a munkavállalás fényében. Míg a nem dolgozó anyák esetében 60,6 százalék számolt be arról, hogy megnövekedett az otthon tartózkodás gyakorisága, addig a dolgozó anyák 54,9 százaléka jelezte ezt. A nem dolgozó anyák körében a válaszadók 39,2 százaléka jelezte, hogy nem tapasztalt változást, 0,2 százalékuk pedig ritkábban volt otthon ebben az időszakban. Ugyanezen arányok a pandémia alatt aktívan dolgozó anyák körében 40 százalék és 5,1 százalék.

A gyermek apjának otthon töltött ideje esetében a válaszadók 45 százaléka nem válaszolt a kérdésre, mely programozási hibára a kötet korábbi alfejezetében (ld. 1.4.1. Adatellenőrzés és tisztítás) már felhívtuk a figyelmet. Azon anyáknál, akiknél felvételre került a kérdés az látható, hogy nagy arányban (59,7%) ugyanolyan gyakran volt otthon az apa, mint korábban, jelentős azonban azon csoport mérete (36,2%), ahol a gyerek apja gyakrabban volt otthon és elenyésző a ritkábban otthon lévő apák aránya (3%). Ez fakadhat számos munkakör otthoni (home office) munkavégzésre való átállásából.

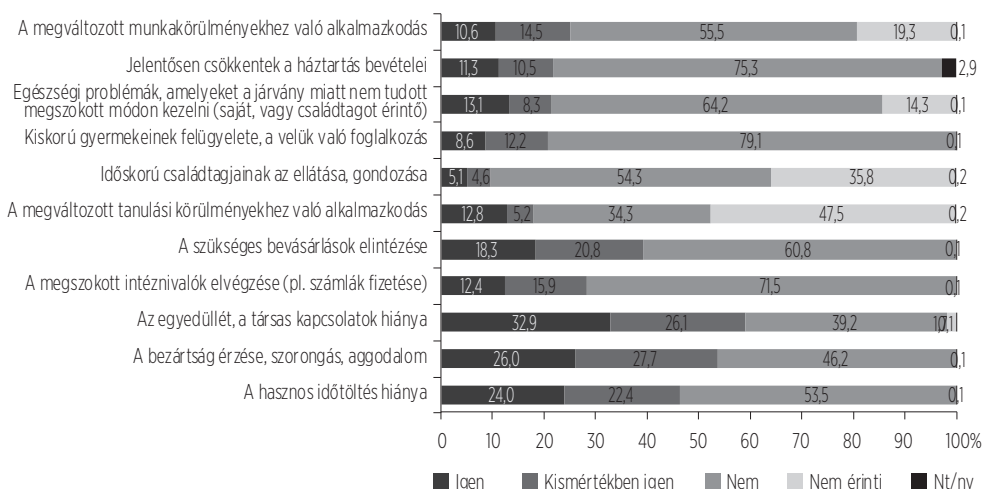
2.9.6. A JÁRVÁNY IDEJÉN TAPASZTALT NEHÉZSÉGEK

Az Anyai Munkavállalás Vizsgálat során elemeztük, hogy a kérdezéskor az anyákat a koronavírus alatt milyen jellegű nehézségek és azok milyen mértékben érintették.

A koronavírus fertőzés miatti korlátozások számos olyan tényezővel jártak együtt, amelyek megnehezíthették a családok életét az addig megszokottakhoz képest. Ezekhez a korlátozásokhoz és változásokhoz a háztartásoknak alkalmazkodnia kellett, amely felveti a kérdést, hogy vajon milyen mértékben érintették ezek és okoztak nehézséget a gyermeket nevelő anyáknak a magyarországi háztartások esetében. Kutatásunk során 11 kérdést tettünk fel a nehézségek felmérésére. Az anyák aszerint válaszolhattak, hogy milyen mértékben okozott számukra problémát a koronavírus miatti vészhelyzet időszaka alatt az adott nehézség (1=Igen; 2=Kismértékben igen; 3=Nem). Ezen kívül minden esetben választható opciók voltak a „Nem tudja” és „Nem válaszol” válaszlehetőségek. Továbbá öt kérdés esetében (megváltozott munkakörülményekhez való alkalmazkodás; egészségügyi problémák; időskorú családtag ellátása; megváltozott tanulási körülményekhez való alkalmazkodás; egyedüllét, társas kapcsolatok hiánya), amelyek nem minden válaszadó számára voltak relevánsak „Nem érinti” válaszopció is jelölhető volt.

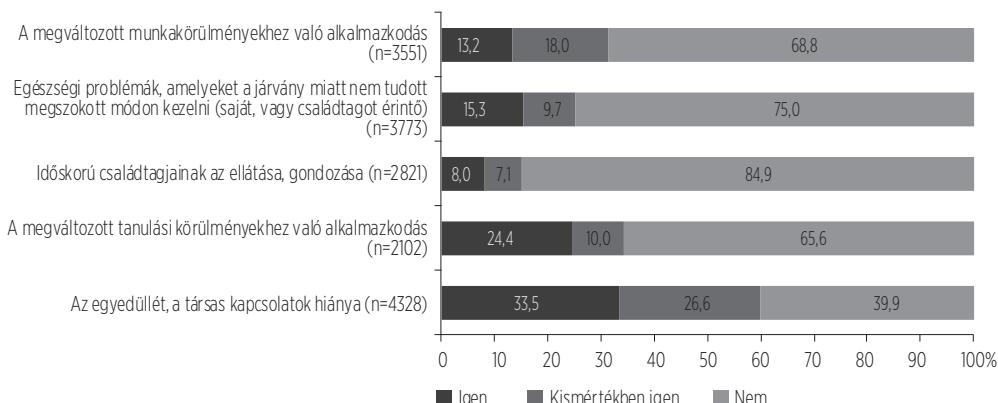
A kérdezés során a koronavírus első hulláma során a válaszadók 10,5 százalékának kismértékben, míg 11,3 százalékának nagyobb mértékben jelentett nehézséget a háztartás bevételeinek jelentős csökkenése. A kiskorú gyermek felügyelete az anyák 79,1 százalékának nem okozott problémát a járvány alatt. A hétköznapi teendők elvégzése, mint a bevásárlás elintézése az anyák 18,3 százalékának jelentett nehézséget, 20,8 százalékuknak pedig kismértékben okozott problémát. Hasonlóság figyelhető meg a számlák kifizetésével kapcsolatban, ahol az anyák 15,9 százaléka jelezte, hogy kisebb mértékű problémát okozott ez a tevékenység, további 12,4 százalék pedig jelentős nehézségekről számolt be. Úgy tűnik továbbá, hogy a bezártság érzése és a szorongás a járvány első hulláma során az anyák 53,7 százalékának okozott legalább kismértékben problémát. Emellett a hasznos időtöltés hiánya 46,4 százalékuknak jelentett legalább kismértékben nehézséget.

75. ábra: A koronavírus első hulláma alatt megjelenő nehézségek megoszlása (n=4408)

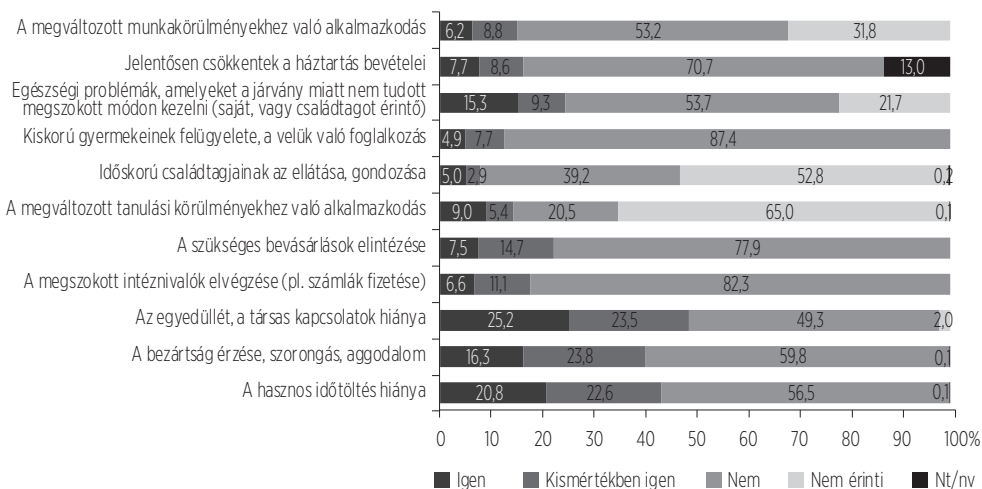
Azon felmerülő nehézségek esetében, ahol a *Nem érinti* választási opció is jelölhető volt, – hiszen ezen élethelyzetek nem minden anya számára voltak relevánsak – megvizsgáltuk, hogy azok közül, akik érintettek voltak az adott élethelyzetben milyen mértékben jelentett számukra az problémát. A koronavírus járvány első hullámában kérdezettek válaszai alapján a megváltozott munkakörülményekhez való alkalmazkodás azon anyák esetében, akiket ez érintett 13,2 százalékuknak jelentett nehézséget és 18 százalékuknak kismértékben okozott problémát. Az érintett anyák 75 százalékának nem jelentett nehézséget az egészségügyi problémák kezelése. Az érintettek közül legkevésbé problémát az időskorú családtag ellátása, gondozása okozott. Az anyák 7,1 százalékának kismértékben, 8 százalékának pedig nagyobb mértékben jelentett nehézséget, míg 84,9 százalékuknak nem okozott ez problémát. A megváltozott tanulási körülményekhez való alkalmazkodás esetében 10 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy kismértékben jelentett nehézséget számára, 24,4 százalékuknak pedig nagyobb mértékben okozott problémát a megváltozott élethelyzet. Az egyedüllét, társas kapcsolatok hiánya az érintett válaszadóknak jelentős mértékben jelentett nehézséget 60,1 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy legalább kismértékben problémát jelentett számára a szociális kapcsolatok hiánya a koronavírus első hulláma alatt.

76. ábra: A koronavírus első hulláma alatt felmerülő nehézségek megoszlása érintettség esetében

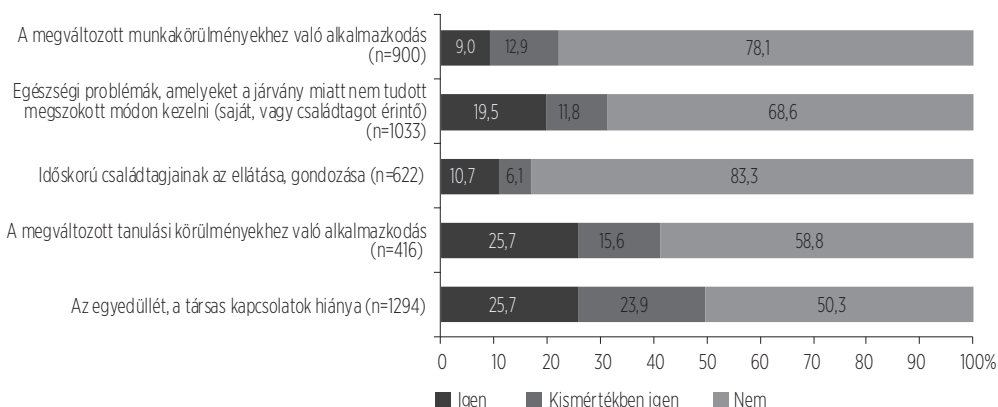
A kérdezéskor az anyák egy része a koronavírus harmadik hullámára vonatkozóan válaszolt a felmerülő nehézségekre. A válaszadók 8,6 százalékának kismértékben jelentett nehézséget, 7,7 százalékának pedig nagyobb mértékben okozott problémát, hogy jelentősen csökkentek a háztartás bevételei. Az anyák 87,4 százalékának a járvány harmadik hulláma során nem jelentett nehézséget a kiskorú gyermek felügyeletének ellátása. A hétköznapi teendők esetében a bevásárlások elintézése a harmadik hullám esetében az anyák 7,5 százalékának problémát okozott, 14,7 százalékának pedig kismértékben jelentett nehézséget. További hétköznapi teendő, mint a megszokott intéznivalók elvégzése 11,1 százalékuknak kismértékben, 6,6 százalékuknak pedig nagyobb mértékben okozott problémát a járvány során. A bezártság érzése, szorongás és aggodalom az anyák 40,1 százalékának okozott legalább kismértékben nehézséget, hasonlóan a hasznos időtöltés hiánya 43,4 százalékuknak okozott legalább kismértékben problémát a koronavírus járvány harmadik hullámakor.

77. ábra: A koronavírus harmadik hulláma alatt megjelenő nehézségek megoszlása (n=1320)

A járvány harmadik hulláma során adott válaszok alapján hasonló tendenciát fedezhetünk fel a válaszadásokban az érintettség alapján, mint az első hullámkor. Hasonlóan az első hullám esetében tapasztaltakhoz azon anyák közül, akiket érintett a megváltozott munkakörülményekhez való alkalmazkodás 12,9 százalékuknak okozott kismértékben nehézséget és kilenc százalékuknak nagyobb mértékben jelentett problémát ez az élethelyzet. Az egészségügyi problémák kezelése 68,6 százalékuknak nem okozott nehézséget. A harmadik hullám során szintén az érintettek számára a legkevésbé az időskorú családtagok ellátása okozott problémát. A megváltozott tanulási körülményekhez való alkalmazkodás azon anyák számára, akiket érintett az élethelyzet 15,6 százalékuknak jelentett kismértékben és 25,7 százalékuknak nagyobb mértékben nehézséget. Az egyedülállt, a szociális kapcsolatok hiánya az érintettek 49,6 százalékának okozott legalább kismértékben nehézséget, közülük 25,7 százalékuk jelentős problémaként élte meg a társas kapcsolatok hiányát a járvány harmadik hulláma során.

78. ábra: A koronavírus harmadik hulláma alatt felmerülő nehézségek megoszlása érintettség esetében

A koronavírus járvány első és harmadik hulláma között és alatt számos változás lépett érvénybe, ezért fontos megvizsgálni, hogy mely tényezők esetében tapasztalhatunk változást a két hullám válaszadásaiban és milyen irányban.

Az eredményeink azt mutatják, hogy összességében csupán az *Egészségi problémák, amelyeket a járvány miatt nem tudott megszokott módon kezelni* kérdés esetében nem volt különbség a járványhullámok között.

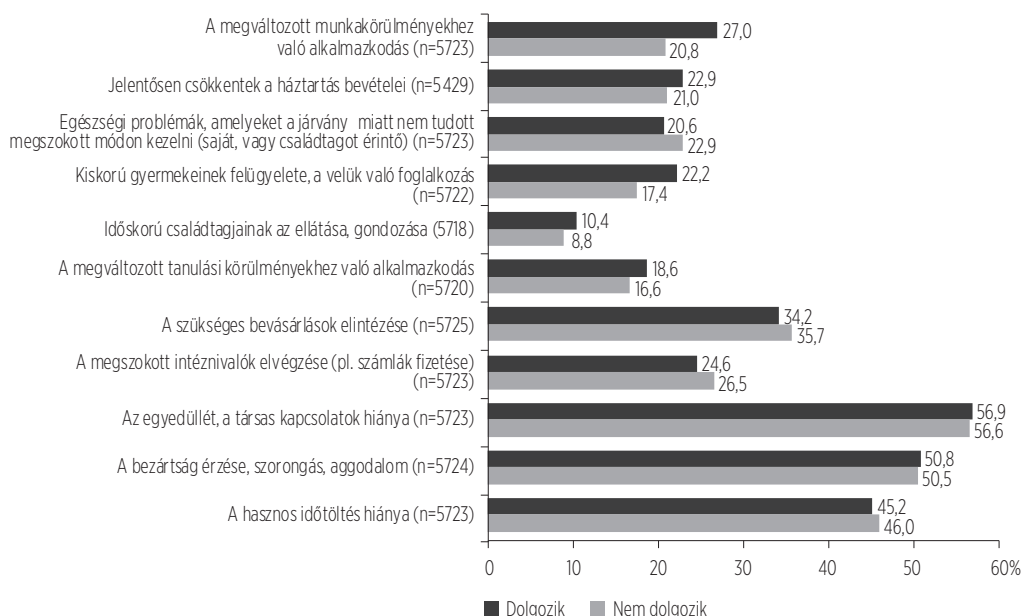
Minden egyéb felmerülő probléma során szignifikáns különbséget tapasztaltunk az első és a harmadik hullám között. Ezekben az esetekben a válaszok alapján a nehézségek nagyobb arányban érintették az anyákat a koronavírus járvány első hulláma alatt, mint a harmadik hullám során.

A felmerülő nehézségek általában nem önállóan jelennek meg, hanem együttesen több tényező nehezíti meg vagy okoz problémát egy megváltozott élethelyzetben. Ennek elemzésére kutatásunkban megvizsgáltuk, hogy mely felmerülő nehézségek milyen mértékben

álltak kapcsolatban egymással. Bár a legtöbb probléma szignifikáns kapcsolatot mutatott egymással, ennek statisztikai erősségében eltérést láthatunk. Közepes erősségű szignifikáns kapcsolatot mutattak a munkavállalást érintő nehézségek úgy, mint a megváltozott munkakörülményekhez való alkalmazkodási nehézség és a háztartás jövedelmének csökkenése. További közepes erősségű együttjárást tapasztaltunk a teendőkre utaló nehézségeknél, ami a szükséges bevásárlások elintézése és a megszokott elintéznivalók elvégzése. Illetve a pszichés nehézségek szintén közepes erősségű szignifikáns kapcsolatot jeleztek, mint az egyedüllét megtapasztalása, a szorongás, aggodalom érzése és a hasznos idő eltöltésének hiánya. Vagyis az eredmények azt mutatják, hogy bizonyos felmerülő nehézségek együttjárást mutatnak a megjelenésükben, tehát nem feltétlen önmagukban jelennek meg ezek a problémák a megváltozott élethelyzetben.

Az anyák munkavállalási státuszának függvényében is szükséges elemezni a felmerülő nehézségek gyakoriságát. Aszerint, hogy dolgozott-e az anya a koronavírus járvány alatt, elemzéseink alapján szignifikánsan a megváltozott munkakörülményekhez való alkalmazkodás nehézsége különbözött, azon anyák, akik dolgoztak már nagyobb mértékben tapasztalták ezt felmerülő problémaként. Továbbá, a kiskorú gyermek felügyelete és ellátása szignifikánsan nagyobb mértékben jelentett nehézséget a dolgozó anyáknak. Egyéb felmerülő nehézségekben nem találtunk különbséget aszerint, hogy dolgozott vagy nem dolgozott az anya.

79. ábra: A koronavírus járvány alatt felmerülő nehézségek az anyai munkaerőpiaci aktivitás szerint – az egyes nehézségekben legalább kismértékben érintettek aránya

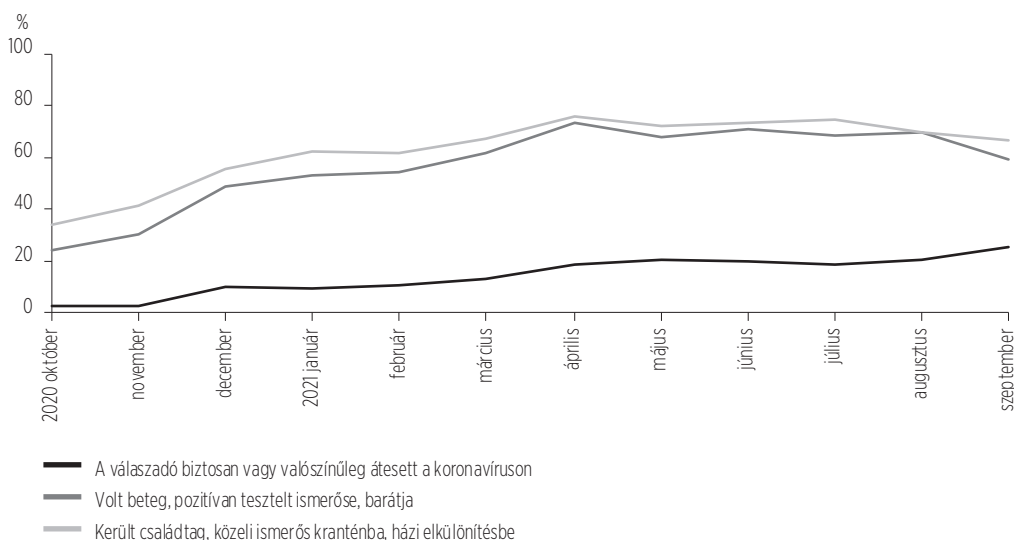
A társadalmi helyzetet tekintve bár kapcsolatot láthatunk az anya párkapcsolati állapota, életkora, iskolai végzettsége, gyermekeinek száma, a háztartásának jövedelme és az általa tapasztalt nehézségek között, ugyanakkor ezek az együttjárások statisztikailag elhanyagolható erősségűeknek mondhatók. Tehát elmondhatjuk, hogy az anya társadalmi helyzete nem jár együtt egyértelműen a különböző koronavírus járvány alatt tapasztalt problémák jellegével és azok mértékével.

2.9.7. MEGBETEGEDÉS

A kérdőív koronavírusra vonatkozó kérdésblokkjának végén rövid zárókérdések vonatkoztak a koronavírus közvetlen egészségügyi hatásaira. Arról érdeklődtünk, hogy a kutatásban válaszadóként részt vevő anya maga megfertőződött-e koronavírussal; van-e olyan családtagja, közeli ismerőse, aki beteg lett, pozitív lett a koronavírusteresztje; illetve került-e családtagja, közeli ismerőse hatósági karanténba, házi elkülönítésbe koronavírus miatt.

Mivel a minta sajátossága miatt a lekérdezés mintegy egy évig zajlott (2020. október – 2021. szeptember) és eközben egyre többen fertőződtek meg a betegséggel, így a kérdésekre adott válaszokat is elsősorban az határozza meg, hogy mikor történt a kérdezés. Látható, hogy a közvetlen érintettség folyamatosan növekszik, míg a 2020. októberi válaszadók 2,7 százaléka esett át a betegségen, a 2021. szeptemberben válaszolók körében ez az arány már meghaladta az egynegyedét (25,3 százalék). A két közvetett mutató egyértelmű növekedést mutat 2021 áprilisig, ekkorra már a válaszadók mintegy háromnegyedének volt fertőzött, illetve karanténba került ismerőse. Ezt követően ez az arány azonban már nem nőtt tovább, feltehetően azért, mert a nyári hónapokban alábbhagyott a vírus terjedése, illetve ekkor már egyre kevésbé volt 'hírértéke' annak, ha valakinek távolabbi rokona, ismerőse elkapta a fertőzést vagy karanténba került.

80. ábra: A koronavírussal való érintettség egyes dimenziói a válaszadás hónapja szerint

A következőkben a személyes érintettséget vizsgáljuk meg a fontosabb társadalmi, demográfiai változók szerint. Itt a feltett kérdés a válaszlehetőségekkel együtt pontosan így hangzott:

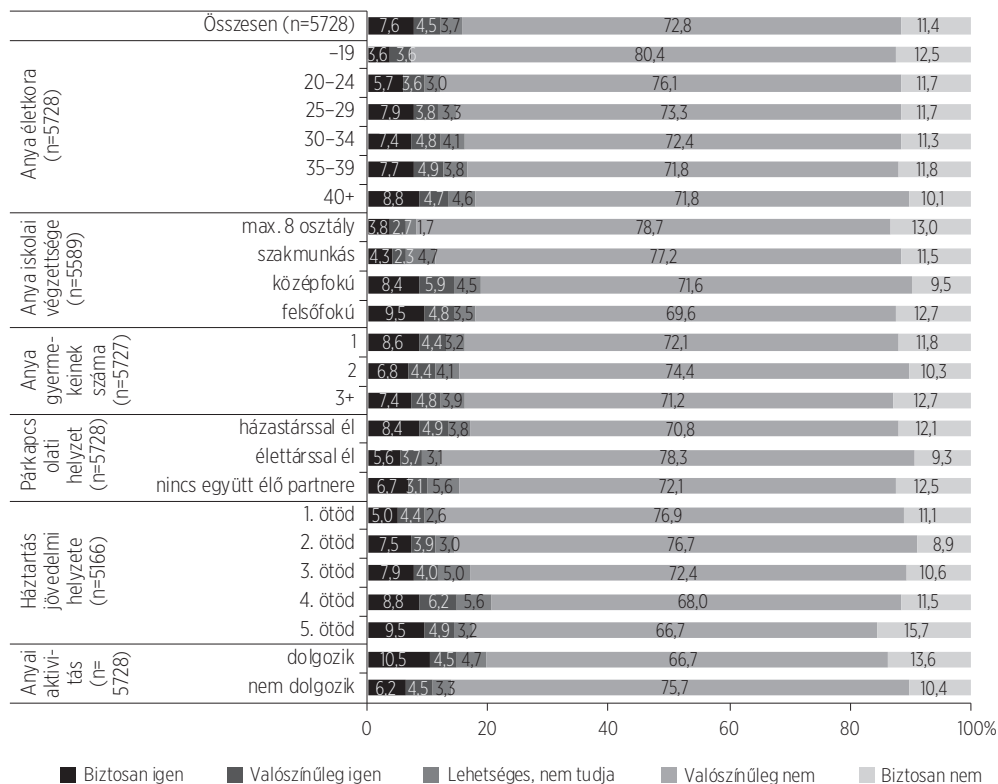
Őn megfertőződött a koronavírussal? (A lekérdezés idejéig bármikor!)

- 1 – Biztosan nem, negatív teszteredménye van/volt
- 2 – Valószínűleg nem, nem volt erre utaló tünete
- 3 – Lehetséges, voltak erre utaló enyhe tünetei
- 4 – Valószínűleg igen, voltak erre utaló egyértelmű tünetei
- 5 – Biztosan igen, pozitív teszteredménye van/volt
- 88 – Nem tudja / 99 – Nem válaszol

A kérdés szövegének pontos ismertetése azért szükséges, mert így látszik, hogy a kérdésre felkínált válaszlehetőségekben több dimenzió keveredik: a vírussal való megfertőződés maga, az esetleges tünetek léte és komolysága, valamint a tesztelés megtörténte (a teszt típusától és a tesztelés időpontjától függetlenül). Ezek a valóságban nem feltétlenül járnak együtt: sokan úgy estek át a betegségen, hogy nem voltak tünetei, nem voltak tesztelni, mások komoly tünetekkel otthon, tesztelés nélkül 'vészelték át' a betegséget. A tesztelési hajlandóság / gyakoriság pedig jelentős részben a társadalmi helyzet függvénye. Ráadásul a kérdésre adott válaszok értékelését nehezíti, hogy egy múltbeli negatív teszteredmény a jelenre nézve még nem jelent semmiféle garanciát, természetesen azt még követhette megfertőződés. Ezeket a bizonytalanságokat az eredmények értelmezésekor is figyelembe kell venni.

A kapott eredmények szerint az anya életkora nem függ össze statisztikailag szignifikáns módon a személyes érintettséggel, sőt a gyermekszámmal kapcsolatban is elég gyenge és nem is teljesen egyértelmű irányú az összefüggés. Ezzel szemben az iskolai végzettséggel, a jövedelemmel, a partnerkapcsolati helyzettel és a gazdasági aktivitással statisztikai értelemben bizonyosan összefügg, hogy vajon a válaszadó (teszttel is igazoltan vagy valószínűleg) megfertőződött-e koronavírussal. Az érintettség esélye a magasabb iskolai végzettségi csoportokban (középfok, felsőfok) magasabb a nem érettségizett iskolai végzettségi csoportokhoz viszonyítva. A jövedelmi helyzet esetén hasonló irányú összefüggést mértünk: a jobb jövedelmi helyzetben élő családokban az anyának valamivel nagyobb esélye volt a megfertőződésre, pontosabban arról, hogy ezt teszttel is igazolja. A legmagasabb jövedelmi ötödben ugyanakkor viszonylag magas azok aránya is, akik biztosan nem fertőződtek meg és erről negatív teszteredményük is volt (15,7 százalék), ez pedig a tesztelés társadalmi meghatározottságára utal. Ezen felül egyértelmű az összefüggés a munkavállalás tényével: a dolgozó anyák nagyobb arányban (10,5 plusz 4,5 százalék) kapták el a koronavírusfertőzést, illetve nagyobb arányban (13,6 százalék) rendelkeztek negatív teszteredménnyel is, mint a gyermekkel még otthon lévő társaik. Utóbbi csoportban a válaszadók több mint háromnegyede (75,7 százaléka) a „valószínűleg nem, nem volt erre utaló tünetem” választ adta. Ezen felül az adatok szerint a házastársaikkal élők nagyobb eséllyel fertőződtek meg, mint az élettársi kapcsolatban élők, illetve azok, akiknek nem volt együttélő partnerük. Utóbbi eredmény valószínűleg a többi változóval való összefüggés eredménye lehet, valószínűleg itt direkt oksági összefüggést felesleges feltételezni.

81. ábra: A koronavírussal való fertőzöttség az anya szociodemográfiai jellemzői szerint

A kapott eredmények tehát semmiképpen nem utalnak arra, hogy a járvány a kisgyermekes családok között nagyobb arányban érintette a rosszabb társadalmi helyzetűeket, sőt inkább a viszonylag jobb helyzetűek kitéettsége tűnik nagyobbak. Azonban az eredményeink semmit sem mondanak az esetleges betegség súlyosságáról, illetve figyelembe szükséges venni a tesztelési lehetőségek / hajlandóság társadalmi csoportok közötti esetleges eltéréseit is.

2.10. ÖSSZEFOGLALÁS

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet által indított Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat Anyai Munkavállalás Vizsgálatának célja, hogy bemutassa a kisgyermeket nevelő anyák foglalkoztatási jellemzőit, továbbá azt, hogy mely tényezők, hogyan befolyásolják azokat. Ilyen alakító tényezők lehetnek a társadalmi attitűdök és a hozzájuk kapcsolódó elvárások, illetve a diszkrimináció különböző formái is. Mindezek mellett azonban hangsúlyt fektetünk az egyes szociodemográfiai sajátosságok, a munkáltatói, valamint munkavállalói ösztönzők, továbbá a családpolitikai intézkedések hatásának feltérképezésére is.

Kutatásunk során a 27–30 hónapos gyermekeket nevelő anyákat kerestük fel telefonon, arra kérve őket, hogy válaszolják meg a nagyjából 20 percet igénybe vevő kérdőívünket. A kialakult járványhelyzetre való tekintettel a kérdőívet kiegészítettük néhány a járványhelyzet okozta változásokat feltérképező kérdéssel is, amelyek egy külön, további 10 perces kérdőívblokkban kaptak helyet. Az adatfelvételt a Inspira Research Kft. képzett kérdezőbiztosai végezték.

Jelen kiadványunk második felében (*A vizsgálat eredményei*) az Anyai Munkavállalás Vizsgálat legfontosabb eredményeit mutattuk be, alfejezetekre tagolva az egyes témaköröket, amelyekben leíró statisztikák mentén részleteztük az adatokat. Elemzéseink során a legtöbb esetben az anya életkorát, iskolai végzettségét, gyermekeinek számát, párkapcsolati helyzetét, munkaerőpiaci aktivitását, valamint a háztartás jövedelmi helyzetét használtuk háttérváltozókként. Az eredményeket ismertető alfejezetek közös vonásaként kiemelhető, hogy az egyes témákhoz kapcsolódóan minden esetben feltüntettünk olyan eredményeket, amelyek kifejezetten az anyák munkaerőpiaci aktivitásához kapcsolódnak.

Eredményeinket bemutató első alfejezetünkben az anyák családi állapotáról és gyermekvállalási szándékairól számoltunk be. Ezek alapján megállapítható, hogy a kutatásban résztvevő nők többsége házas és házastársával él, negyedük pedig élettársi kapcsolatot tart fenn. A gyermekszám tekintetében az látszik, hogy az anyák legnagyobb hányadának két gyermeke van (39,2%), 37,3 százaléknak csak egy gyermeke van, közel egynegyedük pedig legalább háromgyermekes. A jövőbeli gyermekvállalási szándékok mentén két kategóriát állítottunk fel aszerint, hogy az anya termékenységi életútja lezártnak tekinthető-e a kutatásban résztvevő gyermek 27–30 hónapos korában vagy sem, amelyet a háttérváltozók

mentén is megvizsgáltunk. Míg a dolgozó anyák 73,8 százaléka a lezárt termékenységi életúttal rendelkező csoportba tartozik, addig ugyanez az arány a nem dolgozó anyák esetében csak 51,3 százalék, ami arra utalhat, hogy az inaktív anyák nagy részének esetében az otthon maradási a további gyermekvállalási szándék is motiválja. Ezt követően számoltunk be a külön élő apák jellemzőiről – ahol kiderült, hogy az anyák 6,7 százaléka nem él egy háztartásban a kutatásban résztvevő gyermek apjával – majd részleteztük az anyák munkavállalási jellemzőit. A válaszadókat munkaerőpiaci aktivitásuk mentén kategorizáltuk, amelyek alapján három csoportot (aktívan dolgozók – 31,8%, munkahellyel rendelkező, ám anyasági támogatás mellett otthon lévők – 52,3%, valamint az adatfelvétel pillanatában munkahellyel nem rendelkezők – 16%) alakítottunk ki. A munkaerőpiacon aktív anyák átlagosan gyermekük 21 hónapos korában kezdtek el dolgozni. Többségük a szülést megelőző helyre tért vissza alkalmazottként, határozatlan idejű szerződéssel, teljes munkaidőben dolgozik, beosztottként, ahol szellemi munkát végez. Az anyák jellemzően elégedettek a mindennapjaik során tapasztalható munka-magánélet egyensúllyal, emellett közülük csupán kevesen tapasztaltak munkaerőpiaci diszkriminációt. A munkahellyel és munkavállalási szándékkal rendelkező, ám az adatfelvétel idején még nem dolgozó anyák fele még a gyermekük hároméves kora előtt szeretne visszatérni a munkaerőpiacra, valamivel több, mint egyharmaduk azonban a gyermek három és hatéves kora között tervezi ezt. A munkavállalás formájára vonatkozó tervek szerint úgy tűnik, hogy a többség inkább a rendszeres munkavégzést preferálja és bejárna a munkahelyére. A rész-, illetve a teljes munkaidő, valamint a rugalmas és a kötött beosztás esetében a válaszadók nagyjából fele-fele arányban választanak az egyik vagy a másik formát. Az anyák otthon maradásuk indokaként jellemzően azt jelölték, hogy így tartják jónak a kutatásban résztvevő gyermekük szempontjából, azonban sok esetben szerepet játszottak ebben az újabb gyermekvállalási tervek, valamint az egyéb gyermek körüli teendők. Az adatfelvétel idején nem foglalkoztatott, ám munkavállalási szándékkal rendelkező anyák több, mint fele szintén gyermeke hároméves kora előtt tervezi, hogy munkát vállaljon, közel egy harmaduk viszont a gyermek három és hatéves kora közé halasztaná ezt. Az otthon maradás tényezőit nézve ugyanazok az indokok kerültek elő főként, mint a munkahellyel rendelkező, ám anyasági támogatások mellett otthonlévő anyák esetében, a munkavállalás formáját tekintve azonban ezek az anyák inkább a rész-munkaidőt és a rugalmas beosztást részesítenék előnyben. Esetükben továbbá nagyobb arányban fordulnak elő a munkahelyre bejárni tervezők. Az anyák munkavállalási jellemzőinek részletezése után bemutattuk a partnerek munkaerőpiaci helyzetét és annak jellemzőit, amely alapján az anyával együtt élő partnerek döntő többsége (97,1%) aktívan dolgozik.

Ezt követően beszámoltunk a családok anyagi helyzetéről és az igénybe vett támogatásokról is. Az anyák elmondása szerint a háztartások 40,1 százalékának esetében a családok viszonylag könnyen fedezik a szokásos kiadásokat, 34,7 százalékuk pedig könnyen vagy nagyon könnyen. Az anyák közel egynegyede nyilatkozott úgy, hogy kisebb nehézségeik vannak a kiadások fedezésekor, 5,5 százalékuk pedig nehézségekkel vagy nagy nehézségekkel küzd. A szociodemográfiai jellemzők vizsgálatakor kirajzolódni látszik, hogy a magasabb iskolai végzettség, a házasság, illetve az alacsonyabb gyermekszám inkább jár együtt kedvezőbb anyagi helyzettel. Mivel a családtámogatások többsége alanyi jogon jár, nem meglepő, hogy az anyák döntő többsége, mind a családi pótlékban, mind pedig a gyermekgondozási segélyben részesül. Bár utóbbit az apák is igénybe vehetik, mindössze az anyák 4,4 százaléka jelezte, hogy családjával ezzel a lehetőséggel élt. A családi adókedvezmény igénybevételeiről az anyák 87,1 százaléka számolt be.

Kiadványunkban arra is kitértünk, hogyan alakul a családokban a munkamegosztás, illetve a gyermekfelügyelet. A felsorolt hét háztartási feladatból az anyák hétköznaponként átlagosan 3,14-et, hétvégente pedig 2,55-öt egyedül végeznek el. A dolgozó anyák ugyanakkor kevesebb egyedüli teherrel és több közösen/megosztva végzett feladatról számoltak be, mint az aktívan nem dolgozók. Fizetett háztartási segítség igénybevétele nem volt jellemző a válaszadók körében. A gyermekgondozási feladatok esetében a háztartási munkamegosztáshoz hasonló tendencia tapasztalható. Tíz feladatból hétköznap 4,13-at, hétvégén pedig 2,87-et inkább az anyák végeznek el, míg a közösen végzett feladatok száma hétköznap átlagosan 5,12, ami a hétvégéken 6,36-ra emelkedik. Eredményeink alapján a két, két és fél éves gyermekek közel harmada járt bölcsődébe az adatfelvétel idején – a gyermekek átlagosan 22,5 hónapos korukban kezdtek bölcsődébe járni – az anyák további 7,6 százaléka pedig tervezi, hogy igénybe veszi ezt a szolgáltatást. Míg hagyományos bölcsődei ellátást nagyobb arányban vesznek igénybe a dolgozó anyák, addig családi napközibe, vagy magán bölcsődébe inkább a nem dolgozó anyák íratják be gyermeküket. További fontos szerepet töltenek be a nagyszülők a gyermekfelügyeletben: az anyák fele jelezte, hogy támaszkodik a nagyszülők segítségére a gyermekellátásban.

Az értékeket, elégedettséget, valamint a pszichológiai állapotot bemutató fejezetünk eredményei alapján a kisgyermekes anyák 69,5 százaléka akkor is dolgozna, ha munkavégzés nélkül is lenne a megélhetéshez elegendő pénze. Emellett az anyák többsége a kétkeresős családmoddelt preferálja, 54,7 százalékuk pedig teljesen egyetért azzal, hogy egy dolgozó anya ugyanolyan meleg és szoros kapcsolatban lehet gyermekével, mint egy olyan anya, aki nem dolgozik. A korai munkavállalásról és a bölcsődékről alkotott vélemény megosztja az anyákat; bár 53,1 százalék úgy nyilatkozott, hogy ha elegendő bölcsőde lenne, elfogadható lenne, hogy az anyák gyermekük két éves kora után visszamenjenek dolgozni, 21,1 százalékuk azonban ebben az esetben sem tartja elfogadhatónak a munkavállalást. Az élettel való elégedettséget mérő kérdésünk alapján az anyák 75,3 százaléka nagyon elégedett az életével. Az anyagi helyzet esetében valamelyest alacsonyabb elégedettség tapasztalható, az erre vonatkozó kérdésre az anyák 52 százaléka adott nagyfokú elégedettségre utaló választ. Az anyák által észlelt krónikus stressz mértéke összességében alacsony, némiképp magasabb stressz-szintről számoltak be az alacsony jövedelmű anyák.

Utolsó alfejezetünkben a koronavírus járvány családi életre gyakorolt hatását igyekeztünk leírni. Bemutattuk a háztartásszerkezetben bekövetkezett esetleges változásokat, valamint végig követtük az anyák és partnerük munkavégzésében végbemenő átalakulásokat. Ez alapján kijelenthető, hogy az anyák túlnyomó többségének nem változott meg a háztartásszerkezete, a munkavégzésben bekövetkező változások tekintetében pedig, mind az anyák, mind pedig a partnerek esetében az otthoni munkavégzésre való átállás volt a leggyakoribb jelenség. A gyermekfelügyeletet illetően a vírus mindkét hullámának ideje alatt a nagyszülők jelentették a legnagyobb segítséget. A gyermekkel végzett tevékenységek kapcsán eredményeink azt mutatják, hogy bizonyos tevékenységeket ugyanolyan gyakorisággal folytattak a gyermekkel, mint a járvány előtti időszakban. A házon belüli és szabadban történő játék, valamint a gyermek mindennapi teendőibe való bevonása esetében azonban a válaszadók nagyobb arányban jelezték, hogy ezek a tevékenységek gyakrabban fordultak elő a járványhelyzet ideje alatt. Emellett az anyák 24,4 százaléka jelezte, hogy az első hullám alatt, legalább kismértékben nehézséget okozott családjuk számára a megváltozott tanulási körülményekhez való alkalmazkodás, továbbá 33,5 százalékuk nyilatkozott

úgy, hogy nehézséget okozott az egyedüllét és a társas kapcsolatok hiánya. Végül a koronavírus következményeivel foglalkozó fejezetünket a vírus közvetlen egészségügyi hatásainak bemutatásával zártuk. Az adatfelvétel hossza miatt fontos szempontnak bizonyult, hogy mikor történt a lekérdezés, 2020 októbere és 2021 szeptembere között ugyanis egyre többen fertőződtek meg. A fertőzöttséget a szociodemográfiai tényezők mentén megvizsgálva semmiképpen sem állítható, hogy a rosszabb anyagi helyzetű családokat érintette a vírus, sőt, inkább a viszonylag jobb anyagi helyzetűek kitettsége tűnik nagyobbak.

HIVATKOZÁSOK

- Adamecz-Völgyi Anna (2018). Van-e üvegplafon Magyarországon? Nemek közti bérkülönbség az iskolai végzettség függvényben. In Fazekas K., Szabó-Morvai Á. (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör 2017*, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet: Budapest, 62–64.
- Bácsné Bába Éva (2014). Kisgyermekes anyák a munkaerőpiacon – pro és contra. *TAYLOR*, 6(2–3), 250–259.
- Bálint Mónika és Köllő János (2007). Gyermeknevelési támogatások. In Fazekas K., Cseres G. Zs., Scharle Á. (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör*, MTA Közgazdaságtudományi Intézet–Országos Foglalkoztatási Közalapítvány: Budapest, 54–71.
- Blaskó Zsuzsa (2005). Dolgozzanak-e a nők? A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai 1988, 1994, 2002. *Demográfia*, 48(2–3), 159–186.
- Blaskó Zsuzsa (2010). Meddig maradjon otthon az anya? – a gyermekfejlődés szempontjai. Kutatási tapasztalatok és társadalompolitikai következtetések. *Esély*, 21(3), 89–116.
- Blaskó Zsuzsa (2011). Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron. A közvélemény a kisgyermekes anyák munkába állásáról. *Demográfia*, 54(1), 23–44.
- Booth, Alison L., Francesconi, Marco and Frank, Jeff. (2003). A sticky floors model of promotion, pay, and gender. *European Economic Review, Elsevier*, 47(2), 295–322.
- Cohen, Sheldon and Williamson, Gail M. (1988). Perceived stress in a probability sample of the United States. In Spacapan, Shirlynn and Oskamp, Stuart (Eds.), *The social psychology of health*, Sage Publications: Newbury Park, CA, 31–67.
- Davies, Rhys and Pierre, Gaëlle. (2005). The family gap in pay in Europe: A cross-country study. *Labour Economics*, 12(4), 469–486.
- Engler Ágnes és Fényes Hajnalka (2014). A diplomás nők munkaerőpiaci sikerességét befolyásoló tényezők és a gyerekvállalás hatásai. *Felsőoktatási műhely*, 4. 43–54.
- Fazekas Károly és Szabó-Morvai Ágnes (szerk.) (2018). *Munkaerőpiaci Tükör 2017*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: Budapest, 65–68.
- Fedor Anita (2015). *Egyensúlyban? –A munkaerőpiaci karriertől a familiarizmusig*. Debreceni Egyetemi Kiadó: Debrecen.
- Fedor Anita and Toldi Andrea (2017). Labour market opportunities of women with young children after childbirth. *Kontakt*, 19(3), 236–243.

-
- Hakim, Catherine (2002). Lifestyle Preferences as Determinants of Women's Differentiated Labour Market. *Careers, Work and Occupations*, 29(4), 428–459.
- Hakim, Catherine (2006). Women, Careers, and Work-Life Preferences. *British Journal of Guidance and Counselling*, 34(3), 279–294.
- Kapitány Balázs és Spéder Zsolt (2019). Gyermekvállalás. In Monostori J., Öri P., Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 83–102.
- Koncz Katalin (2004). A nők munkaerő-piaci helyzete az ezredfordulón Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 82(12), 1092–1106.
- Koncz Katalin (2010): A munkaerőpiac nemek szerinti szegregációjának jelensége és mérése. *Statisztikai Szemle*, 88(10–11), 1082–1105.
- Kopcsó Krisztina (szerk.) (2022). Egyéves kori mérések: *Jelentés a Dél-dunántúli Vizsgálatról. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat*. Kutatási Jelentések 107. KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest.
- Kormányhivatalok (2019). Elindult a Családvédelmi Akcióterv. Elérhető: www.kormanyhivatal.hu/hu/hirek/napokon-belul-indul-a-csaladvedelmi-akcioterv (Letöltve: 2022.08.15.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2022a). *Lakossági Munkaerőfelmérés – 20.1.1.17. Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint, nemeként [%]*. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0017.html
- Központi Statisztikai Hivatal (2022b). *Lakossági Munkaerőfelmérés – 20.1.1.35. A 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája [%]*. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0025.html
- Leitheiser Fruzsina és Veroszta Zsuzsanna (2021). A várandósok szülés utáni munkavállalási terveit meghatározó tényezők. *Demográfia*, 63(2–3), 199–228.
- Lipták Katalin és Matiscsákné Lizák Marianna (2018). A kisgyermekes nők foglalkoztatási helyzete és lehetőségeik. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 49(3), 41–51.
- Magyar Közlöny (2020). A Kormány 59/2020. (III. 23.) Korm. rendelete az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során a gyermek gondozására, nevelésére tekintettel járó egyes egészségbiztosítási és családtámogatási ellátásokra való jogosultságok meghosszabbításáról. *Magyar Közlöny*, 51. sz. 1558–1559.
- Makay Zsuzsanna (2015). Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Monostori J., Öri P., Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet: Budapest, 57–74.
- Makay Zsuzsanna (2017a). Parental Leave and Career Interruption of Mothers in France and Hungary. In Régnier-Voilier, A., (Ed.), *A Longitudinal Approach to Family Trajectories in France. The Generations and Gender Survey INED/Springer*: Paris, 173–197.
- Makay Zsuzsanna (2017b). 50 éve vezették be a gyermekgondozási segélyt (GYES). *Korfa*, 17(3), 1–4.
- Makay Zsuzsanna (2018). Kisgyermekes anyák munkavállalása és az ezzel kapcsolatos vélemények változása Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 179(11), 1702–1716.
- Makó Ágnes (2018). A nők foglalkoztatására ható jogszabályi környezet. In Fazekas K. és Szabó-Morvai Á., (szerk.), *Munkaerőpiaci Tükör 2017*, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet: Budapest, 179–184.

- Nagy Adrienn (2021). *Családpolitika*. T/510. Budapest: Állami Számvevőszék. Elérhető: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/csaladpolitika_20210126.pdf?ctid=1307 (Letöltve: 2022.08.15.)
- Nagy Beáta (2005). Nők a vezetésben. In Nagy B., Pongrácz T., Tóth I. Gy. (szerk.), *Szerepváltozások*, TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium: Budapest, 44–56.
- Nagy Beáta (2009). A munkavállalás és gyermekvállalás paradoxona – Bevezető gondolatok. *Szociológiai Szemle*, 19(3), 81–91.
- Nagy Beáta és Primecz Henriett (2010). Nők és férfiak a szervezetben –kísérlet a mítoszok eloszlására. *Vezetéstudomány*, 41(1), 2–17.
- Nagy Beáta és Paksi Veronika (2014). *A munka-magánélet összehangolásának kérdései a magasan képzett nők körében*. In *A család vonzásában*: Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 159–175.
- Nagy Beáta, Kířížková, Alena és Kanjuo-Mrčela, Alexandra (2012). A munkaerő-piaci politika hatása a nemek közötti egyenlőségre a gazdasági átalakulás és az EU csatlakozás időszakában: Csehország, Magyarország és Szlovénia összehasonlítása. *Szociológiai Szemle*, 22(1), 30–60.
- Nagy Gyula (2000). „Munkanélküliség a kilencvenes években”. In Kolosi T., Tóth I. Gy., Vukovich György (szerk.), *Társadalmi riport 2000*, TÁRKI: Budapest, 79–98.
- Papházi Tibor (2003). A családok támogatásának rendszere. *Kapocs*, 2(6), 56–59.
- Spéder Zsolt (2011). Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In Nagy I. és Pongrácz T. (szerk.), *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*, TÁRKI: Budapest, 207–228.
- Stauder Adrienn és Konkoly Thege Barna (2006). Az észlelt stressz kérdőív (PSS) magyar verziójának jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3), 203–216.
- Szabó Laura, Boros Julianna, Fábíán Ildikó, Gresits Gabriella, Hortobágyi Anna, Kapitány Balázs, Kis Réka, Kopcsó Krisztina, Leitheiser Fruzsina, Rohr Adél, Spéder Zsolt, Veroszta Zsuzsanna (2020). *Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat – Várandós kutatási szakasz. Technikai riport*. Kutatási Jelentések 102. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest.
- Tóth Zita Gabriella (2015). *Előítélet kontra nyitottság, avagy merre tart a világ az új generáció szemszögéből*. Budapesti Gazdasági Főiskola, OTD dolgozat
- Veroszta Zsuzsanna, Boros Julianna, Fábíán Ildikó, Kapitány Balázs, Kis Réka, Kopcsó Krisztina, Leitheiser Fruzsina, Szabó Laura, Spéder Zsolt (2022). *Féléves kutatási szakasz. Technikai riport. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat*. Kutatási Jelentések 105. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest.
- Veroszta Zsuzsanna, Boros Julianna, Kapitány Balázs, Kopcsó Krisztina, Leitheiser Fruzsina, Szabó Laura, Spéder Zsolt (2021). *Várandósság Magyarországon. Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 1. hullámáról*. Kutatási Jelentések 104. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest.

MELLÉKLET

AZ ANYAI MUNKAVÁLLALÁS VIZSGÁLAT VÁLTOZÓLISTÁJA

A melléklet az alábbi linken tölthető le:

<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/kutatasijelentesek/article/view/2866/2759>

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1982.

1. (Előszót írta: Monigl István)
Népesedés és népesedéspolitika tárcaszintű középtávú kiemelt kutatási főirány (1982–1985).
A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet távlati tevékenységének irányelvei (1982–1990).
2. S. Molnár Edit: Érték-orientációk a népesedési magatartásban.
3. Összeállította: Nemeskéri János, Juhász Attila: Sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota (Előzetes tájékoztató).
4. Szabó Kálmán: A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése (Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának).
5. Valkovics Emil: A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségéről.
6. Bies Klára: A területi népességprognózisok előkészítése.
7. Készítette az MTA Gazdaság és Jogtudományok Osztályának megbízásából az MTA Demográfiai Bizottsága: A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon.

1983.

8. S. Molnár Edit – Pataki Judit: Vélemények és előítéletek az öregségről.
9. Máday Lajos: Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban (1872–1873).
10. Vukovich Gabriella: A népesedéspolitika tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága. Nyugat-európai tapasztalatok.
11. Hoóz István: Társadalompolitika, gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitika kapcsolatai a szocialista országokban.
12. Joubert Kálmán: Születési súly és születési hossz standard az 1973–78 évben élveszületett újszülöttek adatai alapján (angol és orosz nyelven).
13. Pongrácz Tiborné: Fiatalkori terhességek társadalmi, demográfiai vizsgálata.
14. Hoóz István: A népesedéspolitika eszközei, különös tekintettel a gazdasági jellegű eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.

1984.

15. Készítették: Bies Klára, Hablicsek László: Területi népességelőreszámítás 1981–2001.
16. Szabó Kálmán: Családok és háztartások néhány jellemzőjének alakulása, 1981–2001. (Előzetes változat.)
17. Szerkesztette: Hablicsek László, Monigl István: Társadalmi-demográfiai prognózisok. A Népességtudományi Kutatóintézet tudományos szemináriuma Budapest, 1983. május 17–18.
18. Klinger András: A családtervezési programokon kívüli népesedéspolitikai intézkedések hatása a termékenységre (angol nyelven).
19. Moksony Ferenc: Települési tényezők és az öngyilkosság. Az öngyilkosság egyes demográfiai összefüggései egy összetételhatást vizsgáló elemzés eredményei.
20. Csernák Józsefné: A 18 éven aluli nők házasságkötésének néhány demográfiai jellemzője Magyarországon.
21. Összeállította: Cseh-Szombathy László, Klinger András, Monigl István, Vukovich György: A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei, a jövőbeni kutatás fő irányai.
22. Szukicsné Serfőző Klára: Budapest és Pest megye népességfejlődése, az ezredfordulóig várható tendenciák.

1985.

23. Rátay Csaba – Tusnády Gábor: Veszélyeztetett gyermekek szocializációjának vizsgálata a családtípusok kialakításával.
24. Terestényi Tamás: Népesedéspolitikai tartalmak a sajtóban.
25. Szerkesztette: Káposztás Ferenc: A népesség területi elhelyezkedése és mozgása. Pécs, 1984. április 25–26.
26. Hablicsek László – Monigl István – Vukovich Gabriella: A magyarországi népes-ségfejlődés keretei és jövőbeni lehetséges irányai 1880–2050.
27. Munkácsy Ferenc – Szentgáli Tamás – Szívós Péter: A népesség gazdasági aktivitásának demográfiai tényezői.

1986.

28. Szukicsné Serfőző Klára: A termékenység és az iskolai végzettség néhány összefüggése Magyarországon az elmúlt negyedszázadban.
29. Szerkesztette: S. Molnár Edit: Népesedési folyamatokat befolyásoló kulturális-tudati tényezők. A KSH Népességtudományi Kutatóintézet tudományos szemináriuma Budapest, 1985. november 12–13.
30. Munkácsy Ferenc: Népesedés és foglalkoztatás.

1987.

- 31. Szerkesztette: Káposztás Ferenc, Monigl István: A népesedéspolitika; tudományos kutatás és társadalmi cselekvés. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet nemzetközi szemináriuma Budapest, 1986. október 14-15.
- 32. Pongrácz Tiborné: Serdülőkori terhességek társadalmi–demográfiai vonatkozása.
- 33. Szerkesztette: Barabás Miklós: Az erősen fogyó népességű települések demográfiai jellemzői.

1988.

- 34. Szerkesztette: Hablicsek Lászlók, Monigl István: Az 1986–2021 közötti időszakra szóló népességprognózisok. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos szemináriuma Budapest, 1987. január 28.
- 35. Csernák Józsefné – Szabó Kálmán: A családok és háztartások előreszámítása, 1986–2021.

1989.

- 36. Fóti János: A magyar népesség gazdasági aktivitásának távlati alakulása.

1990.

- 37. Szerkesztette: Monigl István: Népesedési viták Magyarországon, 1960–1986. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos vitaülése Budapest, 1988. június 2.
- 38. S. Molnár Edit – Virágh Eszter: Közvélemény-kutatás népesedési kérdésekről – 1989.

1991.

- 39. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Abortuszkérdés Magyarországon – 1991.
- 40. Joubert Kálmán – Gárdos Éva: Terhesek és csecsemők egészségügyi és demográfiai vizsgálata. (A kutatási program általános ismertetése.)
- 41. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Sokgyermekes családok.

1992.

- 42. Hablicsek László: A magyarországi hosszú távú népességfejlődés vizsgálata.
- 43. Fóti János – Illés Sándor: A munkanélküliség demográfiai vonatkozásai.
- 44. Falussy Béla – Miltényi Károly – Mórítz Pálné – Paksy András: Az egészségi állapot összefüggései az életmóddal és az időfelhasználással.
- 45. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Összefoglaló a terhességmegszakításról tartott 1992. júliusi közvélemény-kutatás főbb eredményeiről.
- 46. Csernák Józsefné – Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Élettársi kapcsolatok Magyarországon.

1993.

- 47. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Kisgyermekes szülők. (Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat főbb magyarországi eredményei.)
- 48. Szukicsné Serfőző Klára: Iskolázottságunk alakulása a népszámlálási adatok tükrében.
- 49. Tóth Pál Péter: Nemzetközi vándorlás – Magyarország.

1994.

- 50. Illés Sándor: Miért költöztek az emberek Pásztóra 1989–91-ben?
- 51. Szukicsné Serfőző Klára: A szülők és gyermekeik iskolázottsága.
- 52. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Kisgyermekes anyák és apák szülői, családi attitűdjei négy európai országban.
- 53. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Serdülőkorban szült anyák társadalmi, demográfiai jellemzőinek longitudinális vizsgálata.

1995.

- 54. Hablicsek László: Az első és második demográfiai átmenet Magyarországon és Közép-Kelet-Európában.
- 55. Szukicsné Serfőző Klára: Az egyszülős családok társadalmi–demográfiai jellemzői.

1996.

- 56. Szűcs Zoltán: Az élettársi kapcsolatban élő családok társadalmi–demográfiai jellemzői.
- 57. S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné: Változások a gyermeknevelési támogatások rendszerében és azok megítélése a közgondolkodásban
- 58. Illés Sándor – Hablicsek László: A külső vándorlások népesség hatásai Magyarországon 1955–1995 között.
- 59. Szukicsné Serfőző Klára: Az egyszülős családok az állandó és a lakónépesség alapján.

1997.

60. Daróczi Etelka: A halandóság területi eltérései Magyarországon 1959/60–1992.

1998.

61. S. Molnár Edit – Pongrácz Tiborné – Kamarás Ferenc – Hablicsek László: Házasságon kívüli szülések.

2000.

62. Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit – Dobossy Imre: Család és munka – értékek és aggodalmak a rendszerváltozás után.

63. Illés Sándor: Belföldi vándormozgalom a XX. század utolsó évtizedeiben.

64. Daróczi Etelka – Spéder Zsolt (szerk.): A korfa tetején. Az idősök helyzete Magyarországon.

65. Melegh Attila: Kiskunhalas népesedéstörténete a 17. század végétől a 20. század elejéig.

2001.

66. Gödri Irén: A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása.

67. Tárkányi Ákos: A családdal kapcsolatos jogszabályok Magyarországon 1980–98-ig.

68. Hablicsek László: A népességreprodukció alakulása a 20–21. században.

69. Spéder Zsolt – Monostori Judit: Mozaikok a gyermekszegénységről.

70. Joubert Kálmán – Gyenis Gyula: A 18 éves sorköteles ifjak egészségi állapota, testfejllettsége I.

2002.

71. Illés Sándor – Lukács Éva: Migráció és statisztika.

72. Tóth Pál Péter – Valkovics Emil: Népesedési helyzetünk.

73. Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): Népesség – értékek – vélemények

2003.

74. Daróczi Etelka (szerk.): Kettős szorításban.

75. Őri Péter: A demográfiai viselkedés mintái a 18. században.

2004.

76. Tóth Pál Péter: Külföldiekkel vagy idegenekkel.
77. Daróczi Etelka – Kovács Katalin: Halálozási viszonyok az ezredfordulón: társadalmi és földrajzi választóvonalak.

2005.

78. Hablicsek László: A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021.
79. Gellérné Lukács Éva – Illés Sándor: Migrációs politikák és jogharmonizáció.
80. Gödri Irén – Tóth Pál Péter: Bevándorlás és beilleszkedés.
81. Kamarás Ferenc – Kapitány Balázs – Vaskovics László: Fiatal házaspárok életútja Németországban és Magyarországon.

2006.

82. Blaskó Zsuzsa: Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka.
83. Joubert Kálmán (szerk.): Az Országos Longitudinális Gyermekeknövekedés-vizsgálat eredményei születéstől 18 éves korig I.

2007.

84. Hablicsek László – Kovács Katalin: Az életkilátások differenciálódása iskolázottság szerint, 1986–2005.

2009.

85. Illés Sándor (szerk.): Magyarország vonzásában.
86. Spéder Zsolt (szerk.): Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón.
87. Kovács Katalin: Munkapiac, munkakörülmények és egészség.

2010.

88. Melegh Attila – Kovács Éva – Gödri Irén: „Azt hittem célt tévesztettem.” A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban.
89. Gödri Irén: Migráció a kapcsolatok hálójában. A kapcsolati tőke és kapcsolatháló jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban.
90. Bálint Lajos: A területi halandósági különbségek alakulása Magyarországon, 1980–2006.

2011.

- 91. Pongrácz Tiborné (szerk.): A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai.
- 92. Kovács Katalin: Társadalmi egyenlőtlenségek a mortalitásban Magyarországon (1971–2008) és az epidemiológiai átmenet elmélete.
- 93. Németh Zsolt: Az urbanizáció és a térbeli társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között.

2013.

- 94. Murinkó Livia: Első elköltözés a szülői házból Magyarországon.
- 95. Pakot Levente: Nemek és nemzedékek. Demográfiai reprodukció a 19–20. századi Székelyföldön.

2015.

- 96. Gál Róbert Iván – Vargha Lili: Jövedelemáramlás együtt élő korosztályok között: a nemzeti transzfeszamlák és nemzeti időtranszfeszamlák.

2016.

- 97. Murinkó Livia és Spéder Zsolt (szerk.): Felhasználói kézikönyv az *Életünk fordulópontjai* panelkutatás 1–4. hullámához.
- 98. Gödri Irén: Elvándorlási szándékok – álmok és konkrét tervek között. A migrációs potenciál jellemzői és meghatározó tényezői a 18–40 évesek körében Magyarországon.

2018.

- 99. Veroszta Zsuzsanna (szerk.): Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat módszertani leírás. A várandós kutatási szakasz előkészítése.
- 100. Veroszta Zsuzsanna (szerk.): Kutatási koncepció. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat.

2019.

- 101. Gábrriel Dóra: A Magyarországról Ausztriába irányuló idősgondozói migráció

2020.

102. Szabó Laura – Boros Julianna – Fábián Ildikó – Gresits Gabriella – Hortobágyi Anna – Kapitány Balázs – Kis Réka – Kopcsó Krisztina – Leitheiser Fruzsina – Rohr Adél – Spéder Zsolt – Veroszta Zsuzsanna: Várandós kutatási szakasz. Technikai riport. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat.

2021.

103. Faragó Tamás – Őri Péter: A magyarországi történeti demográfiai kutatás vázlatos története (1945–2020)
104. Veroszta Zsuzsanna – Boros Julianna – Kapitány Balázs – Kopcsó Krisztina – Leitheiser Fruzsina – Szabó Laura – Spéder Zsolt: Várandósság Magyarországon – Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 1. hullámáról

2022.

105. Veroszta Zsuzsanna – Boros Julianna – Fábián Ildikó – Kapitány Balázs – Kis Réka – Kopcsó Krisztina – Leitheiser Fruzsina – Szabó Laura – Spéder Zsolt: Féléves kutatási szakasz. Technikai riport. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat.
106. Veroszta Zsuzsanna – Boros Julianna – Kapitány Balázs – Kopcsó Krisztina – Leitheiser Fruzsina – Sándor Nikolett Gabriella – Szabó Laura – Spéder Zsolt: Csecsemőkor Magyarországon – Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 2. hullámáról
107. Kopcsó Krisztina (szerk.): Egyéves kori mérések. Jelentés a Dél-dunántúli Vizsgálatról. Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat.